

ASUNTO ENSIN –PERIAATE

**Hallinta ja hallinnallisuus
asukkaiden näkökulmasta**

Keijo Lehikoinen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2015

TIIVISTELMÄ

Asunto ensin –periaate: hallinta ja hallinnallisuus asukkaiden näkökulmasta

Keijo Lehikoinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Jyväskylän Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Ohjaaja: Markku Lonkila
Joulukuu 2015
Sivumäärä: 106 + 1 liite

Asunto ensin –periaate tarkoittaa pelkistetysti sitä, että sosiaalisista ja terveydellisistä ongelmista kärsivä pitkäaikaisasunnoton saa asunnon ilman että hänen täytyy ratkaista ongelmiaan sitä ennen, vaan asunto on perusedellytys taustalla olevien ongelmien ratkaisemiseksi. Tämä toteuttaa ajatusta asunnosta kaikille kuuluvana perusoikeutena. Yhdysvalloissa vuonna 1992 syntyneen mallin suomalainen sovellus asumisyksiköineen ei vastaa täysin yhdysvaltalaisesta hajasijoitukseen perustuvaa esikuvaansa. Asunto ensin –periaatteesta tehdään tutkimuksia yhä enemmän, mutta asukkaiden kokemuksia on tutkittu vähemmän. Tässä tutkielmassa kuvaan Yhdysvalloissa kehitetyn järjestelmän soveltamisen suomalaisessa kontekstissa asukkaiden näkökulmasta. Tarkastelen erityisesti hallinnallisuuden ja kontrollin ja asukkaiden omaehtoisen toimijuuden välistä jännitettä.

Asukkaiden kokemusten kartoittamiseksi olen kerännyt aineiston kahdesta asumisyksiköstä puolistrukturoidulla haastatteluilla ja osallistuvalla havainnoinnilla huhti- ja toukokuussa 2014. Haastatteluja on kertynyt yhteensä 21 kappaletta ja havainnointimuistiinpanoja 90 sivua. Aineisto analyysissä toimii teoreettisena pohjana Peter Millerin ja Nikolas Rosen edelleen kehittämä hallinnan analytiikan tutkimussuuntaus.

Tutkimuksen perusteella Asunto ensin –periaatteen parissa asuvat ovat taustoiltaan hyvin heterogeenisiä, eivätkä samat hallinnan mekanismit ja asukkaiden osallistuttaminen sovellu samalla tavoin kaikille. Osalla päihde- ja elämänhallinta ongelmat ovat jatkuneet kauan, joillakin takana voi olla inhimillinen tragedia. Moni asukkaista hyötyy heihin kohdistuvista tukitoimista, mutta joillekin yhteinen tekeminen itsessään saattaa olla negatiivinen asia ja he välttävät asukkaisiin kohdistetun kuntouttavan toiminnan ja yhteisöllisyyden.

Tutkimuksen mukaan Asunto ensin –periaatteen suomalainen sovellus poikkeaa amerikkalaisesta hajasijoitukseen perustuvasta esikuvastaan ja yhteisöasumisessa integroituminen paikallisyhteisöön vaikuttaa haastavalta. Asuminen asumisyksikössä ei ole asukkaille päämäärä, toisin kuin alkuperäisessä yhdysvaltalaisessa hajasijoitukseen perustuvassa mallissa. Se ei myöskään vastaa asukkaiden käsitystä ”normaalista” asumisesta. Toisaalta malli onnistuu hyvin itse pääperiaatteessaan eli asumisen mahdollistamisesta pitkäaikaisasunnottomille pitkäasunnottomuuden kääntyessä laskuun.

Avainsanoja: osallistuva havainnointi, asunnottomuus, asunto ensin, päihheet, hallinta, vastarinta, solidaarisuus.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO, TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	1
1.1 Tutkimusongelma	1
1.2 Taustaa	2
1.3 Tutkielman rakenne	3
2 ASUNNOTTOMUUTEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET JA ASUNTO ENSIN – PERIAATTEEN ERI VERSIOT	5
2.1 Asunto ensin –periaate Suomessa.....	7
2.1.1 Asunto ensin –periaatteen syntyminen New Yorkissa vuonna 1992	7
2.1.2 Asunto ensin –periaatteen maihinnousu Suomeen.....	8
2.2 Asunto ensin –periaatteen eri sovelluksia.....	10
2.2.1 PHF-malli (Pathways Housing First)	11
2.2.2 CHF-malli (Communal Housing First)	14
2.2.3 HFL-malli (Housing First `Light`).....	16
3 EDELTÄVÄ TUTKIMUS	18
4 TEOREETTINEN TAUSTA.....	22
4.1 Foucault ja nykyhallinnan lähtökohtia.....	22
4.2 Hallinnan analytiikan kritiikki	28
5 MENETELMÄT JA AINEISTO.....	32
5.1 Tutkimusaineisto.....	32
5.2 Osallistuva havainnointi ja haastattelu menetelmänä	37
5.3 Tutkimusluvan hankkiminen ja kentälle pääsy.....	39
5.4 Eettinen pohdinta	41
6 EMPIIRINEN OSA: KONTROLLIN JA AUTONOMIAN VÄLINEN JÄNNITE ASUKKAIDEN ELÄMÄSSÄ.....	43
6.1 Intro: valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutuminen	43
6.2 Tutkimuskohteen kuvaus	43
6.2.1 Asumisyksiköiden kuvaus.....	43

6.2.2 Asukkaiden taustaa ja elämäntilannetta	46
6.2.3 Perustiedot asukkaista.....	48
6.2.3 Miten ja miksi asukkaat ovat saapuneet asumisyksikköön.....	54
6.2.4 Normaali päivä asumisyksikössä	58
6.3 Valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutuminen asumisyksikössä.....	61
6.3.1 Tekninen kontrolli.....	62
6.3.2 Taloudellinen kontrolli.....	68
6.3.3 Terveyden kontrolli.....	71
6.3.4 Sosiaaliset suhteet, kontrolli ja solidaarisuus.....	74
6.4 Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet, solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuuden muodot.....	83
6.4.1 Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet	83
6.4.2 Solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuus	87
6.4.3 Vastarinnan äärimmäinen muoto	92
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	96
LÄHTEET:.....	101
LIITE 1	107

1 JOHDANTO, TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN RAKENNE

1.1 Tutkimusongelma

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani entisten pitkäaikaisasunnottomien kokemuksia Asunto ensin –periaatteesta. Pitkäaikaisasunnottomien kokemuksia tutkin haastattelemalla heitä heidän omassa asuinympäristössä. Tutkimuskohteena on ”Kanervakorttelin” ja ”Ruusuvuoren” asumisyksiköt Etelä-Suomessa.

Tutkimusongelma on Yhdysvalloissa kehitetyn järjestelmän soveltamisen suomalaisessa kontekstissa asukkaiden näkökulmassa. Tarkastelen erityisesti sitä missä määrin hallinnallisuuden ja kontrollin näkökulma ja asukkaiden omaehtoisen toimijuuden näkökulma kohtaavat ja mitä jännitteitä ne synnyttävät.

Alkuperäisessä amerikkalaisessa Asunto ensin –periaatteeksi kutsutussa mallissa pitkäaikaisasunnottomien asuminen perustui hajasijoittamiseen, jonka mukaan samassa rakennuksessa ei saa olla kuin korkeintaan 20 prosenttia palvelun piirissä asuvia. Suomalaisessa sovelluksessa taas suositaan asumisyksiköitä, joiden kaikki asukkaat ovat Asunto ensin –periaatteen piirissä. Kuvaan amerikkalaisen sovelluksen soveltamista suomalaisessa kontekstissa asukkaiden näkökulmasta tarkastellen erityisesti sitä missä määrin hallinnallisuuden ja kontrollin näkökulma ja asukkaiden omaehtoisen toimijuuden näkökulma kohtaavat. Tutkimus toteutetaan puolistrukturoidulla teemahaastatteluilla, joissa asukkailla on itsellään mahdollisuus nostaa esille omia ajatuksiaan esitetyistä kysymyksistä ja esille nousseista ongelmista.

Asunto ensin –periaate saapui virallisesti Suomeen hallitusohjelman pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman 2008–2011 myötä vuonna 2008 (Kaakinen 2012, 3). Periaatteen mukaan toimivia malleja on ollut ollut Suomessa käytössä jo aiemmin (Marko Kettunen 2007, 387) ja vastaavanlaista asumista on ollut tarjolla jo 1990-luvun lopulla (Hannele Tainio & Peter Fredriksson 2009, 187). Asunto

ensin –periaatteessa asiakkaalta ei edellytetä päihteettömyyttä ja se on yksi syy, miksi asumisyksiköt herättävät ympäristössä vastustusta.

1.2 Taustaa

Tein Asunto ensin –periaatteesta kandidaatintutkielmani, jossa tarkastelin Michel Foucault'n käsitteiden kurivallan, Panopticon-tyylisen automaattisen vallan ja biovallan kautta yhteiskunnan suhtautumista asunnottomuuteen. Halusin myös jatkaa samasta aiheesta ja päästä konkreettisemmin sisälle Asunto ensin –periaatteeseen Suomessa. Kandidaatin tutkielmani valmistui vuodenvaiheessa 2012/2013 nimellä ”Asunto ensin? -Yhteiskunta, pitkäaikaisasunnottomuus, foucault'lainen kurivalta ja biovalta”.

Syksyllä 2013 toisessa maisteriseminaarissa ryhdyin hiomaan pro gradu -tutkielman tarkempaa tutkimussuunnitelmaa ja soitin Hietaniemen palvelukeskuksen johtajalle Sanna Sunikalle jutellakseni Asunto ensin –periaatteesta. Sunikka kertoi myös aloittaneensa väitöskirjan tekemisen aiheesta. Sunikan kanssa käymäni pitkän keskustelun kautta sain selville miten monenlaisia Asunto ensin –periaatteen tavalla toimivia sovelluksia jo pelkästään pääkaupunkiseudulla on. Hän kertoi myös käyneensä erään asumisyksikön asukkaiden kanssa keskusteluja asuntopolitiikasta ja yllättyneensä siitä, miten asiantuntevia mielipiteitä asukkailla oli asiasta. Sunikan kanssa käydyn puhelinkeskustelun perusteella alkoi itää yhä voimakkaammin idea tutkia asukkaiden kokemuksia Asunto ensin –periaatteesta haastatteluiden ja osallistuvan havainnoinnin avulla. Kentälle päätin lähteä siksi, että pääsen pintaa syvemmälle perille siitä, miten Asunto ensin –periaatteen mukainen asuminen toimii käytännössä. Lisäksi asumisyksikön arki on oletettavasti niin monimuotoista, että siitä on vaikea päästä perille ilman että itse on läsnä paikalla asukkaiden arjessa. Yhdistelemällä haastatteluista ja osallistuvasta havainnoinnista saatua tietoa pystyin paremmin arvioimaan haastateltujen vastausten luotettavuutta ja näkemään sitä, miten heidän arkensa sujui käytännössä. Haastattelussa muodostunut kuva asukkaasta saattoi muuttua suuntaan jos toiseen ja asukkaasta saattoi ajan kanssa nähdä monia eri ulottuvuuksia. Kahden kuukauden havainnoinnin aikana monestakin asukkaasta muodostunut kuva tuli monipuolisemmaksi raaputtaen pintaa syvemmältä.

Lisäksi syksyllä osallistuin vuotuisen Valtakunnalliseen asunnottomuusseminaariin Helsingin kaupungintalolla asunnottomuuspäivänä 17. lokakuuta ja sitä seuranneeseen Asunnottomien yöhön, jossa kiertelin ensimmäistä kertaa konkreettisesti Asunto ensin –periaatteen mukaisesti toimivissa asumisyksiköissä ja paikoissa, joissa entiset ja nykyiset asunnottomat kävivät. Asumisyksiköiden lisäksi tällaisia paikkoja olivat asunnottomille kohdennetut erilaiset kahvilat, joita ylläpitivät esimerkiksi kristilliset järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat. Vierailin myös huumeidenkäyttäjille tarkoitettussa ruiskujenvaihtopisteessä. Asunnottomuusseminaari 2013 kirkasti kokonaiskuvaa siitä missä mennään tällä hetkellä Asunto ensin –periaatteen parissa Suomessa. Toisaalta kiertely asumisyksiköissä antoi ensi tuntumalta pohdinnoissani aihetta kritiikille hajasijoituksen sijaan suurempia asumisyksiköitä suosivalle suomalaiselle sovellukselle: seuraukset eivät ole aina välttämättä hyviä, kun paljon samoista ongelmista kärsiviä laitetaan vertaisryhmän kanssa saman katon alle samaan asumisyksikköön. Hajasijoitukseen perustuva malli kuulostaa loogisesti järkevältä, mutta kalliimmalta ja haastavalta toteuttaa Suomen oloissa.

Alkuvuonna 2014 oli aika pyrkiä kentälle ja alkaa konkreettisiin toimiin sinne pääsemiseksi heti kuluvan vuoden keväällä. Tiedustelin alustavasti tutkimusluvan hankkimiseen liittyvistä muodollisuuksista asumisyksiköiden asiasta vastaavilta työntekijöiltä. Asiassa edettiin heidän kanssaan hyvin nopeasti ja selveni, että kun asianmukainen tutkimuslupa on kaikkine liitteineen kunnossa kera laitoksen vastaavan puollon, niin tutkimuslupa on kunnossa. Tutkimuslupa vaati työtä: tutkimussuunnitelman, haastattelurungon, havainnointisuunnitelman, tiedotteen asukkaille, ohjaajan puollon, asukkaille tarkoitetun suostumuslomakkeen sekä erinäisiä muita liitteitä. Tutkimuslupa hyväksyttiin virallisesti ajallaan ja kenttätyö oli valmis alkamaan alkuperäisten suunnitelmien mukaan huhtikuun alussa 2014.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkimus rakentuu seuraavasti. Seuraavaksi luvussa 2 käyn läpi asunnottomuuteen liittyviä käsitteitä, Asunto ensin –periaatteen syntymistä Yhdysvalloissa, sen tuleamista Suomeen ja lopuksi tarkastelen mallin eri sovelluksia. Luvussa 3 käyn läpi edeltävää tutkimusta Asunto ensin –periaatteesta. Luvussa 4 esittelen tutkimuksen teoreettisen

taustan. Ensiksi käyn läpi nykyhallinnan lähtökohtia alkaen Foucault’sta siirtyen Peter Milleriin ja Nikolas Roseen. Lopuksi käsittelen hallinnan analytiikan tutkimuksen saamaa kritiikkiä erityisesti Riikka Perälän (2012) väitöskirjan pohjalta. Luvussa 5 esittelen käyttämäni menetelmät sekä tutkimusaineiston. Tutkimuksessani on keskeisellä sijalla asukkaiden haastattelut ja osallistuva havainnointi. Kentälle päästäkseni tarvitsin tutkimuslupan ja kerron myös siitä prosessista. Eettistä pohdintaa kävin läpi hakiessani tutkimuslupaa ja eettiset kysymykset olivat keskeisiä, koska haastateltavat ovat haavoittuvassa asemassa. Luvussa 6 tarkastelen tutkimusaineistoa empiirisesti. Tarkastelun kohteena on kontrollin ja autonomian välinen jännite asukkaiden elämässä. Ensiksi kuvaan tutkimuskohdetta eli Kanervakorttelin ja Ruusuvuoren asukkaita, heidän elämänsä kulkua, taustaa, miten he ovat päätyneet asunnottomaksi, ja lopuksi normaalin päivän kulkua. Deskriptiivinen kuvaileva ote auttaa hahmottamaan kokonaiskuvaa asumisyksiköistä ja siinä asuvista asukkaista. Valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen välistä jännitettä tarkastelen pohtimalla asumisyksiköistä löytyviä kontrollin muotoja. Nostan esille teknisen, taloudellisen ja terveyden kontrollin. Asukkaiden sosiaalisia suhteita tuon esille tarkastelemalla heidän tärkeimpiä sosiaalisia suhteitaan, suhteita naapureihin, henkilökuntaan ja ympäristöön. Lopuksi tarkastelen asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia, solidaarisuuden ja vastarinnan muotoja vastarinnan äärimmäisenä muotona ollessa kuoleman. Luvussa 7 vedän tutkimuksen tulokset yhteen.

2 ASUNNOTTOMUUTEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET JA ASUNTO ENSIN –PERIAATTEEN ERI VERSIOT

Mitä on asunnottomuus ja miten se määritellään? Asunto ensin -nettisivuston (Asunto ensin www-sivusto) mukaan Suomessa asunnottomuuskeskustelussa suositaan pääasiassa termiä asunnottomuus kodittomuuden sijaan. Sivuston mukaan angloamerikkalaisessa tutkimuksessa käytetään ”homelessness” -käsitettä ja Ruotsissa ovat rinnakkain sekä ”hemlöshet” ja bostadslöshet” -käsitteet. Asunto viittaa fyysiseen esineeseen ja koti taas on paikka, joka voidaan perustaa. Esimerkiksi yömaja tai laitos ei ole määritelmän mukaan koti, joka voidaan erikseen perustaa.

Kettusen (2007, 381–382) mukaan asunnottomuuden määrittely ja mittaaminen vaihtelee huomattavasti Suomessa kuntatasolla, sitä ulkoisista syistä vähätellään ja asunnottomuuden olemassaolo voidaan kieltää kokonaan. Sari Pitkänen (2010, 34) on selvittänyt pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelyä ja tilastointia ja tullut siihen tulokseen että pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelemisen on tulkinnanvaraista, koska sen laskemisessa on kaupunkien välistä ja sisäistä eroavaisuutta. Asian havainnollistamiseksi S. Pitkänen pohtii määrittelyä siitä kuka on asunnon ja missä kohtaa asunnottomuus katsotaan päättyneeksi. Jotkut kaupungit erottelevat huoltokotityyppisissä asunnoissa asuvat asukkaat, kun taas jotkut määrittelevät tiettyjen asumispalveluiden käyttäjät asunnottomaksi tai pitkäaikaisasunnottomaksi. Tarmo taustojen selvittämiseksi ja pitkäaikaisasunnottomien määrittelemiseksi vaihtelee kunnittain ja osaltaan vääristelee tilastojen vertailukelpoisuutta.

Tilastokeskus (2015) on määritellyt termin asunnon seuraavasti: ”Asunnottomiin luetaan ulkona, erilaisissa tilapäissuojissa ja yömajoissa olevat sekä laitoksissa asunnon puutteen vuoksi asuvat (esim. ensisuoijat, hoito- ja huoltokodit, psykiatriset sairaalat, kehitysvammaisten laitokset). Myös vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa tiedossa, luetaan asunnottomiksi. Lisäksi asunnottomiksi luetaan tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asustavat ja kiertelevät.”

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) on määritellyt pitkäaikaisasunnottomuuden Asunto ensin -sivuston mukaan seuraavasti: ”

"pitkäaikaisasunnoton on henkilö, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana".

Hallituksen Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen 2012–2015 (ARA 2013) -ohjelman mukaan ”Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana.” Hallituksen ohjelma viittaa myös edellisen hallituksen Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelman 2008–2011 toteuttamisen yhteydessä todettuun: pitkäaikaisasunnottomat voidaan jakaa niihin, joiden ongelma on asunnottomuus, sekä niihin, jotka tarvitsevat tukea ja palveluja asumisen suhteen.

Ympäristöministeriön asettama neljän viisaan ryhmä pohti raportissaan pitkäaikaisasunnottomuuden ongelmia ja ratkaisuja ja he määrittelivät asunnottomuuden tilaksi, jossa asunnoton on asuntomarkkinoiden ja niihin liittyvien sosiaalisten suhteiden ja yhteiskunnallisten kontaktien ulottumattomissa. Pitkäaikaisasunnottomuus on raportin mielestä myös synonyymi huono-osaisuudelle, köyhyydelle, katuasunnottomuudelle ja terveysongelmille. Raportissaan he tarkoittavat pitkäaikaisasunnottomilla sitä ryhmää, joihin tavalliset asumisratkaisut eivät toimi, vaan he tarvitsevat heille räätälöityjä tuettuja sekä valvottuja palveluja. Jos asukkaalla on taustallaan elämänhallintaongelmia kuten päihde- ja mielenterveysongelmia, niin asunnottomuus uhkaa sitä kautta helposti pidentyä. (ARA 2007, 6.)

Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö Feantsa (the European Federation of National Organisations working with the Homeless) on kehittänyt yleiseurooppalaisen asunnottomuuden eri muotojen 13 kohtaisen ETHOS-luokittelun, jossa käsite ”koti” on jaoteltu erikseen tilallisen, sosiaalisen ja laillisen osa-alueisiin. Ensiksi mainittu tarkoittaa kansallisten laatusuosituksen mukaista asuntoa, sosiaalisen yksityisyyden ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen mahdollistamista, ja laillinen ”asumisoikeiden laillisia perusteita”. Näiden perustalta on rakennettu neljä asunnottomuuden perusmuotoa: puutteelliset asuinolosuhteet, asunnottomuusuhan alainen, asunnoton ja katuasunnoton. Perusmuodot on taas määritelty 13 asunnottomuuden toiminnalliseen määritelmään, missä ne ovat kuvattu ja eritelty tarkemmin (Feantsa [www-sivut](http://www.feantsa.org)).

2.1 Asunto ensin –periaate Suomessa

2.1.1 Asunto ensin –periaatteen syntyminen New Yorkissa vuonna 1992

Asunto ensin –periaate synty tarina alkaa vuonna 1992, jolloin tohtori Sam Tsemberis perusti Pathways to Housing -organisaation. Mallin tarkoituksena oli tarjota asunto ensin, jonka jälkeen siirryttiin hoitamaan muita ongelmia, kuten fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja riippuvuuksia. Myöhemmin asiakkaan kouluttautuminen ja työn etsiminen saattoivat tulla asialistalle. Tämä kaikki perustui asumisen hajasijoitukseen muuhun asumiskantaan, että integraatio sujuisi helpommin. Pitkäaikaisasunnottoman kuntoutuessa myös kustannukset vähenevät monelta osin niin vankilavuorokausien kuin sairaalahoitojen osalta ja muualta. Mallin todetaan menestyneen taistelussaan pitkäaikaisasunnottomuutta vastaan ja jopa 85–90 sen asukkailla on asumisesta tullut pysyvää. (Pathways to Housing [www-sivusto](http://www-pathways.org).)

Tsemberis (2010, 11) malli on ollut käytössä yli 100 kaupungissa Yhdysvaltojen lisäksi Kanadassa ja Euroopan mantereella. PHF-malli perustuu (mt. 18) uskoon asumisesta jokaiselle ihmisille kuuluvana perusoikeutena, jota ei tarvitse erikseen ansaita. Kuten YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 25. artikla 1. toteaa: ”Jokaisella on oikeus elintason, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta.” (Universal declaration of human rights 1998.)

Kenenkään ei siis mallin mukaan tarvitse asumistaan ansaita, vaikka taustalla olisi vakavia psyykkisiä ongelmia ja riippuvuuksia. Asunnottomat ja psyykkisesti epätasapainoiset ihmiset ovat Tsemberiksen (2010, 18–31) mielestä kykeneviä määrittelemään omiaan tavoitteitaan ja päämääriään aivan kuten kaikki muutkin. Olennaista tässä hänen mukaansa on, että asiakkailta pitäisi olla oikeus valita asuntonsa ja palvelut mitä he ottavat vastaan ja niiden pitäisi olla suunnattu tukemaan heidän kuntoutumistaan. Asunto ensin –periaate luottaakin hänen mielestään asuntoon ihmisoikeutena, kunnioitukseen, lämpöön ja myötätuntoon ihmisiä kohtaan, pitkäjänteisyyteen työskennellä asiakkaiden kanssa niin kauan kuin he tarvitsevat,

hajautettuun asumiseen itsenäisissä asunnoissa, asumisen ja palveluiden riippumattomuutta toisistaan, kuluttajan valintaan ja oikeuteen päättää itse omista asioistaan, kuntoutukseen suuntautumiseen ja haittojen vähentämiseen.

2.1.2 Asunto ensin –periaatteen maiminnousu Suomeen

Kuvaan tässä luvassa asunto ensin –periaatetta edeltävää ja sen rinnalla yhä toimivaa staircase-mallia ja Asunto ensin –periaatteen saapumista Suomeen. Tainio ja Fredriksson (2009) tarkastelevat artikkelissaan Suomen strategiaa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi ja sen siirtymää staircase-mallista kohti Asunto ensin –periaatetta. Ennen Asunto ensin –periaatetta pääosaa Suomen asunnottomuusstrategioissa näytteli niin kutsuttu portaittainen Staircase-malli, joka tarkoittaa lineaarisesti askel askeleelta eteenpäin etenevää mallia, jossa tavoitteena ja päämääränä on oma itsenäinen asuminen. Cecilia Hansen Löfstrandin ja Kirsi Juhilan (2012, 48) mukaan staircase-mallin syntytarina juontaa juurensa 1950- ja 1960-luvuilla niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassa tapahtuneeseen kehitykseen, jossa psykiatrisia sairaaloita ajettiin alas. Sitä kautta syntyi tarve portaittaisen mallin kaltaiselle sovelluksella, jossa asuminen ikään kuin ansaittiin. Toisin kuin Asunto ensin –periaatteessa, portaittaisessa mallissa asiakkaan täytyy sitoutua kuntoutukseen, päihitteettömyyteen ja muihin tarvittaviin hoivapalveluihin edetäkseen palvelussa ylemmäksi portaalta toiselle tavoitteenaan itsenäinen asuminen. Asukkaan täytyy toisin sanoen ansaita oma asumisensa. Päinvastoin kuin Asunto ensin –periaatteessa, lineaarisessa mallissa ei ole asumista ja hoivaa eriytetty toisistaan. Tainio ja Fredriksson (2009, 185) viittaavat Löfstrandiin (2003), jonka mukaan portaittainen malli on laajasti käytössä Pohjoismaissa ja erityisesti Ruotsissa.

Ingrid Sahlinin (2005, 117–119) mukaan portaittaisessa mallissa asukas palkitaan hänen edetessään portaalta toiselle paremmilla asumisen puitteilla asumisen normalisoituessa. Käytännössä asukas saattaa kadulta tultuaan asua alussa alkoholisteille tarkoitetuissa yömajoissa ja muissa hyvin puutteellisissa asumismuodoissa. Kun asukas pääsee portaittaisen sovelluksen puitteissa eteenpäin, niin samalla yksityisyys, turvallisuus ja asumisviihtyvyyt lisääntyvät lineaarisesti. Sahlinin mukaan tutkimusnäyttö staircase-mallista kertoo, että se ei ole onnistunut vähentämään asunnottomuutta.

Suomessa vastauksena staircase-mallille ehdotettiin Asunto ensin –periaatteen tuomista mukaan muiden mallien rinnalle. Otsikoltaan ”Nimi ovesa” (ARA 2007) oli raportti, jonka tekemiseksi Ympäristöministeriön toimesta asetettiin 21.5.2007 niin sanottu neljän viisaan ryhmä valmistamaan toimenpideohjelma pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi vajaan viiden kuukauden aikana 15.10.2007 mennessä. Kyseisen Nimi ovesa (mt. 3; 8–13) raportin mukaan neljän viisaan ryhmän puheenjohtajana toimi sosiaalijohtaja Paavo Voutilainen ja muina jäseninä olivat piispa Eero Huovinen, toimitusjohtaja Hannu Putkonen sekä lääketieteen tohtori Ilkka Taipale. Työryhmä perustelee pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämistä eettisestä, oikeudellisesta ja yhteiskuntataloudellisesta näkökulmasta. Eettisistä perusteluista merkittävin oli kaikille kuuluva ihmisarvo, oikeudellista näkökulmaa tukivat niin kansallinen kuin kansainvälinen lainsäädäntö ja asunnottomuuden poistamisen laskettiin olevan yhteiskunnan talouden kannalta kannatettavaa toimintaa. Työryhmä ehdotti että asunnottomuutta ei pidä hyväksyä missään muodoissa, vaan oikeus asuntoon ja tukeen on kaikille kuuluva perusoikeus. Kaikilla pitää olla lisäksi yksityisyyden suoja ja oikeus omaan identiteettiin, eli käytännössä ulkona tai asuntolassa asumista ei hyväksytä. Viranomaisilla oli velvollisuus ennaltaehkäistä asunnottomuuden syntymistä sekä mahdollisuuksien mukaan häätöjä. Ryhmän raportin keskeiset ehdotukset ovat että asunto on jokaisen kansalaisen perusoikeus, kaikilla on oikeus yksityisyyteen, viranomaisten pitää puuttua asunnottomuuden syihin ja asunto tulee kaiken muun edelle. Samalla syntyi luultavasti ensimmäinen Asunto ensin –periaatteen kotimainen määritelmä (ks. Juha Kaakinen 2013, 16):

”Asunto ensin periaate. Sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ratkaiseminen ei ole edellytyksenä asumisen järjestämiselle, vaan asunto on edellytys, joka mahdollistaa myös asunnottomana olleen henkilön muiden ongelmien ratkaisemisen.” ARA (2007, 13.)

Työryhmä asetti tavoitteeksi lopettaa kokonaan pitkäaikaisasunnottomuuden vuoden 2015 loppuun mennessä ja välitavoitteeksi asunnottomuuden puolittamisen vuonna 2011. Tavoitteiden saamiseksi ryhmä esittää ensinnäkin asuntoloista luopumista ja selvittämistä niiden käyttämistä asuntoina tai palveluasuntoina. Toiseksi Raha-automaattiyhdistyksen, valtion ja kuntien piti turvata ohjelman taloudelliset edellytykset sekä suurimpien kaupunkien varmistaa tonttien ja kiinteistöjen riittävyys. Lisäksi

haluttiin kartoittaa sairaanhoitopiirien ja sosiaalitoimen valmiuksia toteuttaa omia toimintamahdollisuuksiaan muun muassa rakennusten käyttöön ottamisen osalta osana nykyistä järjestelmää ja ennaltaehkäistä asunnottomuutta vapautuvien vankien, nuorten ja häädön uhan alla olevilla. (ARA 2007, 36–39.)

Neljän viisaan ryhmän pohjalta Ympäristöministeriö asetti 17.10.2007 Ahkerat-ohjelmatyöryhmän laatimaan konkreettiset ehdotukset pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisojelmaan (2008-2011) johtajanaan Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Paula Kokkonen. Ahkerat-ryhmä määritteli pitkäaikaisasunnottomuuden määrälliset ja laadulliset tavoitteet, laati esitykset asumis- ja palveluyksilöille sekä uusille toimintamalleille, teki esitykset ohjelmaan tarvittavasta taloudellisista ja muista resursseista, asunnottomuutta ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä ja selvitti ehdotusten taloudellisia vaikutuksia. (Ahkerat 2008.) Kaakisen (2013, 16) mukaan monista yhtäläisyyksistä huolimatta suomalainen malli syntyi irrallaan yhdysvaltalaisesta esikuvastaan, eikä se ole hänen mielestään Housing First-mallin sovellus, vaikka mallien filosofiassa ja periaatteissa on samoja piirteitä.

Asunto ensin –periaate on vähentänyt asunnottomuutta Suomessa. Nicholas Pleace, Dennis Culhane, Riitta Granfelt ja Marcus Knutagård toteavat raportissaan (2015) pitkäaikaisasunnottomien määrän laskeneen Suomessa. Heidän näkemyksensä mukaan suomalainen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävä ohjelma on yksi parhaista esimerkeistä ohjelman toimivuutta. Raportin mukaan pitkäaikaisasunnottomuus on Suomessa vähentynyt. Esimerkiksi vuosien 2008 ja 2011 väliin ajoittunut Paavo I pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma on laskenut pitkäaikaisasunnottomuutta 28 prosentilla. Ohjelman onnistumisen perustana on pidetty yhteistyötä valtion, kuntien ja kolmannen sektorin välillä. Toisaalta ohjelma ei ole onnistunut tavoitteessaan pitkäaikaisasunnottomuuden puolittamisessa vuoteen 2011 mennessä ja poistamisesta vuoteen 2015 mennessä.

2.2 Asunto ensin –periaatteen eri sovelluksia

Tässä luvussa esittelen Asunto ensin –periaatteen erilaisia sovelluksia Nicholas Pleacen (2012) jaottelun mukaan. Kuvaan ensin alkuperäistä yleensä hajasijoitukseen perustuvaa

PHF-mallia (Pathways Housing First), sitten Suomessa käytössä olevaa asumisyksiköihin perustuvaa CHF-mallia (Communal Housing First), ja kolmanneksi matalan intensiteetin liikkuvaa tukipalvelua HFL-mallia (Housing First `Light`). Sovellukset näyttävät mallin keskeisiä suuntaviivoja jaottelun ollessa karkea. Alkuperäinen Tsemberiksen kehittämä malli tunnetaan nimellä Pathways Housing First eli PHF-malli. PHF-mallin filosofiaan kuuluu Pleacen (2012, 11) kahdeksan eri periaatetta (ks. Tsemberis 2010, 18). Volker Busch-Geertseman (2013, 14) kertoo, että pääelementit PHF-mallista nähdään kontrastina staircase-mallin ”hoito ensin” periaatteelle, jossa asukkaat joutuvat ensin kuntoutumaan asumisvalmiiksi eri portaiden kautta. Seuraavaksi esittelen alkuperäisen New Yorkista lähtöisin olevan pioneerina toimineen mallin pääperiaatteet.

2.2.1 PHF-malli (Pathways Housing First)

Kuvaan PHF-mallia Tsemberiksen (2010) manuaalin mukaan. Hän (mt. 18) kuvaa manuaalissaan Asunto ensin –periaatteen Pathways Housing First periaatteen kahdeksan kohtaa tarkemmin. Ensinnäkin asuminen sinänsä on Asunto ensin –periaatteessa perustavanlaatuisen ihmisoikeus. Toiseksi kaikkia asiakkaita pitää kunnioittaa ja antaa heille lämmin vastaanotto kaikille. Kolmanneksi työtä asiakkaiden kanssa on jatkettava niin kauan kuin heidän tarve vaatii. Neljänneksi asuminen perustuu hajasijoittamiseen ja itsenäisen asumiseen. Viidenneksi palvelut ja asuminen ovat eriytetty toisistaan. Kuudenneksi lähtökohtana on kuluttajan valinta ja itsemääräämisoikeus. Seitsemänneksi hoidolla on kuntouttava vaikutus ja viimeiseksi tavoitteena on haittojen vähentäminen.

Asunto perustavanlaatuisena ihmisoikeutena viittaa jo mainittuun YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistuksen 25. artiklan kohtaan 1. Asunnon saamisen edellytys ei ole kuntoutuminen tai raitistuminen, vaan asunto nähdään kaikille ihmisille kuuluvana perusoikeutena terveyden, hyvinvoinnin, lääkkeiden, vaatetuksen ja ravinnon lisäksi. Tsemberiksen mukaan asuminen onnistuu ainakin 85 prosentilla PHF-mallin piirissä olevilla. Lähtökohdat ovat monella huonot kroonistuneiden mielenterveysongelmien ja erilaisten riippuvuuksien seurauksena. (mt. 19; 182–183.)

Palvelun piirissä olevien asiakkaiden pitää tuntea itsensä aidosti lämpimästi tervetulleeksi sekä hyväksytyksi. Tämä on tärkeä periaate PHF-mallissa ja sen pitäisi näkyä asiakkaiden ja henkilökunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä luo osaltaan positiivista, tervehkivistä ja pidemmälle suuntautuvaa kumppanuutta ja kulttuuria, joka vaikuttaa niin asiakkaiden kuin henkilökunnan viihtyvyyteen, Tsemberis pitää kyseistä kulttuuria PHF-ohjelman menestyksen yhtenä salaisuutena. (mt. 19–20.)

PHF-ohjelman peruseriaatteissa koetaan tärkeäksi työskennellä asiakkaiden kanssa niin kauan kuin heillä on siihen tarvetta. Monella PHF-ohjelman asiakkaalla on pitkä historia elämästä ulkopuolisena, sekä toisaalta monien eri järjestelmien suurkuluttajana. Asiakkaalle on tärkeä tuntea, että häneen on sitouduttu ja hänestä pidetään, eikä häntä jätetä heitteille. Henkilökunta huolehtii siitä, että asiakkaalle ei jää sitoutuminen epäselväksi. Asiakkaan ollessa sairaalassa, vankilassa tai kenties uudelleen asunnottomana, sitoutuminen on erityisen tärkeää. (mt. 20–21.)

Asuminen on PHF-mallissa Tsemberiksen (mt. 21–23) hajasijoitettua ja siihen tarkoitukseen PHF-organisaatio vuokraa tarkoitukseen sopivia asuntoja asuinalueiden kiinteistöjen omistajilta. Asunnot on vuokrattu markkinahintaan ja ne täyttävät hallituksen niille asettamat reunaehdot. Asiakkaalla on mahdollisuus valita asuinpaikkansa sijainti. Tässä kohtaa tarkoitetaan realistisia mahdollisuuksia, koska asunnon valinta ihan mistä tahansa ei ole mahdollista. Kun asiakas saa valita asuinpaikkansa itse, hän antaa sille erittäin suuren arvon. Ohjelma asettaa määrällisen hajasijoittamiseen perustuvan rajoituksen, että korkeintaan 20 prosenttia kustakin kiinteistöstä voi toimia PHF-ohjelman piirissä. Tämä taas helpottaa osaltaan monien psyykkisistä ongelmista kärsivien asiakkaiden integroitumista asuinyhteisöön. Yksi hajasijoituksen tuomista eduista sen tuoma sosiaalinen inkluusio, jonka tähden asukkaat sisäistävät paremmin asuinyhteisön normatiiviset kontekstit ja käyttäytymissäännöt osallistuakseen asuinyhteisön elämään. Asukkaan halutessa vaihtaa asuntoa nopea uudelleensijoittuminen on mahdollista, koska asunnot ovat vuokralla. Asiakkaan kommentti Asunto ensin –periaatteesta:

”En olisi koskaan uskonut sitä edes vilsimmässä unelmissani että olisin törmännyt Asunto ensin –periaatteeseen. Sain heiltä asunnon Bronxista. Minulla oli siisti asunto, kuin juuri minulle tehty, se oli jotain niin uskomatonta. Sanoin itselleni: ”Minä lupaan olla kunnan kansalainen ja

auttaa ihmisiä jos vain voin”. Siitä on jo 14 vuotta. Olen kehittynyt paljon parempaan suuntaan, mutta pystyn vielä parempaan.” (Suomennos K.L.)
(Tsemberis 2010, 21–22.)

Mallin periaatteisiin kuuluu asuminen ja palveluiden erottaminen toisistaan. Asukkaille on saatavilla 24/7 ACT-tiimi (Assertive community treatment) tai ICM-tiimi (intensive case management). Palvelut ovat käytössä kotona, asuinalueella tai työpaikalla ja saatavilla niin kauan kuin asiakas tarvitsee, tuen ja hoidon muodon lähtiessä asiakkaan tarpeista. Ongelma voi olla asiakkaan fyysinen terveys, mielenterveys, työttömyys, perheen jälleenyhdistäminen, kuntoutuksen päämäärät tai erilaiset riippuvuudet. Palvelutiimi vastaa palveluiden toteutumisesta: jos asukkaalle tulee kriisi asumisen suhteen, asumiseen erikoistunut PHF-tiimi etsii uuden asunnon ja tarvittaessa tilapäisen asunnon väliajaksi. Asiakkaan kuntouduttua hän ei enää välttämättä tarvitse tukipalveluja ja senkin takia asumisen ja palveluiden erottaminen toimii. Kun asiakas ikään kuin valmistuu ohjelmasta, eikä enää tarvitse palveluja, niin hän jatkaa asumistaan normaalisti vuokra-asunnossa. (Tsemberis 2010, 23–25.)

PHF-malli perustuu asiakkaan valintaan ja itsemääräämisoikeuteen. Yksi tärkeä menestystekijä on Tsemberiksen mukaan ollut se, että luotetaan asunnottomuudesta ja psykiatrisista ongelmista kärsivien ihmisten omiin kykyihin asettaa omia tavoitteita ja päämääriään omalle kuntoutumiselleen. Idea on Tsemberiksen mukaan pitkään torjuttu perinteisissä mielenterveyshoitopalveluissa, mutta PHF-mallissa sitä sovelletaan aktiivisesti. Asiakkaalla on mahdollisuus taloudellisten reunaehtojes puitteissa valita asuinalueensa, asuntonsa, huonekalunsa ja kotitaloustavaransa. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa mallissa sitä, että asiakkaita rohkaistaan ja tuetaan valitsemaan mitä prioriteetteja he itse asettavat etusijalle, kun he alkavat rakentaa omaa elämäänsä sellaisena kuin he itse sitä haluavat. Malli asettaa asukkaille myös vaatimuksia, joista ei tingitä: asiakkaiden täytyy tavata ohjelman työntekijöitä viikoittain ja kommunikaatio henkilökunnan ja asiakkaan välillä on oltava avointa erityisesti kriisin ja retkahtamisen keskellä. Vaikka tapaamiset ovat pakollisia, niin asiakkaan itsemääräämisoikeudella on vankka jalansija PHF-mallissa. Itsemääräämisoikeus on tärkeässä asemassa ongelmatilanteissa, kuten taloudellisissa vaikeuksissa, hädän uhatessa tai päihteisiin sortuessa. Henkilökunnan vastuulla on tämänkaltaisissa kriiseissä yrittää pitää vastuu tilanteen ratkaisemisesta viime kädessä asiakkaalla itsellään auttaen ratkaisun

etsimisessä, koska ongelmanhallintataito kriisin keskellä luo edellytyksiä pärjätä tulevaisuudessa. (mt. 25–27.)

Kuntouttava orientaation päämäärät PHF-mallissa lähtee asiakkaan valinnasta ja itsemääräämisoikeudesta. Asiakkaan palvelusuunnitelmat eivät perustu kliinisiin arviointeihin heidän tarpeistaan, vaan asiakkaan itse asettamiin kuntoutuksen päämääriin. Tämä lähestymistapa pitää Tsemberiksen mukaan asiakkaat motivoituneina ja sitoutuneina tiimiin. Koska hoidon noudattaminen ja raittius eivät ole sidoksissa asumisen pysyvyyteen, niin asiakkaat ovat pystyvät vapaasti keskustelemaan kaikista ongelmistaan rehellisesti ja avoimesti pelkäämättä asunnon menettämistä. Pärjääminen ohjelmassa riippuu asukkaan ja henkilökunnan kuntoutusta tukevasta kumppanuudesta. Henkilökunnan pitää yrittää saada asiakas ymmärtää, että kuntoutuminen ei ole poissuljettu vaihtoehto, myös henkilökunnan pitää itse uskoa siihen. Henkilökunnan pitää välittää positiivisia viestejä asiakkaalle kuntoutuksesta, välttää tiukkoja hierarkisia valtasuhteita, välittää asiakkaasta, ja olla tekemisissä hänen kanssaan. Päämääränä on asiakkaan itsenäistyminen, eräänlainen kotoutuminen yhteiskuntaan. (mt. 27–28.)

Haittojen vähentäminen on käytännöllinen, asiakkaaseen suuntautunut lähestymistapa, joka käyttää useita eri strategioita kuten raittius, avun antaminen asiakkaille hallitsemaan heidän riippuvuuksiaan sekä psykiatrisia ongelmiaan. Haittojen vähentäminen tarkoittaa negatiivisten seurausten ja käyttäytymismallien vähentämistä mukaan lukien alkoholin- ja huumeiden väärinkäyttö, velkaantuminen ja suojaamattoman seksin harrastaminen. Siihen liittyy tarvittaessa terveydelle haitallisten seuraamusten ja psykiatristen oireiden hoitaminen sairaalassa. Päämäärä ei ole päihteiden käytön lopettaminen, vaan niistä aiheutuvien haittojen vähentäminen. Esimerkiksi jos asiakas ei osaa asua normien mukaan, häntä pitää opastaa asumiseen liittyvissä käytännöissä. Päihteiden rahoittaminen nousee prioriteettina helposti vuokranmaksun edelle ja riski häätöön kasvaa. Tiimi voi tarjota sosiaalietujen turvaamista ja varmistaa että asiakas hoitaa vuokransa. (mt. 28–30.)

2.2.2 CHF-malli (Communal Housing First)

Suomessa käytetty sovellus tunnetaan Pleacen jaottelun (2012) mukaan nimellä Communal Housing First eli CHF-malli. Siinä on osin samoja filosofisia periaatteita kuin PHF-mallissa, mutta asuminen ei ole enää hajasijoitettua, vaan se tapahtuu suuremmissa asumisyksiköissä. CHF-malli on syntynyt PHF-mallin ja staircase-mallin yhteensovittamisesta. Fyysiset rakenteet yhteisöasumiseen perustuvine asumisyksiköineen otettiin staircase-mallista, mutta mallin palvelut tuotettiin tyystin toisella tavalla. CHF-malli antaa erilaisten palveluiden käyttäjille suuren valinnanmahdollisuuden ja vapauden sen suhteen, kuinka laajasti he käyttävät tarjolla olevia palveluita ja päihteidenkäyttö ei ole kiellettyä. Asiakkaat voivat itse asettaa omia tavoitteitaan ja päämääriään. CHF-malli voi tarjota oman tai jaetun huoneen tai yksión, joissa asiakkaalla on pysyvä vuokrasuhde asumisyksikössä. Täällä ei myöskään edellytetä, että asukkaan pitäisi siirtyä portaalta toiselle toisin kuin staircase-mallissa. CHF-malli perustuu haittojen vähentämiseen ja kuntouttavan orientaation filosofialle. (Pleace 2012, 23–26.) Tarkastelen tutkimuksessani sitä, miten tämä käytännössä toteutuu.

Suomessa Asunto ensin –periaatteen asumisyksiköitä on rakennettu osittain lineaarisen staircase-mallin päälle. Pleace (2012, 25–26) kuvailee tarkemmin Asunto ensin –periaatteen filosofiaa ja CHF-mallin palveluja Suomessa. Pleacen mukaan Suomen hallituksen helmikuussa 2008 esittelemän strategian tavoite oli pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen (ks. ARA 2007, 36). Pääosa strategiaa oli suunnitella ja muodostaa uudelleen asumisyksikkötyyppinen palveluilla varustettu asuminen muokkaamalla entiset palvelut ”asumisyksiköiksi”, jonka tukipalvelut perustuvat Asunto ensin –periaatteen filosofiaan. Suomen mallin piti turvata pysyvä asuminen pitkäaikaisasunnottomille. Samalla tarkoitus oli vähentää ja tehdä tarpeettomaksi vanhoja asunnottomien palveluja vaihtamalla ne tuettuihin asumisyksiköihin.

Tarkastelemalla alkuperäisen PFH-mallin ja CHF-mallin toimintafilosofiaa voidaan todeta, että CHF-malli tarjoaa alkuperäisen sovelluksen mukaisesti pysyvää asumista omassa tai jaetussa asunnossa. CHF-mallissa asumisen ei tarvitse olla pysyvää ja henkilökohtaisten resurssien lisääntyessä asukas haluaa usein toisenlaisia asumisratkaisuja. Vastaavasti kritiikkinä CHF-mallille Pleace toteaa, että asumisyksiköissä asuminen edistää sosiaalista segregatiota eli eriytymistä ja toimii

rajoitteena asuinympäristöön integroitumiselle. Asiakkaat ovat fyysisesti erotettuna muusta väestöstä toisin kuin PHF-mallissa. CHF-mallista asukas saa asunnon, mutta ei välttämättä kotia. Asiakkaan saama kunnioitus ja lämmin vastaanotto toimii tässä mallissa samalla tavalla kuin alkuperäisessä. Sen sijaan työskentely asiakkaan kanssa niin pitkään kuin tarve vaatii jää avoimeksi, koska asukas saattaa siirtyä kesken kaiken pois palveluiden piiristä, koska yhteisöasuminen asumismuotona ei ole kaikille se lopullinen tavoite. Asuminen ei ole hajasijoitettua, mutta se voi olla itsenäistä, jolloin muut asukkaat ovat vain naapureita. Jaetussa asunnossa itsenäisyys ei toteudu kuin korkeintaan osittain. Asuminen ja palvelut ovat eriytettyjä myös CHF-mallissa. CHF-malli ei edellytä, että asukkaat olisivat kykeneviä asumiseen ja päihteidenkäyttöä voi jatkaa sitoutumatta päihde- ja mielenterveyspalveluihin. CHF-mallin palveluiden ja asumisen eriyttäminen on vähintäänkin kyseenalaista. Asiakkaan valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus ei toteudu täysin myös PHF-mallissa. Asukas ei voi valita asuntoaan ihan mistä tahansa jo kustannussyistä. PHF-mallissa asukkaat ovat fyysisesti erossa tarjottavista palveluista, toisin kuin CHF-mallissa. Kuntouttava orientaatio ja haittojen vähentäminen muodostuu yhdessä asiakkaan valinnan vapauden ja itsemääräämisoikeuden kanssa. (mt. 2012, 24–25.) Kuvaan jännitteitä ja ristiriitoja, jotka muodostuvat valinnan vapauden ja itsemääräämisoikeuden kanssa.

2.2.3 HFL-malli (Housing First `Light`)

Kolmas malli on Pleacen (2013, 32–33) esittelemän luokittelun mukaan Housing First `Light` eli HFL. Sillä tarkoitetaan matalan intensiteetin liikkuvaa tukipalvelua, joka tukee entisiä asunnottomia ja asunnottomaksi putoamisvaarassa olevia ihmisiä, jotka asuvat itsenäisesti. Britanniassa mallia sovelletaan ensisijaisesti palvelemaan pitkäaikaisesti erilaisia asunnottomien asuntolapalveluita käyttäneiden uudelleen asuttamisessa. HFL-mallia on sovellettu tuetun asumisen palveluina, asuttamispalveluina, vuokrasuhteen ylläpitäjänä, kodittomien tukipalveluna ja siihen on viitattu myös muilla erilaisilla termeillä. HFL-malli tarjoaa asiakkaille tukipalveluja hyvin laajalta pohjalta pitkäaikaisasunnottomista vähäisempää tukea tarvitseville. Malli on itsessään korvannut asunnottomien käyttämiä hätätilamajoituksia, jossa he ovat tarvinneet paljon tukea. HFL-palvelu pystyy toimimaan suhteellisen itsenäisesti ja tekee yhteistyössä eri tahojen, kuten sosiaalisen asumisen palveluntarjoajien ja yksityisten

asunnon vuokraajien kanssa. HFL-palvelu tarjoaa matalan intensiteetin tukea huolehtien siitä, että asiakkaan vuokra sekä sähkölasku tulevat hoidettua ja varmistaa että asukas saa kunnollista ravintoa. Asiakkaat voivat tarvita hyvinkin paljon erilaista tukea, mutta toisilla tuen tarve on vähäisempää. Kuten aiemmin todettiin, kohderyhmänä ovat myös sellaiset ihmiset, jotka ovat vasta vaarassa pudota asunnottomaksi, eli mallissa toimii myös ennaltaehkäisevä funktio.

Place käy läpi tiiviisti HFL-mallin (mt. 34) toimintafilosofiaa ja totetaa että malli jakaa monia PHF-mallin periaatteita, mutta ei jaa niitä täysin. Hänen mukaansa asuminen perusoikeutena mahdollistuu mallin puitteissa ja malli tukee asumisen pysyvyyttä. HFL-mallin toiminnassa mukana oleva liikkuva tiimi on koulutettu suhtautumaan asukkaisiin kunnioittavasti ja lämpimästi, eli se on omaksunut samat toimintaperiaatteet kuin alkuperäinen yhdysvaltalainen PHF-malli. Malli antaa tukea niin pitkään kuin asiakas vaatii, mutta tukiaika voi vaihdella ja olla rajoitettu, mutta tarvittaessa tuen piiriin voi päästä uudelleen. Asuminen on pääsääntöisesti hajasijoitettua, mutta asuntona voi olla asumisyksikkötyyppinen ratkaisu. HFL-mallissa asiakkaan valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus ei toteudu niin kattavasti kuin PHF-mallissa. Se ei tarjoa juuri mahdollisuuksia valita asuinpaikkaansa, vuokrasopimus asettaa asumiselle reunaehdot ja mallissa on edellytyksiä tapauskohtaisesti sille, kuinka usein tukityöntekijän kanssa täytyy tavata. HFL-mallin palvelut seuraavat kuntouttavan orientaation ja haittojen vähentämisen periaatetta, joka kulkee tässäkin käsi kädessä kuluttajan valinnan ja itsemääräämisoikeuden kanssa.

3 EDELTÄVÄ TUTKIMUS

Asunto ensin –periaatteen perehtymisessä on keskeisenä lähteenä ollut edellisessä luvussa PHF-mallin kuvaamisessa käyttämäni Sam Tsemberiksen (2010) manuaali Housing First.

Craig Willse (2010) tarkastelee artikkelissaan uusliberalismin ilmaantumista asuntopolitiikkaan ja ohjelmiin Yhdysvalloissa fokuksenaan sosiaalihuollon hankkeet, jotka kohdistuvat pitkäaikaisasunnottomiin (chronically homeless). Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan (mt. 155–156) tässä yhteydessä vajaakuntoista yksilöä, joka on ollut yhtämittaa yli vuoden asunnottomana tai jolla on vähintään neljä asunnottomuusjaksoa viimeisen neljän vuoden aikana. Asunto ensin –periaatteen kaltaiset uudet ohjelmat ovat merkittävä muutos edellisiin, koska niissä ei vaadita samalla tavalla sitoutumista kuntoutumiseen kuten aikaisemmin. Willsen (mt. 173–174) artikkelissa esitetään näkemys, että jos näitä pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen kohdistuvia hankkeita tarkastellaan taloudellisena eikä sosiaalisina ohjelmina, niin ne paljastavat samoja uusliberaaleja olosuhteita, jotka osaltaan tuottavat asunnottomuutta ja köyhyyttä. Uusliberaalissa kontekstissa sosiaalinen heitteillejätö ja taloudellinen panostus kulkevat käsi kädessä, koska asunnottomuus on tuottavaa sen taustalla olevalle liiketoiminnalle.

Willse (mt. 155–156) jatkaa kertoen esimerkin losangelesilaisesta ”Projekti 50” -nimisestä pitkäaikaisasunnottomien sosiaalipoliittisesta hankkeesta, joka on yksi sadoista pitkäaikaisasunnottomille kohdistuneista sosiaalipoliittisista ohjelmista viime vuosina. Projekti 50 kohteena oli 50 pitkäaikaisasunnottomia, joilla oli laskettu olevan korkea riski kuolla vuoden kuluessa erilaisten ongelmien seurauksena. Asunnottomilla on muita korkeampi riski sairastua erilaisiin sairauksiin kuten tuberkuloosi tai hiv. Aiemmin asunnottomuuden on ajateltu johtuvan esimerkiksi itsehallinnan puutteesta. Vanhat hoitomenetelmät ovat liittäneet asunnottomuuden hallintaan psykiatrisen hoidon, päihdehoidon, erilaisten elämäntaitojen hallinnan edistämisen tehdäkseen asunnottomista asumiskykyisiä. Uudessa mallissa asunnon saaminen ei edellytä tämänkaltaisten palveluiden vastaanottamista. Malli nimeltä Asunto ensin –periaate (Housing First) jäi ensin marginaaliin kodittomien palvelussa, mutta suunta on

muuttunut. Willse pohtiikin mahdollista sosiaalipoliittista käännettä, koska kaikkein heikoimmassa asemasta olevista pidetään huolta tarjoamalla heille asunto heitteillejätön sijaan.

Willsen (mt. 167; 173–175) mielestä Yhdysvalloissa pitkäaikaisasunnottomuuden käsite itsessään medikalisoit kodittomuuden. Pitkäaikaisasunnoton (chronic homeless) antaa ymmärtää että kyseessä on lääketieteellinen tila tai sairaus, aivan kuin kyse ei olisikaan sen sijaan köyhyydestä ja edullisen asumisen puutteesta. Asunnottomuuden biopolitikoitumisessa on kyse muutoksesta sosiaalisista ohjelmista taloudellisiin ohjelmiin. Hänen mukaansa Jacques Donzelot (2008) kuvaa mainittua siirtymää sosiaalisesta hyvinvointivaltion mallista kohti sosiaalista investointiyhteiskuntaa. Willsen mielestä kodittomien hallintaan tähtäävät ohjelmat ovat taloudellista toimintaa sinänsä, koska osaltaan pyörivät taloudellista toimintaa. Epävarma asuntotilanne ja huono-osaisuus tuottavat osaltaan taloudellista aktiivisuutta ja pitkäaikaisasunnottomiksi määritellyistä tulee raakadataa tutkimuksen tarpeisiin ja niitä varten tuotetaan erilaisia palveluita. Kuluttaja ja turismitaloutta palvelevalla viemällä köyhyydestä muistuttavat asunnottomat pois silmistä ja mielistä.

Paradoksaalisesti asunnottomuutta torjuvat hankkeet palvelevat sekä asunnottomia itseään poistamalla asunnottomuutta ja neoliberaalia taloutta tuottamalla taloudellisista toimintaa ohjelmien toteuttamisen kautta. Willse (mt. 175) pohtiikin, että uusliberaalit ohjelmat eivät tavoittelekaan ongelmien ratkaisua, vaan tuottavat lisää taloudellista toimintaa ja investointeja. Asunnottomat eivät ole enää markkinoiden esteenä ja palvelevat samalla kuluttaja- ja turismitaloutta.

Hansen Löfstrand ja Juhila (2012) ovat analysoineet artikkelissaan Tsemberiksen Housing First (2010) teoksen kuluttajadiskurssia. Hansen Löfstrandin ja Juhila nostavat esille asiakkaiden itsemääräämisoikeuden, asiakkaiden oman kyvyn tehdä erilaisia valintoja, ja sen että asiakkaat eivät voi tehdä loputtomiin saakka vääriä valintoja. Asiakas voi tehdä virheen useamman kerran ja hän ei joudu tuen piiristä pois vielä kolmannen varoituksen jälkeen. Mutta jos asiakas epäonnistuu vakavasti kerta toisensa jälkeen, niin hänet voidaan luokitella kykenemättömäksi asumaan Asunto ensin – periaateen mukaisessa asumisyksikössä, vaikka riski siihen on pieni. Heiltä odotetaan ”oikeita valintoja” (ks. Suvi Raitakari ja Kirsi Juhila 2014, 190.). Hansen Löfstrand ja

Juhila (mt. 64) myös tulevat siihen tulokseen, että staircase-mallia ja PHF-mallia ei pitäisi nähdä täysin erilaisina sovelluksina, koska niillä on samat päämäärät tukea asiakkaan itsenäisyyttä, kuntoutumista ja motivaatiota kuntoutua takaisin yhteiskuntaan.

Ympäristöministeriö tilasi Tampereen Teknilliseltä yliopistolta tutkimuksen Asunto ensin -periaatteen kustannusvaikutuksista. Virpi Sillanpää (2013) tekemän tutkimuksen mukaan asunnon tarjoaminen ensin säästää eri palveluiden hinnasta ja erityisesti parantaa asunnottoman elämänlaatua. Suurimmat 70 prosentin säästöt terveydenhuoltopalvelujen piiristä tulivat psykiatrisen sairaalavuorokausien vähenemisestä. Tutkimuksessa oli mukana Pelastusarmeijan Pitäjämäen yksikkö ja Auroranportin palvelutalo Espoossa. Pelastusarmeijan asumisyksikön asumiskustannukset nousivat puolella Asunto ensin -periaatteen myötä, mutta elämänlaatu koheni asukkailla merkittävästi ja päihteidenkäyttö väheni. Asukkaiden entisistä asumiskustannuksista ei ollut aina saatavilla tietoa tai he olivat ihan täysin vailla vakinaista asuntoa.

Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991) pohtivat tutkimuksessaan sitä, miksi pohjimmaisesti eli heikkotasoisien asuntojen markkinat ovat olemassa ja miksi sieltä on niin vaikea siirtyä hyväkuntoisiin vuokra- ja omistusasuntoihin. Heidän näkemyksensä mukaan (mt. 8–11) yleisten asuntomarkkinoiden koko kirjo koostuu omistusasunnoista sekä yksityisistä ja kunnallisista vuokra-asunnoista. Pohjimmaisesti asuntomarkkinat tarkoittavat tutkimuksessa heikkokuntoisia pääasiassa kunnallisia vuokra-asuntoja, laitoksia, yhteismajoitusta, tukiasuntoja, kiertämistä eri majoitusten välillä ja ulkona yöpymistä. Jokinen ja Juhila (mt. 169) ovat tutkimuksen johtopäätöksissä tulleet siihen tulokseen, jonka mukaan tapa luokitella ”normaaliasukas” jää liian kapeaksi. Ihminen on puutteistaan huolimatta kelvollinen asumaan hyväkuntoisessa asumiseen kelpaavassa asunnossa, eikä häntä pitäisi kategorisoida sen ulkopuolelle. He ehdottavat tilalle uusia vallankumouksellisia asumismuotoja hyväkuntoisissa asunnoissa, niitä kuitenkin tarkemmin erittelemättä.

Tampereen yliopisto on tehnyt professori Kirsi Juhilan johtaman ja Suomen Akatemian rahoittama tutkimushankkeen (2011-2015) ”Pitkäaikaisasunnottomuus ja Asunto ensin -periaatteen soveltaminen Suomessa” (Tampereen yliopiston [www-sivut](http://www.sivut) 2015). Tutkimushankkeessa on pyritty perehtymään Asunto ensin -periaatteen paikallisten

mallien käytäntöihin ja empiriaan paikallisessa kontekstissa tarkastelemalla sitä, miten esimerkiksi mallin ennaltaehkäisevä funktio toteutuu paikallisella tasolla. Tutkimushanke lähestyy Asunto ensin –periaatetta viidestä eri näkökulmasta, joissa on tarkoitus kuulua myös asukkaiden ja henkilökunnan ääni. Ensinnäkin tutkimuksessa verrataan suomalaista Asunto ensin –periaatteen mukaisesti toimivaa sovellusta ja alkuperäistä PHF-mallia. Toiseksi tutkitaan että onko päihde- ja mielenterveysongelmallisille suunnatussa tuetussa asumisessa läsnä molemmat mallit, sekä suomalainen Asunto ensin –periaatteen sovellus ja portaittainen staircase-malli. Kolmanneksi tutkimus keskittyy vapautuviin vankeihin kohdistuvaan ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan työhön pyrkien myös määrittelemään ja valaisemaan sitä. Neljänneksi tutkitaan pitkäaikaisasunnottomien asumispolkuja eri näkökulmista. Lopuksi Asunto ensin –periaatetta peilataan ajankohtaisiin sosiaalipoliittisiin keskusteluihin. Raitakari ja Juhila (2014) ovat analysoineet tarkemmin Asunto ensin –periaatetta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, niiden suuntausta, pääargumentteja ja käytännöllis-poliittisia tavoitteita edellä mainitun tutkimushankkeen puitteissa.

4 TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa kuvaan ensinnäkin Michel Foucault'n kautta hallinnan analytiikan juuria yhteiskunnallisena tutkimussuuntauksena. Foucault'n teoriat vallasta ovat toimineet hallinnan analytiikan vaikutteena. Sitten kuvaan hallinnan analytiikkaa, jota ovat edelleen kehittäneet brittiläiset sosiologit Peter Miller ja Nikolas Rose sekä australialainen sosiologi Mitchell Dean. Lopuksi tarkastelen hallinnan analytiikan tutkimussuuntausta kohtaan esitettyä kritiikkiä Riikka Perälän väitöskirjan pohjalta.

4.1 Foucault ja nykyhallinnan lähtökohtia

Hallinnan analytiikka on yhteiskuntatieteellisenä tutkimussuuntauksena imenyt vaikutteensa ranskalaisen filosofin Michel Foucault'n (1926–1984) teorioista (Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen 2010, 7). Millerin ja Rosen (2008, 26–28) mukaan Foucault esitteli hallintamentaliteetin (governmentality) käsitteen vuonna 1978 Collège de Francessa 1977–1978 pitämässään luentosarjassa Turvallisuus, alue, väestö, josta syntyneiden kirjallisten julkaisujen myötä hallintamentaliteetin käsite tuli laajempaan tietoisuuteen. Foucault'n (2010, 115) mukaan itse luentosarjan olisi voinut nimetä osuvammin otsikolla ”hallinnallisuuden” historia sekä jatkaa, että hän tarkoittaa sanalla hallinnallisuus (governmentality) kolmea eri asiaa:

”Hallinnallisuudella” tarkoitan ensiksikin sellaisten instituutioiden, toimintatapojen, analyysien ja pohdintojen, laskelmien ja taktiikoiden muodostamaa kokonaisuutta, jotka tekevät mahdolliseksi harjoittaa tätä vallan erityistä, vaikkakin hyvin monimutkaista, muotoa. Sen pääkohteena on väestö, tärkeimpänä tietomuotona kansantaloustiede ja pääasiallisena teknisenä välineenä turvallisuuden keinovalikoimat. Toiseksi ”hallinnallisuudella” tarkoitan taipumusta tai voimalinjaa, joka kaikkialla lännessä on taukoamatta johtanut jo hyvin pitkään kohti ”hallinnaksi” kutsumamme vallan muodon ensisijaisuutta kaikkiin muihin (suvereenius, kuri) nähden ja joka on yhtäältä johtanut erityisten hallinnan koneistojen [ja toisaalta] tieteiden sarjan kehittymiseen. Lopuksi luulen, että ”hallinnallisuudella” tulee tarkoittaa sitä prosessia tai paremminkin prosessin lopputulosta, jonka tuloksena keskiajan oikeusvaltio, josta 1400- ja 1500-luvuilla tuli virkamiesvaltio, on hiljalleen ”hallinnallistunut”.”

Kaiston ja Pyykön (2010, 7–8) mukaan Foucault’lta vaikutteensa saanut hallinnan analyttinen tutkimussuuntaus on noussut osaksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen valtavirtaa sekä vakiinnuttanut asemansa kansainvälisessä valtatutkimuksessa aina 1990-luvun alusta alkaen. Suomessakin se on vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana poikunut hallinnan analytiikka soveltavia tutkimuksia ja Foucault’n ajatuksia vallasta muulla tavoin hyödyntäviä teoksia. He (mt. 7–8) jatkavat myös että britannialaisten sosiologien Nikolas Rosen ja Peter Millerin (2008) mukaan hallinnan analytiikka luo mahdollisuuden tutkia hallinnaksi stabilisoituneen vallankäytön välineitä ja keinoja, yksilöiden toimintaan vaikuttavia yhteiskunnallisia ohjelmia ja strategioita, tietoperustaa ihmiseen ulkopäin vaikuttamiseksi, tapoja jäsentää maailmaa ja päämääriä hallinnalle, joita tuodaan ihmisille ja jota he voivat käyttää edelleen. Miller ja Rose on nostettu esille suuntauksen edelläkävijöinä heidän tekemänsä kehitystyönsä ansiosta.

Kaisto ja Pyykkönen (mt. 10–11) kuvaavat hallinnan analytiikan valtakäsityksiä. He toteavat että foucault’laisessa hallinnan analytiikassa valta on hajaantunut ollen läsnä kaikkialle kaikkien ihmisten ollessa erilaisten vallanverkostojen rihmastoissa kiinni vallan subjekteina ja objekteina. Valtaa ei voida tuoda takaisin sen alkulähteeseen, koska se on mukana kaikissa ihmisten välillä olevassa vuorovaikutuksessa, se ei ole keskittynyt minkään eturyhmän kuten taloudellisen eliitin käsiin. Siitä huolimatta valta voi olla keskittynyt, mutta sitä ei pitäisi tarkastella universaalina ja peilata sitä vailla historiallista perspektiiviä.

”Hallinta (gouvernement) erityisenä vallankäytön muotona levittäytyy yhteiskunnan kaikille osa-alueille. Sen harjoittaminen sitoo - enemmän tai vähemmän systemaattisesti - toisiinsa mitä moninaisempia toimijoita, niiden pyrkimyksiä, tiedon muotoja, sekä muihin ja yksilöön itseensä kohdistavia käyttäytymisen ohjaamisen käytänteitä”. (mt. 10–11)

Kaisto ja Pyykkönen (mt. 11) jatkavat hallinnan tavoittelevan väestön hallintaa ja ohjailua yksilöistä ryhmien kautta populaatioihin. Näin ollen hallinta voidaan ymmärtää heidän mukaansa hyvin johdonmukaiseksi ja tarkasti kalkyloiduksi toiminnaksi. Maksimoidakseen tehokkuutensa hallinnan pitäisi pyrkiä olemaan sekä yksilöivä että yksilöllinen. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisen saadaan ymmärtämään oma merkityksensä vastuun kantajina eri roolien kautta. Rooli voi olla esimerkiksi yhdistyksen jäsen, jonkun maan kansalainen tai yrityksen työntekijä. Hallintavallan

keskeisenä ajatuksena on yhdistää niin subjektin itseensä suuntaama valta kuin ulkoapäin häneen kohdistuva valta. Kaisto ja Pyykkönen (mt. 14) viittaavat Deaniin (1999, 23), jonka mukaan hallinnan analytiikka yrittää vastata erilaisiin mitenkysyksiin. Esille nousevat esimerkiksi pohdinnat siitä, miten hallinnan tekniikoita käytetään käytännössä, miten hallinnalla muodostetaan ihmisistä toimijoita ja subjekteja, miten tiedon ja totuuden suhde muodostuu. Näistä lähtökohdista voidaan hänen mukaan tutkia laajempia kokonaisuuksia kuten taloutta.

Ilpo Helénin mukaan (2010, 28–29) Foucault'n käsite hallinta (government) ilmaistaan kiteytettynä käsitteenä ”conduct of conduct”, jolla tarkoitetaan hänen mukaansa ”tiettyä vallan harjoittamisen tapaa, jonka Foucault käsitti yleiseksi ihmisjoukkojen, -yhteisöjen ja -yksilöiden käyttäytymisen ja toiminnan johtamiseksi ja ohjailuksi.” Mitchell Dean (1999, 10; 119) purkaa käsitettä ja hän mukaan sanalla `conduct` on monia merkityksiä ja sillä voidaan viitata johtamiseen, opastamiseen, ohjaamiseen, ja sillä voidaan tarkoittaa laskelmointia päämäärän saavuttamiseksi. Se voidaan tiivistää ajatus itseohjautuvuudesta ja itsesäätelystä vaatien taitoa käyttäytyä tilanteen vaatimalla tavalla, kun asiaa tarkastellaan eettisesti tai moraalisesti. Tämänkaltainen ajattelu on myös arvioivaa ja normatiivista ja määrittelee yksilöiden ja ryhmien väliset käyttäytymissäännöt ja ideaalit. Kontrollointi ja käyttäytymisen järkiperäinen säänteleväminen on kyseisen pohdinnan mukaan oletusarvoisesti mahdollista. Tällaisen pohdinnan myötä voidaan myös Deanin mukaan olettaa, että on mahdollista kontrolloida ja säännellä käyttäytymistä rationaalisesti tai ainakin harkitusti. Eri toimijoiden kuten opettajien ja heidän omaamien käyttäytymiseen liittyvien koodien myötä varmistetaan, että sääntöjä myös noudatetaan. Dean (mt. 11) mukaan hallinta ohjauksena määritellään täsmennetysti näin (ks. Helén 2010, 29):

”Hallinta on enemmän tai vähemmän laskelmoitua ja rationaalista toimintaa, lukuisten auktoriteettien ja toimijoiden sitoutumaa, käyttää hyväkseen eri tekniikoita ja tiedon muotoja, jonka avulla pyrkii muokkaamaan halujamme, pyrkimyksiämme, intressejämme ja uskomuksiamme. Omaa päämäärät jotka muuttuvat ja muuttumisella voi olla suhteellisen arvaamattomat seuraukset ja vaikutukset.” (Suomennos K.L.)

Kaisto ja Pyykkönen (2010, 11) mukaan hallinnallisuudessa yksilön kohdistuva ulkoinen ja oman itsensä hallinta kohtaavat toisensa. Yksilön itseohjautuvuuteen

vaikuttaminen voidaan määritellä hallinnan itsensä tavoitteeksi eli hallintavalta pyrkii hallitsemaan vapauden kautta (ks. Rose 1999, 65–66). Tällä tarkoitetaan vapaiden ja vastuullisen yksilöiden ja ryhmien tekemisen edistämistä, vaikka siinä pyritään myös tuottamaan ja ohjaamaan niitä.

Kaisto ja Pyykkönen (12) viittaavat Roseen (1999, 61–97) tarkastellessaan mitä vapaus itsessään on. Vapaus ei itsessään tarkoita rajatonta vapautta, sen sijaan siinä pohditaan vapauden merkitystä ja tarkastellaan millä tavalla käytännössä toteutetaan vapaana elämistä ja olemista. Kun hallinnan vapauden ja vallan suhteen tarkastelu viedään yksilöön itseensä saakka, niin silloin pitää arvioidaan minkälaisen vapauskäsitteiden kautta yksilö ohjaa omaa toimintaansa ja määrittää itsensä. Hallintavalta osaa käyttää myös muita keinoja hallitakseen niitä, jotka eivät kulje normien viitoittamaan tietä. Mitchell Deaniin viitaten (2002; 2007) he toteavat, että turvapaikanhakijoita ja päihdekuntoutujia esimerkiksi nostettuna voidaan yrittää ohjata normaalin kategoriaan joissakin institutionaalisissa yhteyksissä hyvin kurivallantapaisilla pakkokeinoilla.

Riikka Perälä (2012, 41) pohtii haittojen vähentämistä suomalaisessa huumehoidossa käsittelevässä väitöskirjassaan nykyhallinnan lähtökohtia. Hyvinvointivaltiota on tapahtunut siirtymä hyvinvointivaltion jälkeiseen (post-welfarionism) aikaan, jossa vanhat institutionalisoituneet käytännöt ja toimintamallit ajetaan alas uusien tieltä. Hyvinvointivaltion uudistaminen nähtiin välttämättömänä 1970- ja 1980-luvulla peräisin olevasta debatissa, jossa sen legitimitetti ja kustannustehokkuus asetettiin kyseenalaiseksi. Toisaalta sitä koskevassa tutkimuksessa on hänen mukaan edellä mainittujen ongelmien ja demokratian terästämisestä tähden puhuttu myös kansalaisyhteiskunnan ja yhteisöjen paluusta. Hänen mukaan täällä ja kansainvälisessä keskustelussa on nostettu jalustalle Britannian 1990-luvulla peräisin oleva ”kolmas tie” politiikka ja uusi julkishallinto (New Public Management).

Perälä (mt. 41–42) mukaan hallinnan analyttivistä tutkimusta käsittelevässä kirjallisuudessa muutosta kuvataan siirtymässä tutkimusperinteen piirissä sosiaalisiksi nimitetyistä hyvinvointivaltion hallinnan muodoista kohti uusliberaaleja hallinnan muotoja. Yhteisön sijaan keskiöön nousee on yksilö, kuten Asunto ensin –periaatteessa itse asiakas tai asukas. Vastuu omasta elämästään ja eritoten siihen liittyvistä riskeistä siirtyy yhä enemmän yksilölle itselleen. Perälä viittaa Milleriin ja Roseen (2008), jotka

taas nostavat esiin ”uuden pluralismin” ideaalin, joka liittyy neoliberaaleihin hallintajärjestelmiin. Kyse ei ole Perälän viittaaman Millerin ja Rosen mukaan pelkästään kustannus-hyöty ajattelusta, vaan ollakseen moraalisen näkökulman edellyttämä kunnan kansalainen, kunkin pitää osata suojautua riskejä vastaan erilaisten hallintatekniikoiden avulla, kuten hälytysjärjestelmien, vakuutusten ja ylläpitämällä omaa terveyttä ja työkykyä. Pitää osata hallita riskejä.

Toinen uusliberalistisen ajattelun tärkeä peruspilari on Perälän (mt. 42–43) mukaan se, että yhteiskunnallinen vastuu hajautuu. Tämä tulee esille konkreettisesti kansalaisyhteiskuntaa ja yhteisöä koskevien ideaalien ja puhetapojen ilmaantumisena. Vanhassa hyvinvointivaltio ideaalissa oli keskeisenä näkemys, jossa hyvinvointivaltio huolehtii omistaan syntymästä kuolemaan, kun taas neoliberaalissa hallinnassa vastuu siirtyy yksilölle itselle, yhteisölle sekä muille vastaaville osapuolille. Tämän tähden valtio ja kolmas sektori saa hallinnan ohjelmiensa rinnalle ja korvaavaksi uusia hallinnan muotoja. Perälän (mt. 42) mukaan Janet Newman ja John Clarke (2010) puhuvat näistä hybrideinä, joiden keskiössä on yksilön toimijuus sekä aktiivisuus etualalla aikaisemman negatiivisessa valossa nähdyn hyvinvointivaltion kansalaisen asemasta. Sen lisäksi tässä yhteydessä korostetaan innovatiivista yhteistyötä yksilöiden ja julkisen vallan kesken. Perälä kertoo tämän ilmenevän uusien osallistavien (participatory) kokeilujen sekä toimintamallien suosiota terveydenhuollossa, kansalaisjärjestöjen ja kolmannen sektorin suurempaa roolia erilaisten palvelujen tuottajina. Sen taustalle suunnitellaan uusia yhteiskunnalliseen hallintaan tähtääviä projekteja, jossa ohjelmien ja hankkeiden avulla aktivoidaan ja osallistutetaan väestön eri ryhmiä. Tutkimuskohteeni Asunto ensin –periaate on hyvä esimerkki yhteiskunnalliseen hallintaan tähtäävästä projektista, jossa yritetään aktivoida ja osallistuttaa erityisesti pitkäaikaisasunnottomien, mielenterveys- ja päihdeongelmaisten väestöryhmää.

Perälän (mt. 43) pohtii neoliberalistista ajattelutavan kritiikkiä ja toteaa sitä kritisoidun paljon sen tuottamasta eriarvoisuuskehityksestä, joka kumpuaa sen yksilökeskeisyydestä. Julkisen järjestelmän alasajo iskee kaikkein voimakkaimmin heikoimpiin, joilla ei ole edellytyksiä suojautua riskejä vastaan heikkojen taloudellisten resurssien johdoista. Toisaalta puhutaan myös neoliberalistisesta paradoksista, jossa yksilöllisyys ja yksilönoikeudet jäävätkin lisääntyvän kontrollin jalkoihin. Perälä viittaa

Deaniin (2007; 2002a; 2002b) kirjoituksiin uusliberalistisen hallintatavan piirteistä, joissa viimeisenä oljenkortena nostetaan esille pakottamisen politiikka. Ellei yksilö kykene huolehtimaan itsestään, niin yhteiskunnalla on oikeus tulla väliin kontrolloimaan yksilöä. Perälä (mt. 44) on katsauksessaan sitä mieltä, että tuoreimpien tutkimusten mukaan neoliberaalien yhteiskuntien hallintatavat on esitetty enemmän kontrolloituina verrattuna hyvinvointivaltioiden tapoihin. Neoliberaali kontrolli suuntautuu erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin. Perälä (mt. 44–46) tarkastelee uusliberalistisen hyvinvointi- ja huume politiikan kriittisiä tutkimustuloksia ja toteaa, että pahimmillaan siinä jätetään kaikkein huono-osaisimmat avun ulkopuolelle.

Millerin ja Rosen (2008, 30–33) mukaan on mahdollista erottaa kolme erilaista hallintamentaliteettien ryhmää. Heidän mielestään klassista liberalismia on tutkittava myös filosofisen lähestymistavan lisäksi myös hallinnan muotona. Klassisessa liberalismissa valtio jakaa yksityiselämän, kansalaisyhteiskunnan ja markkinat oman itsensä ulkopuolelle. Toiseksi he erottavat hallintamentaliteetin ”sosiaalisen näkökannalta”, joka on kehittynyt 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa ja jonka mukaan hallitsemisen elossa pysymisen edellytys on sosiaalisuus. Sosiaalinen hallinta taistelee niin kommunismia kuin yltiöliberalismia vastaan. Samalla aikaa kun autetaan yksityisyrittäjiä, niin kansalaisista luodaan yhteiskunnan kansalaisia siihen kuuluvine oikeuksineen. Tässä on Millerin ja Rosen (mt. 31) mielestä kyse siitä, että luotiin sosiaalivakuutus ja muita yhteiskunnallisia elementtejä ja oikeastaan synnyttiin samalla käsite sosiaalisuus itsessään. Kolmas eli kehittynyt liberalismi tuli esille 1900-luvun lopulta alkaen, mutta oikeastaan sen alkusanat lausuttiin jo sodan jälkeen. 1960-luvulta saakka paisunut hyvinvointivaltio sai kritiikkiä poliittisen kentän eri puolilta. Vasemmistokriitikot eivät esittäneet parhaimpia ideoita, mutta kekseliäisyys loisti Millerin ja Rosen (mt. 32) mukaan oikealla. Terveysteen ja kasvatukseen tulivat mukaan markkinateknologiat ja -rationaaliteetit tuoden mukanaan teknologioita, jotka näennäisesti lisäsivät alueiden, yksiköiden ja ihmisten valtaa, kietoutuen kuitenkin muun muassa uusiin hallinnan ympyröihin ja esimerkiksi riskienhallintaan. Hallitut subjektit olivat uuden ymmärryksen mukaan itseohjautuvia ja vastuullisia, joilla oli vapaus valita.

4.2 Hallinnan analytiikan kritiikki

Hallinnan analytiikka synnyttämä kuva on Perälän (2012, 28–29) mukaan kritisoitu siitä, että sen esille tuoma kuva on liian totaalinen yksilön ollessa alisteinen erilaisille valta- ja asiantuntijakäytänteiden vaikutuksille. Syynä pidetään sitä, että tutkimuksessa on ollut keskellä enemmän hallinnan ohjelmat ja suunnitelmat, eikä sen moninaisuus. Toiseksi Perälä esittää väitteen, että hallinnan analytiikan tutkimuksessa vallan positiiviset puolet jäävät helposti sivuraiteelle sen keskittyessä enemmän vallan negatiivisiin puoliin. Perälä kiinnitti omassa tutkimuksessaan huomiota asiantuntijakäytäntöihin, joiden kohteeksi huumeidenkäyttäjät joutuvat terveysneuvontapisteissä ja millä tavoilla heidät pyritään sisäistämään oman terveyden vaalimisen eetos. Hän jatkaa nopeasti havainneensa, että tutkija voi päätyä helposti tarkastelemaan vain alistavia valtakäytäntöjä näkemättä sen enempää vallan positiivisia puolia, kuten käyttäjän omia mahdollisuuksia vaikuttaa heihin kohdennetun politiikan sisältöön, ja lisäksi huomaamatta jää politiikan soveltamiseen liittyviä kiistoja eri toimijoiden kesken, sekä politiikan tarjoamat mahdollisuudet auttaa aidosti subjektia eli hänen tutkimuksessaan huumeidenkäyttäjää.

Perälän (2012) väitöskirja on etnografinen asiakkaita ja henkilökuntaa haastatteleva ja havainnoinnista rakentunut tutkimus haittojen vähentämisen politiikasta. Tutkimuksessa käytettävä aineisto on kerätty terveysneuvontapisteestä Etelä-Suomesta vuosina 2003–2007. Perälän tutkimuksessa (mt. 5–6) todetaan ensimmäisen haittojen vähentämisen periaatteella toimivan terveysneuvontapisteen huumeiden käyttäjille avanneen pääkaupunkiseudulla vuonna 1997. Vallankumouksellista vanhoihin malleihin tässä oli se, että neuvontapistet oli suunnattu huumeiden aktiivikäyttäjille, eikä heidän tarvinnut vastapalvelukseksi sitoutua huumeiden käytön lopettamiseen, saati edes harkita sitä. Neuvontapisteiden syntytarina johtaa taas sosiaali- ja terveysviranomaisten pelosta suonensisäisesti käytettävien huumeiden pistokäytöstä leviävien tartuntojen kasvusta 1990-luvulla. Tutkimuksen mukaan huumeiden käyttäjien luottamus lisääntyy heidän päästessään vaikuttamaan omiin asioihin ja samalla haittojen vähentämiseen tarjoavat pisteet ovat muovautuneet osaksi heidän arkeaan tarjoten ainutlaatuista apua, mitä ei voi saada mistään muualta. Samalla tavalla kuin Asunto ensin –periaate asunnottomuuden hoidossa, haittojen vähentämisen malli on uudenlainen ajattelutapa

huumausainepolitiikkana perinteisen rajoittavan politiikan sijaan, joskin haittojen vähentämisellä ja Asunto ensin –periaatteella on myös rooli perinteisen politiikan rinnalla. Perälän mukaan (mt. 6) haittojen vähentämisen politiikan suhde ympäristöön sisältää ristiriitoja viranomaisten nähdessä kyseisen politiikan pelkästään teknisesti ruiskujen vaihtona. Näköalaton mallin tarkastelu saattaa taas toimia esteenä uusien kehitysten tuottamiselle. Teoreettisesti Perälän kertoo tutkimuksensa liittyvän tutkimuskeskusteluun yhteiskunnallisen hallinnan muodoista. Perälä nostaa esille hallintaan liittyviä vastarinnan mahdollisuuksia ja tämänhetkisistä hallinnan tavoista löytyviä uusia kollektiivisen toimijuuden ja solidaarisuuden muotoja. Tämä on olennaista myös omassa tutkimuksessani.

Perälän (mt. 18) mukaan tällä hetkellä keskeisellä sijalla hallintaa määrittelevissä periaatteissa ovat valinnanvapaus, vastuu ja yksilön itsemääräämisoikeus eli autonomia. Tältä osin ne poikkeavat vanhasta hyvinvointivaltion eetoksesta, jossa korostettiin kollektiivisia arvoja ja yksilölle koituvaa hyvää. Perälä tarkastelee haittojen vähentämisen politiikan kautta politiikan muutoksen seurauksia. Hän pohtii sitä, mitä tästä seuraa hallinnan käytännöissä, tuleeko yksilö paremmin esille vai seuraako tästä kenties taustalla näkymättömissä olevia hallinnan käytäntöjä. Perälä kysyykin voiko vakavasti huumeongelmaista auttaa muuten kuin kurin ja kontrollin toimenpiteillä. Ja millä peruslähtökohdilla rakennetaan uusia auttamisen ja solidaarisuuden malleja lähtökohdassa, joissa ensisijaisesti omasta terveydestään vastaavat yksilöt itse.

Vastauksena haittojen vähentämisen soveltamisen takana oleviin kysymyksiin Perälä (mt. 26) katsoo olevan nyky-yhteiskuntien toiminnan kulisseissa olevan ”yhteiskunnallisen hallinnan problematiikan”. Hänen mukaansa tämä näkyy aiheita koskevassa tutkimuksessa pohdinnoissa yhteiskuntien ja niiden sosiaalisten ongelmien hallinnan lähtökohdista ja siitä millä oikeudella yhteiskunta voi puuttua kansalaisten tai yksilöiden valintoihin. Perälän tutkimusta taustoitti pohdinta yksilöiden tuesta ja auttamisesta ja toisaalta heihin suunnatun kontrollin vuorottelusta haittojen vähentämisen käytännöissä. Hän pohtii että onko sittenkin kyse uudesta vallankäytön muodosta, eikä vilpittömästä auttamisesta ja tukemisesta? Perälän (mt. 28–29) mukaan biovalta näkyy parhaassa tapauksessa yksilöiden kannalta katsottuna positiivisena interventiona, jolla voidaan parantaa niin yksilöiden kuin koko väestön terveyttä, tuoden onnellisuutta, parantaen taloutta ja sekä lisää elinikää. Näin toimii esimerkiksi

neuvolajärjestelmä. Biovallan negatiivinen puoli on se, että yksilöistä tulee näennäisesti hyvää tarkoittavien valtakäytäntöjen kuten terveyden edistämisestä huolehtivien valtakäytäntöjen kohteita, joissa voi olla taustalla myös kontrollipolitiikka, jos yksilöt eivät vastaakaan heihin kohdistettuihin odotuksiin (ks. Kaisto & Pyykkönen 2010, 12).

Perälä jatkaakin (mt. 29) että terveyden hallinnan ja laajemmin erilaisten yhteiskunnallisten kysymysten rinnalle jäykiksi ja negatiiviseksi katsottujen valta-analyysien lisäksi on tullut hallintaan kytkettyneitä aktivismin, solidaarisuuden, vastarinnan ja kiistojen aihealueita. Ajattelutapa on siirtynyt yhä useammin hallinnan tavoitteiden pohtimisesta niiden käytäntöjen sekä ja sen synnyttämien toimijuuksien analysointiin. Hallintajärjestelmien tutkimuksesta hallinnan analytiikan painopiste on siirtynyt kohti etiikkaa, jossa taas keskiössä on ihmisten suhde itseensä yhteiskunnan taholta tapahtuvan hallinnan sijaan.

Omaa tutkimusta tehdessään Perälä (mt. 47–48) tuo esille kohdanneensa monesti uusliberalistisen haittojen vähentämisen politiikan positiivisia puolia ja havainneensa eri toimijoiden positiiviset päämäärät muokata huumeongelmaisiin suunnattuja toimenpiteitä humanistisempaan ja ihmisläheisempiin malleihin. Sen johdosta Perälä kertoo keskittyneensä negatiivisten erilaisia uhkia maalailevien biovalta analyysien sijaan tutkimaan positiivisia vaihtoehtoja liittyen yksilöiden aktiivisuuteen ja toimijuuteen. Hän viittaa myös Nave Gordoniin (2002), jonka mukaan Foucault'n työ vastarinnan mahdollisuuksista eli toisin sanoen vallan alla olevien yksilöiden mahdollisuuksista vastustaa heihin kohdistettuja valta- ja hallintakäytänteistä jäi vajaan hänen kuolemansa johdosta, joka on Foucault'n tutkimuksia tarkastellessa ongelmallista.

Perälä (2009) tarkastelee artikkelissaan suomalaisen huume politiikan hallintakäytäntöjen muutoksia 1990-luvun lopusta lähtien ja toteaa että kontrollipainotteisesta huume politiikasta on menty kohti käyttäjien autonomiaa ja valinnanvapautta koskevaa mallia eli toisin sanoen kohti liberaalia hallintatapaa. Liberaali hallintatapa tarkoittaa yksilön vapauksien ja valinnan mahdollisuuden korostamista saaden perustansa Foucault'n hallinnan analyttisestä tutkimusperinteestä. Perälä (mt. 113) viittaa Roseen (1999, 93–94), jonka mukaan nykyajan liberaali vapaus riippumattomuutena ja yksilöllisyytenä on ymmärrettävä yksilönvapauksina, työnteon

vapautena, ilmaisunvapautena ja vapautena kuluttaa mitä haluaa päättäen viime kädessä siitä, mitä itse tekee omalle keholleen. Hallinta vaikuttaa kohteisiinsa käytäntöjen kautta, joka muodostaa meistä subjekteja, jotka ovat näennäisesti ”vapaita” henkilöitä. Hallinta ei siis tapahdu pakottamisen, vaan vapauden kautta. Perälä (2009, 113) toteaaakin, että liberaaliin hallintatapaan on huomattu kytkeytyvän yksilön oikeuksien ja vapauksien korostuksen takaa myös jännitteitä, jonka mukaan liberaali hallinta saattaa nostaa yksilön ja hänen oman elämänsä suojelemisen yhteiskuntapolitiikan keskiöön.

Oma tutkielmani liittyy Perälän avaamaan keskusteluun hallinnan analytiikasta ja valtasuhteista. Keskeinen ajatukseni on kuvata empiirisen case-tutkimuksen kautta jännitettä asumisyksiköiden hallinta- ja kontrollimekanismien ja asukkaiden autonomian, vastarinnan ja solidaarisuuden muotojen välillä.

5 MENETELMÄT JA AINEISTO

5.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksessa hyödynnetty aineisto on kerätty kahdesta helsinkiläisestä Asunto ensin –periaatteen mukaisesti toimivasta asumisyksiköstä huhti–toukokuussa 2014 haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin avulla. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoiduilla temahaastatteluilla, joissa haastateltaville esitettiin suurin piirtein samat kysymykset lähes samassa järjestyksessä. Haastattelujen lisäksi tulosten tulkinnassa on keskeisellä sijalla asukkaiden arkipäivästä koostuva osallistuva havainnointi, jossa tarkastelen miten asukkaat toimivat arkipäivän vuorovaikutustilanteissa.

Laura Huttunen (2010, 42–43) pohtii aineistojen ristiinlukemista ja yhdysvaltalaisen antropologin Clifford Geertzin (1973) tiheän kuvausta etnografisessa tutkimuksessa. (thick description) etnografisessa tutkimuksessa. Vaikka omassa tutkimuksessani kysymyksessä on etnografian sijaan osallistuva havainnointi, niin Huttusen toteamukset arkipäivän havainnoinnista ja hänen viittaama Geertzin analyysi tiheän kuvauksesta toimivat tutkimukseni osallistuvan havainnoinnin tulkinnassa soveltuvien osin. Tiheän kuvaus on hänen mukaansa jonkin ilmiön tehokasta ja monet eri sen näkökulmat huomioon ottavaa tarkkaa kuvausta. Tulkinta ei muodostu pelkästään sen mukaan, mitä haastateltava sanoo, vaan kaikki muu aineisto tuo oman lisänsä tulkintaan, olipa viestinä verbaalia tai nonverbaalia. Huttusen kertoo aineistojen tukevan toisiaan ja etnografinen analysointi sitoo sen huolellisesti muuhun aineistoon eli asettaa kontekstiinsa. Samoista lähtökohdista yhdistelen osallistuvaa havainnointia ja haastattelua ja niiden tuomaa yhdistettävässä olevaa informaatiota, mikäli se on tutkimuksen kannalta tarpeellista. Dokumentteina toimii kenttäpäiväkirjan lisäksi litteroidut asukkaiden haastattelut.

Tutkimusaineiston muodostavat asumisyksiköissä ja sen ympäristössä tehdyt tutkimuspäiväkirjan muodossa olevat havainnointimuistiinpanot 90 sivua ja asukkaille tehdyt puolistrukturoidut temahaastattelut, joita on yhteensä 21 kappaletta ja litteroituna 416 sivun edestä. Asukkaiden haastatteluiden ja havainnoinnin lisäksi aineiston muodostavat työntekijöiden tai jollain muulla tavalla asumisyksikköä lähellä

olevien eri ihmisten ja instituutioiden kanssa käymäni keskustelut joko havainnointiaikana, sitä ennen ja/tai sen jälkeen. Osallistuin myös erinäisille Asunto ensin –periaatetta käsitteleville seminaareille ja tapahtumiin, kuten esimerkiksi valtakunnalliseen asunnottomien päivään ja asunnottomien yöhön vuosina 2013, 2014 ja 2015. Syksyllä 2014 olin Y-säätiön järjestämässä seminaarissa ”Perspectives on Housing First in Finland”, jossa arvioitiin PAAVO-ohjelmaa kansainvälisesti. Seminaareissa olin yleensä paikan päällä, mutta esimerkiksi seminaarin ”Tulokset ja tulevaisuus - Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman kansainvälisen tutkija-arvioinnin tuloksia” seurasin suorana lähetyksenä verkosta, koska en päässyt silloin paikan päälle.

Kentällä arkipäivän havainnot koostuivat havainnoistani asukkaiden parista arkipäivän erilaisista tilanteista, kuten yhteisen keittiön aamiaispöydästä, asukkaiden asunnoista, ulkoa, henkilökunnan ja asukkaiden keskinäisistä asukasehtoissa palavereista sekä erilaisissa asukkaille suunnatussa harrastustoiminnassa, kuten musiikki- tai taidetapahtumissa ja erilaisissa leikkimielisissä kilpailuissa. Asukkaiden arjen havainnoinnin lisäksi havainnointiin kuului keskusteluja henkilökunnan ja muiden tahojen kanssa, muita asumisyksikön virallisia ja epävirallisia palavereita sekä kahvihetkiä. Asumisyksikön asukkaiden käytössä oli lisäksi asukkaille suunnattu, mutta kaikille avoin ”Tehdään ry:n” tila, jossa oli mahdollisuus tavata muita ihmisiä, käyttää internetiä, juoda kahvia tai teetä, lukea päivän lehdet, ja pelata erilaisia pelejä.

Kyseisen asumisyksikön lisäksi olen vierailut myös muissa asumisyksiköissä ja jutellut kyseisten asumisyksiköiden henkilökunnan sekä asukkaiden kanssa paikan päällä. Kohtaamisia on tapahtunut osin myös havainnointiajan ulkopuolella ja sattumalta. Asukkaille järjestettiin kyseisen kevään aikana viikoittain erilaisia tapahtumia, jossa talon asukkaita oli mukana ja johon olivat myös asumisyksikön ulkopuolella asuvat tervetulleita. Tämän kaltaisia tapahtumia olivat esimerkiksi kirpputoripäivät, erilaiset kahvitarjoilut, makkaranpaisto, taidenäyttelyt ja musiikkiesitykset. Leikkimielisessä urheilutapahtumassa puistossa oli mukana myös muiden asumisyksiköiden asukkaita ja asukkaat kisailivat leikkimielisesti toisiaan vastaan. Kilpailulajeina oli erinäisiä tietokilpailuja ja sellaisia matalan kynnyksen urheilusuorituksia, joihin saattoi osallistua pyörätuolilla. Kerran olin ohjaajan ja asukkaan mukana yhdessä kaupungilla

taidegalleriassa ja ainakin pari kertaa olen osallistunut ohjattuun yhteiseen ruoanlaitto hetkeen, jossa asukkaat valmistivat yhdessä makaronilaatikkaa ja hernekeittoa.

Kahden kuukauden jakso kentällä alkoi huhtikuussa 2014 ja ensimmäisen viikon aikana en tehnyt lainkaan haastatteluja, vaan pyrin tutustumaan asukkaisiin, henkilökuntaan ja ympäristöön. Haastateltavat valikoituivat juuri näissä kohtaamisissa, kuten keittiössä aamiaisella istuttaessa. Monet haastatelluista suostuivat haastatteluun melko helposti, kunhan vaan heille sopiva haastattelun ajankohta saatiin sovittua. Osa haastatelluista vaati syvempää tutustumista, ennen kuin haastattelu tuli kyseeseen. Kaikkia asukashaastattelun antaminen ei kiinnostanut tai se ei sitten jostain muusta syystä tällä hetkellä onnistunut. Henkilökunta oli myös aktiivinen auttamaan asukashaastatteluiden saamisessa. Asumisyksiköissä oli aamuisin, iltapäivää kohden ja illalla palaverit, joissa käytiin läpi päivän tapahtumat ja vaihdettiin kuulumiset työvuorojen vaihtuessa. Olin usein mukana myös näissä palavereissa, jossa myös esittelin omaa tutkimustani. Pääsääntöisesti vietin kentällä muutaman tunnin päivässä, yleensä noin kahdesta tunnista viiteen tuntiin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Kenttätöskentely painottui aamupäivään ja päivään, mutta olin myös muina aikoina ja vietin myös yön kentällä yövahdin mukana. Kentällä olin vähintään kaksi tai kolme päivää viikossa ja enintään viitenä päivänä. Usein olin mukana yhteisissä hetkissä, kuten aamiaisella tai ajanvietetoiminnassa.

Kentällä tein havainnointimuistiinpanoja usein älypuhelimeen ja lähetin erilaisia lyhennyksiä sisältävän tiivistelmän havainnoistani itselleni sähköpostilla. Joskus tein muistiinpanoja paperille, mutta älypuhelimien selailu toimi mielestäni hyvin muistiinpanotekniikkana, koska se ei kiinnittänyt asukkaiden huomiota. Havainnointimuistiinpanot pyrin kirjoittamaan puhtaaksi varsinaiseen kenttäpäiväkirjaan mahdollisimman pian ja joskus myös kesken päivän esimerkiksi lounastauon yhteydessä. Haastatteluista, niiden kulutusta, tekemistäni havainnoista ja muista tärkeistä esille nousseista asioista kirjoitin tiivistyksen kenttäpäiväkirjaan.

Haastatteluista kertyi yhteensä 21 kappaletta, joista kaksi oli naisia. Haastatelluista ainakin kaksi kuoli vuoden 2014 kuluessa ja yksi osallistuvassa havainnoinnissa tutuksi tullut henkilö seuraavana keväänä. Haastateltavani käyttivät pääpäähteenään pääasiassa alkoholia, osa käytti kovia huumeita kuten amfetamiinia muuntohuumeita unohtamatta.

Muutama haastatelluista oli korvaushoidossa, mutta korvaushoidossa suosittua Subutex-lääkettä sen sijaan käytettiin kerätyn aineiston mukaan sekä laillisesti että laittomasti. Sekakäyttöä eri päihteiden välillä esiintyi. Kaikille päihteet eivät näytelleet tällä hetkellä kovin suurta osaa ja ainakin kolme haastateltavalla päihteiden käyttäminen oli vähäistä tai tällä hetkellä päihteiden ongelmakäyttöä ei havaintojen tai asukkaan kertoman mukaan esiintynyt. Vanhimmat haastateltavat olivat syntyneet 1940-luvulla ja nuorimmat 1970-luvulla. Haastateltavien arvioitu keski-ikä oli heidän antamiensa tietojen mukaan noin 54 vuotta. Haastateltavia valittaessa on yritetty kiinnittää huomiota siihen, että haastatellut asukkaat olisivat taustatekijöiltään erilaisia, huonompi- kuin parempikuntoisia asukkaita, niin huume- kuin alkoholitaustaisia, toiminnallisesti niin fyysisesti kuin psyykkisesti aktiivisempia kuin passiivisia sekä nuorempia kuin vanhempia. Aukkaiden valikointi on onnistunut hyvin, joskin asukkaat ovat pääasiassa miehiä, jotka tosin edustivat muutenkin enemmistöä tarkasteltavien asumisyksiköiden asukkaista. Jos haastateltuja olisi ollut vähän, haastatellut olisivat olleet taustoiltaan homogeenisimpiä ja heistä muodostunut kuva olisi jäänyt suppeammaksi.

Haastattelutilanne alkoi lämmittelyllä, jossa haastateltavan kanssa usein juteltiin muista asioista kuin itse haastatteluun liittyvistä kysymyksistä. Jari Eskolan ja Jaana Vastamäen (2015, 32–34) mukaan haastattelussa ei yleensä ei kannata mennä suoraan asiaan, vaan tietynlaisella esipuheella voi luoda vapautuneen ilmapiirin haastattelijan ja haastateltavan välille, eli kyseessä on hiukan sama asia kuin kaupankäynnissä. Omassa tutkimuksessani joidenkin haastateltujen kanssa vapautunut ilmapiiri oli kentällä jo valmiiksi luotu, kun haastattelija ja haastateltava olivat tulleet tuttavallisemmiksi erilaisissa havainnointitilanteissa käydyissä keskusteluissa. Tuttavallinen aloitus saattoi alkaa kysymyksellä haastattelevan levykokoelmasta, näköalasta ulos, vallitsevasta säästä tai mistä tahansa tilanteen riippuen. Käytettyä kieltä yritin soveltaa tilanteen mukaan, joskus haastateltava itse käytti akateemista tai akateemissävytteistä ilmaisumuotoa ja sillä edettiin. Ennen haastattelun alkamista tiedustelin asukkaalta lupaa haastattelun tallentamiseen, johon he vastasivat poikkeuksetta myöntävästi. Varmuuden vuoksi tallensin haastattelun kahteen kertaan sekä nauhurilla että älypuhelimella.

Haastattelun rakenne eteni kahdeksan eri kohdan mukaan (liite 1). Ensinnäkin johdannoksi aiheeseen kerroin taustatietoja tutkimuksesta ja selvitin tarkemmin asukkaalle sitä, mihin hän oikein oli osallistumassa. Toiseksi selvitin asukkaan taustaa ja elämäntilannetta: missä päin hän oli syntynyt, mitä tehnyt elämässään, minkä takia joutunut asunnottomaksi ja mitkä olivat hänen elämässään merkittäviä käännekohtia. Kolmanneksi selvitin Asunto ensin –periaatteessa asumista. Kysymyksissä käsiteltiin asukkaan viihtymistä, mielipiteitä ja kehitysehdotuksia säännöistä, asumisen ja päihteidenkäytön vaikutusta, normaalin päivän kulkua, tunteeko nykyisen asunnon kodikseen ja asumisen hyviä ja huonoja puolia. Neljänneksi kysymyksessä pohdittiin hallinnan ja voimaannuttamisen välistä suhdetta ja sitä minkälaisia vaikutusmahdollisuuksia asukkaalla oli olemassa. Kysymyksissä tiedusteltiin miten asukas voi vaikuttaa omiin asioihinsa asumisyksikössä, väleistä henkilökuntaan, vaikutusmahdollisuuksia huoneen sisustamisessa ja kalustamisessa, ja asukkaan taloudellisia realiteetteja. Viides teema käsitteli sosiaalisia suhteita sukulaisten, muiden asukkaiden, henkilökunnan ja ympäristön kanssa. Kuudenneksi kysyttiin asukkaan fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä sen kehitystä. Seitsemänneksi tiedusteltiin asukkaan jatkosuunnitelmia asumisen suhteen. Lopuksi tarkastin haastattelun taustatiedot, elleivät ne olleet tulleet aiemmin haastattelussa ilmi. Taustatietoja olivat asukkaan ikä, koulutus, lapset ja perhesuhteet, toimeentulo ja siviilisääty.

Työntekijöitä en suoraan haastatellut ketään, mutta juttelin eri työntekijöiden kanssa tiiviisti ollen ajoittain läsnä henkilökunnan palavereissa. Lisäksi olen käynyt yksittäisissä vastaavanlaisessa asumisyksikössä tutustumassa asumisyksikön toimintaan sekä myös monissa muissa erilaisissa asunnottomien paikoissa, kuten asunnottomille tarkoitetuissa kahviloissa ja esimerkiksi humeruiskujen vaihtopisteessä

Aineiston keruun punaisena lankana oli se, miten hallinnallisuuden ja kontrollin näkökulma ja asukkaan omaehtoisen toimijuuden näkökulma kohtaavat. Pohdin miten asukkaat voimaantuvat ja valtaistuvat Asunto ensin –periaatteessa vai tapahtuuko sitä ollenkaan? Onko osalla niin sittenkin, että he ovat ikään kuin pitkässä saattohoidossa eivätkä he sisäistä sen kummemmin voimaantumisen ja valtaistumisen eetosta?

5.2 Osallistuva havainnointi ja haastattelu menetelmänä

Tutkielmani aineistokeruumenetelmänä toimi osallistuva havainnointi ja haastattelut. Jari Eskolan ja Juha Suorannan (1998, 99–100) mielestä osallistuvaa havainnointia on aineiston hankkiminen, jossa havainnoija on mukana jotenkin tutkimuskohteensa toiminnassa. Tutkijan rooli voi vaihdella aktiivisemmasta osallistumisesta siihen, että tutkija tekee ulkopuolisen henkilön roolissa havaintoja. Tosiasiassa kyse on usein näiden välimuodosta. Eskola ja Suoranta (mt. 103–104) myös painottavat osallistuvan havainnoinnin olevan erittäin subjektiivista ja inhimillistä toimintaa. Eri ihmiset saattavat kiinnittää huomionsa aivan eri asioihin, riippuen esimerkiksi heidän omasta elämäkokemuksestaan ja muista taustatekijöistä. Subjektiivisuus on osaltaan heidän mielestään myös tutkimusmenetelmien vahvuus, ettei suhde arkeen unohtuisi. Tosi asiassa arjen tulkinta ja siitä tehdyt johtopäätökset eivät ole yksiselitteisiä

Sirkka Hirsijärvi, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (2012, 216–217) pohtivat, että osallistuvan havainnoinnin yksi ominaispiirre on tutkijan osallistuminen tutkimuksen kohteena olevien arkeen ja toimintaan heidän ehtojensa mukaan. He jatkavat, että monesti kyseessä on kenttätutkimus ja monesti havainnoija yrittää päästä jäseneksi havainnoinnin kohteena olevaan ryhmään. Osallistuminen osallistuvassa havainnoinnissa muodostuu niin, että tutkija tekee selväksi oman roolinsa havaintojen tekijänä ja pyrkii sen jälkeen rakentamaan hyvät suhteet tutkimuksen kohteena olevan ryhmän kanssa. Toisin sanoen tutkija osallistuu ryhmän arkeen ja esittää heille kysymyksiä. Tutkija voi pyrkiä astumaan hiukan sisälle tutkittavan kohteen kulttuuriseen ja symboliseen maailmaan jakaen omia elämäkokemuksiaan tutkimuskohteen kanssa yrittäen muodostaa hyviä suhteita tasapuolisen vuorovaikutuksen kautta. Vastavuoroisen vuorovaikutuksen periaatetta olen pyrkinyt noudattamaan keskusteluissani asukkaiden kanssa.

Minkä takia juuri osallistuva havainnointi on haastattelujen ohessa hyvä keino kerätä tutkimusaineistoa? Martti Grönfors (2015, 149–150) on julkaissut vuonna 1981 teoksen Suomen mustalaiskansa, jossa hän tutkii Suomen romaniyhteisöä. 1980-luvun alussa romanitutkimus oli niin vähäistä, että tässä tapauksessa ainoa menetelmä jo itse kysymysten laatimiseksi oli lähteä kentälle saadakseen riittävästi tietoa heidän

sosiaalisen elämän eri muodosta yleisemmin kulttuuristaan. Toiseksi Grönforsin mukaan havainnointi ja osallistuva havainnointi kytkee toisia menetelmiä menestyneemmin kerätyn tiedon omaan viitekehukseensä ja saa asiat omaan asiayhteyteensä. Grönforsin tutkimuksessa romanit eivät käyttäneet perheestä puhuessaan vanhemmista sanoja ”äiti” tai ”isä” ja oikeaan asiayhteyteen se saatiin, kun ymmärrettiin havainnoinnin kautta asian liittyvän suurempaan sukupuolisuuden kontekstiin termien ollessa suurempaa seksuaalisten tabujen sarjaa. Grönfors kertoo kolmanneksi kyselyn ja teemahaastattelujen edun olevan se, että se tuo normien soveltamisen sijaan esille normit itsessään. Ellei normia sovelleta käytännössä, se ei kumoa normia, vaan tuo esille sen, että sitä ei aina noudateta. Hän mainitsee tähän liittyen romanien tiukat hygieniakäsitykset, joissa lattialle pudonnut puhdas ruokailuväline heitetään roskakoriin, eikä sitä tiskata enää puhtaaksi. Grönfors kuitenkin havaitsi, että normia ei sovellettu käytännössä ja lattialle pudonnut haarukka päätyi taas käyttöön. Neljänneksi hän perustelee osallistavan havainnoinnin olevan perusteltua, jos tarkoituksena on saada yksityiskohtaista laaja-alaista tietoa. Tämä pätee erityisesti myös oman tutkimuskohteeni asumisyksiköiden asukkaiden kanssa. Henkilökunnan mukaan asukkaat eivät välttämättä jaksaa keskittyä varsinkaan pidempiin kyselytutkimuksiin. Asukkaat saattoivat saada kyselyyn vastaamisesta pienen palkkion, kuten tupakan, mutta eivät todellisuudessa saattaneet olla kiinnostuneita tutkimuksesta ja siihen vastaamisesta sen enempää.

Grönfors (2015, 146–148) mukaan havainnoija on eräänlainen kaksoisagentti ihmisenä ja tutkijana suhteessa tutkittaviinsa ja osana havainnoijan ja haastattelijan roolia. Rooli on vuorovaikutuksessa ja riippuvuussuhteesta tutkittavien taustan, kokemuksen ja heidän yhteiskunnallisen habituksen kanssa. Grönfors jatkaa että havainnointia ja haastattellessa tehdessään tutkijan itse on hänen tärkein tutkimusvälineensä ja sen tähden hänen pitäisi yrittää havaita omaan itseensä liittyvät häiriötekijät, jotka voivat olla yhteyksissä tutkimuksen johtopäätöksiin. Haastattelijan pitää pyrkiä olemaan oma itsensä, mutta poikkeus vahvistaa säännön tässäkin tapauksessa. Jos tarvetta on, niin omaa persoona voi myös muokata. Haastattellessa olen pyrkinyt olemaan etäänjätynyt virkamiesmäisestä tutkijasta ja olen yrittänyt säilyttää oman persoonani samalla mukautuen haastatellessani mahdollisimman lähelle samaa aaltopituutta haastateltavan kanssa. Olen pyrkinyt, että haastateltavan ja havainnoijan kuilu tutkimuksen subjektiin olisi mahdollisimman pieni. Olen korostanut omaa ulkopuolisuuttani ja neutraaliuttani

suhteessa asumisyksikköön sekä sen hallintoon yrittäen tuoda eri tavoilla esille sitä tunnetta, että haastateltavat voisivat aidosti tuntea luottavansa haastattelijaan.

5.3 Tutkimusluvan hankkiminen ja kentälle pääsy

Varsinainen kenttätö alkoi huhtikuussa 2014 saadessani tutkimusluvan asumisyksikköjen taustalla olevalta organisaatiolta kenttätöön alkamista edeltävällä viikolla, aivan kuin oli tarkoitus. Tutkimusluvan saaminen edellytti tutkimussuunnitelman tekoa ja muiden siinä tarvittavien liitteiden laatimista. Kerta kyse oli osallistuvasta havainnoinnista ja haastatteluista, tarvitsin siihen ensinnäkin haastatelluilta kirjallisen luvan, millä he antavat allekirjoituksellaan suostumuksensa haastatteluun. Haastatteluissa on kyse vapaaehtoisuudessa ja kenenkään ei ole pakko osallistua haastatteluun, minkä tein haastattelun alussa heille selväksi. Lisäksi laadin tarvittavat lomakkeet kysymyksistä ja suunnitelman havainnoinnista. Laadin sen lisäksi vielä tiedotteen, josta asukkaat saivat selkeästi tiedon siitä, mitä minun tutkimukseni sisältää.

Kentälle saavuin ensimmäisen kerran 3. huhtikuuta 2014, joskin olin aikaisemmin talvella käynyt asumisyksikköjen alueella silmäilläkseni miltä ympäristö näyttää, koska asumisyksikköjen tarkka sijainti ei ollut itselle aikaisemmin selvä. Alueella ensimmäistä kertaa käydessäni tein havainnoin, että en voi aina olla varma siitä, kuka on täällä asukas, työntekijä, tai on jostain muusta syystä täällä. Pyrkiessäni ensimmäistä kertaa sisälle asumisyksikköön jouduin heti kameravalvonnan kohteeksi joutuen kertomaan kuka olen ja millä asioilla liikun. Asumisyksikköön saapuminen on kontrolloitua.

Ote tutkimuspäiväkirjasta ensimmäisenä päivänä:

”Ensimmäisenä havainnointipäivänä asumisyksikössä riittää vilinää ja vilskettä. Asumisyksikössä on lisäksi muita opiskelijoita, jotka ovat täällä ensimmäistä päivää työharjoittelussa. Asumisyksikön vastaava työntekijä pyytää minua juomaan kahvia ja odottamaan hetken henkilökunnan huoneessa. Kuulen kun henkilökunnalla on keskustelu henkilöstä, jolla on maaninen vaihe jo neljättä päivää päällä ja joka ”uhkaa Venäjällä” sekä tuntee hallitsevansa kaikkea ja kaikkia. Asukkaita myös tarpeen vaatiessa puhallutetaan, jos siihen on syynsä asukkaan humalatilan selvittämiseksi. Pian tuli hälytys asukkaiden taukotilasta:

siellä mies tekee siitä ilmoittaneen kaverin Reinon mukaan kuolemaa. Selviää että mies on kovasti päihtynyt, sen vuoksi häneltä mitataan verenpaineet ja puhallutetaan. Myöhemmin kentällä selviää, että hälytyksen tehnyt Reino tekee usein ilmoituksia huonovointisista kavereista, joilla yleensä ei ole mitään hätää.”

Toisena päivänä kentällä ollessani osallistuin turvallisuuspalaveriin, jossa käytiin läpi turvallisuusasiat seikkaperäisesti. Turvallisuuden takia täällä pitää olla kaikilla liikkeessaan mukanaan hälytin. Hälytintä käytettäessä tieto hälytyksestä menee vartijatoimistoon ja henkilökunnalle. Asukkaat voivat olla eri päivinä erilaisia, ihan riippuen siitä minkälaisia päihteitä he ovat nauttineet, kuinka paljon ja mikä on heidän fyysinen ja psyykinen terveystilanne tällä hetkellä. Henkilökunnan edustajan mukaan turvallisuuden takia on hyvä pitää heidät informoituna siitä, missä päin milloinkin liikkuu. Käymme läpi myös paloturvallisuusasiat. Palohälytyksiä tulee silloin tällöin ja pääsääntöisesti niissä ei ole mitään vakavaa, vaikka hälytyksiä tulee usein. Monesti kysymys on esimerkiksi tupakansavusta, savuavasta tuhkakupista tai mikrossa kärähtäneestä ruuasta. Turvallisuuspalaverin jälkeen olin valmis astumaan kentälle ja oli aika aloittaa itsenäinen tutkimustyö haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin merkeissä. Ensimmäisellä viikolla en tehnyt lainkaan haastatteluja, vaan lähinnä tutustuin asumisyksiköihin ja niiden asukkaisiin. Tein asukkaille selväksi kuka olen ja keskeisille paikoille laitettiin tarkempi informaatio tutkimuksestani.

Kenttätöön loppuessa toukokuun lopussa 2014 tarjosin asukkaille iltakahvien palanpainikkeeksi suklaakakkua ja keksejä ikään kuin samalla hyvästiksi ja kiitokseksi. Pian kenttätöön jälkeen kirjoitin tutkimuspäiväkirjani loppuun siitä, mitä olen haastatellessani ja havainnoidessani nähnyt ja kokenut. Heti kesäkuussa alkoi tiivis litterointijakso, joka reilun kuukauden kesälomat pois luettuna kesti aina syyskuun ensimmäisiin päiviin saakka. Haastatteluja kertyi yhteensä 21 kappaletta ja niiden pituus vaihteli paristakymmenestä minuutista reiluun tuntiin. Haastateltujen joukossa oli kaksi naista, loput olivat miehiä. Yhteensä tallennettuja tiedostoja löytyi noin 12 tuntia ja 36 minuuttia, josta syntyi litteroituna aineistona 416 sivua. Jotkut haastattelut olivat hyvin selkeitä ja helppoja litteroida, mutta osa oli taas hieman haasteellisimpia. Yhden haastattelun litterointi sujui nopeimmillaan neljässä tunnissa, mutta hitaimmillaan siinä meni jopa kolmatta työpäivää. Litteroinnin jälkeen aikaa vei myös muut opinnot, joka osaltaan hiukan jarrutti työn tekoa vuoden loppua kohden tutkimuksen ollessa

loppuvuonna tauolla. Syksyn aluksi 2014 opiskelin Atlas.ti -ohjelmaan manuaalin läpi ja sen jälkeen jaottelin aineiston eri koodeihin tutkimuskysymysten mukaan ja koodasin ne Atlas.ti ohjelmalla valmiiksi. Lokakuun lopulla koodattu aineisto tulostettiin yhdessä ohjaajani kanssa. Tammikuussa 2015 pro gradu -tutkielman tekeminen jatkui, mutta muut kurssit hidastavat sitä edelleen. Koostin työn yhteen ja kirjoitin teoriaa tarkemmin ja sisällysluetteloa muokattiin sopivammaksi. Aineistoa analysoidessa muutin osittain myös aineistoa määrälliseksi kvantifioimalla asukkaiden erilaisia taustoja tai mielipiteitä niiden esiintyvyyden perusteella. Tutkielman teko jatkui keväällä edelleen muiden kurssien ohessa ja kesän jälkeen syksyllä 2015 tutkielma alkoi mennä pakettiin ja saavuttaa lopullisen muotonsa.

5.4 Eettinen pohdinta

Kuten edellä kerroin, painotin haastattelun aluksi haastatelluille aina, että haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavan oman harkinnan varassa. Tein haastateltaville selväksi, että heidän anonymiteettinsä turvataan ja tutkimusraportissa tunnistetiedot muokataan tunnistamattomiksi. Tutkielman nimet ovat pseudonyymejä, ikää on muokattu, kertomuksissa esiintyvät asuinpaikat ja muut tunnistettavissa olevat tiedot on muutettu. Sukupuoli on häivytetty, jos se on tarpeellista anonymiteetin turvaamiseksi ja se ei haittaa tutkimustulosten tulkittavuutta. Tarvittaessa henkilöön voidaan viitata anonymiteetin säilyttämiseksi yleisemmin asukkaana tai häneen voidaan mahdollisesti viitata toisella pseudonyymillä nimellä.

Eettisesti kestävää on myös se, että haastattelutilanteessa kunnioitetaan haastateltavaa ihmistä. Asukkaiden kertomat arkaluontoiset asiat pidin omana tietonani, enkä puhunut niistä henkilökunnan tai muiden kanssa. Asukkaat eivät saaneet haastatteluista mitään erillistä korvausta, mutta muutamalle heistä tarjosin pullakahvit tai jotain muuta pientä, kuten oman ylimääräisen paistinpannuni sitä tarvitsevalle. Oman asemani tein kentällä selväksi asukkaille. Siitä huolimatta osa heistä piti minua graduntekijän lisäksi välillä työntekijänä, opiskelijana, asukkaana tai ”hyväpalkkaisena” ulkopuolisena tutkijana.

Arja Kuulan (2006, 214–219) mukaan keskeisimpiä tapoja kvalitatiivisen aineiston anonymisoinnissa ovat muuttaa nimiä ja erisnimiä toiseksi, haastateltavaa

vahingoittavan tiedon pois jättäminen tai muuntaminen ja taustatietojen kategorisointi. Kuten edellä totesin, vaihdoin omassa tutkimuksessani nimet ja muut erisnimet pseudonimeksi, haastateltavien ikää muokkasin ja haastateltavien haastatteluissa esille nousevien paikkakuntien nimiä häivytyin harkintani mukaan. Kuula (mt. 217) ehdottaa että esimerkiksi vaikean sairauden diagnoosin voi muuttaa toiseksi rinnakkaiseksi diagnoosiksi, kuten kuolemaan johtavaksi sairaudeksi. Tämänkaltaisesta diagnoosista olen voinut käyttää käsitettä pitkäaikainen sairaus tai muuttaa sairauden nimeä toiseksi rinnakkaiseksi sairaudeksi. Jos jokin työpaikka on ollut keskeisessä sijassa haastateltavan elämässä ja hän on oletettavasti tunnistettavissa sen kautta, niin se on muutettu tai siitä on puhuttu yleisemmällä tasolla. Tunnistetiedoissa haastateltavan ikä on tärkeässä asemassa ja sitä on muutettu mahdollisuuksien mukaan, kuitenkin niin että se ei häiritse tulosten tulkittavuutta.

Muutamit haastateltavat ehdottivat minulle suoraan, että haastattelut saa julkaista heidän omalla nimellään, mutta haastateltujen anonymisointi on päätös, josta pidetään eettisistä syistä kiinni. Haastateltavat itse ovat haavoittuvassa asemassa ja tutkijan etiikkaan kuulu tämän asian ymmärtäminen ja ottaminen huomioon tutkimusraporttia kirjoittaessa haastateltavien avoimesta suhtautumisesta huolimatta. Tutkimuksessa yritetään antaa haastateltavien äänen kuulua ja nostaa heidän tuomiaan epäkohtia esille. Tutkimusraportin julkaisemisen jälkeen kaikki haastattelun ja niiden tallennukset hävitetään. Nauhoitettujen haastattelujen, niiden litteroitujen versioiden ja muun tutkimusmateriaalin säilytykseen on kiinnitetty huomiota ja varmistettu, että materiaali on turvassa ulkopuolisilta.

6 EMPIIRINEN OSA: KONTROLLIN JA AUTONOMIAN VÄLINEN JÄNNITE ASUKKAIDEN ELÄMÄSSÄ

6.1 Intro: valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutuminen

Tässä luvussa kuvaan tutkimuskohdetta eli asumisyksiköitä, asukkaita, heidän taustojaan, elämäntilannetta, perustietoja heidän päihteiden käytöstään ja terveydentilastaan, miten ja miksi asukkaat ovat saapuneet asumisyksikköön. Kerron lopuksi asukkaiden normaalin päivän kulusta. Toiseksi käsittelen jännitettä, joka muodostuu asukkaiden valvonnan, hoidon ja vastuuttamisen yhteen kietoutumista. Kappale jakautuu tekniseen, taloudelliseen ja terveyden kontrolliin, sekä asukkaiden sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalisia suhteita tarkastelen tärkeimmäksi koettujen sosiaalisten suhteiden osalta, suhteista naapureihin, suhteesta henkilökuntaan ja suhteesta lähiympäristöön. Lopuksi pohdin asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia, solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuuksia ja sitä miten vastarinnan äärimmäinen muoto ilmenee.

6.2 Tutkimuskohteen kuvaus

6.2.1 Asumisyksiköiden kuvaus

Asumisyksiköitä oli kaksi: Kanervakortteli ja Ruusuvuori. Kanervakortteli oli oma yksikkönsä, kun taas Ruusuvuoressa oli useampi yksikkö. Ensimmäistä kertaa menin kentälle huhtikuun alussa 2014, jolloin tutkimuslupa astui voimaan. Ensin menin tutustumaan Kanervakorttelin asumisyksikköön. Sisälle päästyäni kävelin käytävältä henkilökunnan tilojen jälkimmäiseen huoneeseen, jonne istuuduin sohvalle juomaan juuri valmistunutta kahvia. Henkilökunnan tila sijaitsi asumisyksikön alakerrassa ja siellä oli kaksi huonetta. Ensimmäinen oven takana oleva huone muistutti hiukan edullisen hotellin vastaanottoa. Työntekijä istui pöydän takana näyttöpäätteen ääressä nähdessä tarvittaessa valvontakameran kautta mitä pihalla ja asumisyksikön eri

kerroksissa tapahtuu. Toinen huone oli enemmän takahuoneeseen verrattava tila, jossa juotiin kahvia, ruokailtiin, ja pidettiin henkilökunnan palavereita. Takimmainen huone oli tarkoitettu henkilökunnan käyttöön, ensimmäisessä taas asioi asumisyksikön asukkaat. Pian lähdimme asumisyksikön vastaavan työntekijän Kimmon kanssa istumaan keittiöön, jossa asukkaat nauttivat yövuorolaisen valmistamaa aamupuuroa ja asukkaan keittämää aamukahvia kello 8–10 välisenä aikana. Aamuisin ennen keittiön aukeamista yksi asukkaista menee keittämään kahvia ja huolehtii tarjoilusta. Vuorossa oleva asukas laittaa kahvin valmiiksi asukkaille isoon termospulloon. Muina aikoina kahvinkeitin on koko päivän ajan asukkaiden käytettävissä omakustannusperiaatteella keittiön sulkemiseen kello 24 saakka, mutta muut tarvikkeet kuten kahvit, teepussit, sokerit ja margariinit säilytetään lukollisessa kaapissa. Henkilökunnan mukaan kahvinkeitin on joskus varastettu, mutta asukkaat oppivat olemaan viemättä sitä, kun he ovat rangaistukseksi joutuneet olemaan hetken ilman. Asukas saa työstään rahallisen korvauksen ja on läsnä keittiössä koko aamiaisen ajan valvoen samalla kaiken sujuvan hyvin. Aamiaisen päätyttyä keittiövastaava siivoaa keittiön ja henkilökunnan edustaja laittaa tavarat lukolliseen kaappiin.

Toisessa asumisyksikössä Ruusuvuorella on niin ikään kahdeksan kerrosta. Asukkailla on avainkortilla kulkuluvat, joiden avulla he pääsevät hissillä omaan kerrokseen. Talon eri kerrokset ovat itsenäisiä yksiköitä. Osassa kerroksissa oli tuettua asumista, palveluasumista ja tehostetun tuen asumista. Tuetulla asumisella tarkoitetaan sitä, että asukas tulee hyvin itsenäisesti toimeen, hoitaen itse ruokailun, henkilökohtaisen hygieniansa ja asuntonsa siivouksen. Sen piirissä olevilla on monesti ongelmia päihteiden ja mielenterveyden kanssa ja he saattavat tarvita apua turvallisuus-, toimeentulo- ja terveysasioissa. Tehostetun tuen asumisessa asuvalla toimintakyky on alentunut ja he eivät pysty niin itsenäisesti huolehtimaan kaikista arkipäivän asioista, vaan tarvitsevat enemmän apua. Osalle heistä tulee ruoka valmiina, he tarvitsevat enemmän apua siivouksessa, omaan hoitoon motivoimisessa ja rahankäyttöön liittyvissä asioissa. Palveluasumisen piirissä olevien fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky on merkittävästi alentunut heidän tarvitessa ympärivuorokautista valvontaa, huolehtimista ja erilaisia hoitotoimenpiteitä. Heillä on käytössä henkilökuntaa vuorokauden ympäri. He voivat saada myös henkilökunnan tukea ja ohjausta hygienian hoidossa ja muissa erilaisissa perusasioissa.

Ote tutkimuspäiväkirjasta:

”Ruusuvuoren asumisyksikössä paikkaa minulle esitteli Hannele, joka oli ollut täällä jo kauan töissä ja omien sanojensa mukaan tunsi suurimman osan asukkaista, koska oli ollut monessa asumisyksikössä täällä töissä. Ensimmäinen ja toinen kerros on tehostetun tuen asumista. Kolmas kerros on tuettua asumista, joka muutetaan Hanneleen mukaan myöhemmin tehostetun tuen asumiseksi. Kolmannessa kerroksessa mieshenkilö saneeraa asuntoa yhdessä remonttimiehen kanssa. Hannele kertoo että mieshenkilö on toisen kerroksen uusi asukas. Mies on edelliseltä ammatiltaan sosiaalityöntekijä, joka on työskennellyt myös päihteiden käyttäjien kanssa. Hän on päätenyt entisestä roolistaan asumisyksikön asukkaan rooliin.

Kerrokset 4–6 ovat palveluasumista. Vanhin asukas neljännessä kerroksessa on jo yli 70-vuotias. Viidennessä kerroksessa keskustellaan henkilökunnan kesken naisesta, joka oli joutunut eilen putkaan, mutta oli puhunut itsensä pois antaessaan putkassa ymmärtää olevansa itse uhri. Nainen on henkilökunnan kertoman mukaan niin vahva, että tarpeeksi huumeepölyssä hakkaa niin miehet kuin naiset. Kuudennen kerroksen parvekkeella on kyltti, jossa lukee isoin tikkukirjaimin että ”SAVUKKEIDEN PUMMAAMINEN HENKILÖKUNNALTA ON EHDOTTOMASTI KIELLETTY”. Parvekkeilla narkomaanit vitsailevat Subutex -nimisestä buprenorfiinista - jota käytetään myös opioidi riippuvaisten korvaus- ja vieroitushoitoon - naurun remakan täyttäessä parvekkeen. Kuudes kerros on palveluasumista. Huomaan siellä miehen makaavan sängyllään sammuneena huoneessa oven ollessa ammoltaan avoinna. Hänen nimensä on Kukkis ja hän on eri aineiden sekakäyttäjä. Tapaan kuudennessä kerroksessa myös vanhemman yli 75-vuotiaan miehen Ilmarin, jonka huone on siisti ja jääkaapissa kiiltää vanhan rockyhtyeen Pink Floydin nimeä kantava jääkaappimagneetti. Ilmari kuuluu siihen osaan asukkaista, joka on antanut usein haastatteluita erinäisille tutkijoille, mutta tällä kertaa hän valittaa kun paikkoja kolottaa, mutta lupaa mahdollisesti osallistua haastatteluun myöhemmin lopulta siihen kuitenkin terveydellisten syiden takia osallistumatta. Seitsemännessä ja kahdeksannessa kerroksessa on tuettua asumista ja siellä asuu nuorempia narkomaaneja. Vilkkaamasta menosta kertoo kahdeksannen kerroksen sähkölieden uuni, jonka sisällä on yritetty polttaa tavaraa kuten puuhellassa. Astiakaapin ovi on lisäksi revitty irti. Hannele kertoo, että täältä voi periaatteessa hävitä mitä tahansa.”

Erään henkilökuntaan kuuluvan mukaan asuntojen siisteys on joillekin asukkaille pakkomielle. Työntekijä kiteytti tämän: ”kun oma elämä on sekaisin, niin asunto on ylisiisti.” Jussi Perälä (2002, 101–103) on tehnyt etnografista tutkimusta heroisiin ja amfetamiinin käytöstä ja ollut sitä tehdessään käyttäjien parissa. J. Perälän mukaan huumeidenkäyttäjien asunnoissa saattoi vastassa olla usein lähes suoranainen kaaos.

Pidemmän aikaa kentällä oltuaan hän kuitenkin huomasi, että huumeidenkäyttäjille tavarat olivat järjestyksessä paikoillaan. Huumeidenkäyttövälineet kuten ruiskut saattoivat olla yhdessä nurkassa. Samanlaisiin havaintoihin törmäsin myös itse huumeidenkäyttäjien ja sekakäyttäjien asunnoissa. Asunnossa saattoi olla monenlaisia projekteja menossa muun muassa elektroniikan kanssa. Asunto saattoi olla kaaoksen partaalla, mutta asukkaiden mielestä tavarat olivat siitä huolimatta tiukassa järjestyksessä. Henkilökuntaan kuuluvan mukaan huumeidenkäyttäjän asunnon siivoaminen voi olla ongelmallista, kun mitään ei saisi siirtää. Pahimmillaan asunnot ovat kuin pyörremyrskyn jäljillä kaikkien tavaroiden lojuessa ympäri huonetta. Joillakin taas asunto oli siisti ja hyvin varusteltu. Näkemieni asuntojen joukosta löytyi keskitien lisäksi edustettuna molempia ääripäitä aina yliiististä asunnosta sekavaan. Kaikilla ei ollut asunnossa juuri mitään tavaraa. Erään miehen asunnolla oli ainoastaan sänky ja nurkassa oli kasassa roskia, joiden seassa havaitsin olevan useita ruiskuja piikkeineen.

6.2.2 Asukkaiden taustaa ja elämäntilannetta

Seuraavaksi esittelen asukkaiden taustaa ja elämäntilannetta. Asunto ensin –periaatteen piirissä asuvat asukkaat olivat taustoiltaan hyvin erilaisia. Osalla oli takanaan pitkä työhistoria: parhaimmalla eläkeiän kynnykselle saakka, kun taas toinen äärilaita ei ollut koskaan liiemmin töitä tehnyt. Haastatellut olivat pääosin työväenluokkataustaisia, mutta joukossa oli yrittäjiä, armeijassa töissä ollut henkilö ja finanssialalla työskennellyt mies. Asumisyksiköiden asukkaiden joukossa oli henkilökunnan mukaan asukkaita, jotka olivat korkeasti koulutettuja. Sen lisäksi yksittäisissä asukkaissa oli sellaisia, jotka olivat hyvistä taloudellisista olosuhteista lähtöisin. Nuorimmat asukkaat olivat syntyneet 1980-luvulla. Erään pääkaupunkiseudun asumisyksikön johtaja totesikin, että nykyään asumispalveluja tullaat kysymään ”skeittilautaa kainalossa”, eli hyvin nuorena. Eräs suuriin ikäluokkiin kuuluva mieshenkilö kertoo olleensa hyvässä asemassa ylempänä toimihenkilönä aina 1990-luvun alun lamaan saakka, jonka jälkeen hän oli yhteiskunnallisten muutosten takia pakotettu siirtymään työntekijän asemaan perinteisimmille suorittaville aloille. Kentällä saatujen tietojen mukaan hänellä oli mahdollisesti dipsomania, joka tunnetaan kansankielellä tuurijuoppoutena. Kaikki alkoholia käyttävät eivät kokeneet alkoholinkulutustaan ongelmaksi. Alkoholia vähemmän käyttävä äärilaita haastatelluista saattoi käyttää alkoholia esimerkiksi kerran

viikossa tai harvemmin tai tällä hetkellä ei ollenkaan. Toinen ääriä käytti alkoholia runsaina kerta-annoksina päivittäin tai lähes päivittäin.

Otteita tutkimuspäiväkirjasta:

”Kanervakorttelin keittiössä aamiaispöydässä minua tervehtii reippaasti vahvalla savolaismurteella noin 55-vuotias mies, joka esittelee itsensä Olaviksi. Olavi kertoo itsestään ja kovasta elämehistoriastaan ja osaa kuvailla myös hyvin yksityiskohtaisesti asumisyksikön historiaa vuosien saatossa aikaansa ja eri toimijoita peilaten. Olavi kutsuu minut myös asunnolleen, jonne menen yhdessä asumisyksikön työvuorossa olevan vastaavan Kimmon kanssa. Olavin asunto on suhteellisen siisti, mutta se on niin valtavan tupakan savun vallassa että heikompa hirtittää. Seinällä on kuva iskelmälaulaja Marion Rungista, joka on taas Olavin laulajasuosikki ja jonka hän muistaa aina 1960-luvulta saakka. Mikro on keltainen tupakansavusta, mutta rapistuneesta ulkonäöstään huolimatta se toimii.”

””Henkka” on syntynyt 1950-luvun lopulla Kotkan seudulla. Mies kertoo asuneensa viimeksi omassa asunnossa 2000-luvun vaihteen tienoilla. Miehellä on ollut useita vaimoja. Mies ei ole ikinä töitä tehnyt niin sanottuja ”oikeita” töitä ja mainitsee harrastaneensa kamppailulajeja ja olleensa pummina. Haastattelussa mies kaivaa taskustaan litran pullon Suomi-viinaa ottaen siitä samalla pitkän kulauksen. Mies kertoo, että hän tykkää juoda ja sammua, mutta paniikkikohtaukset pelottavat ja hän ei halua olla yksin. Paniikkihäiriöön Henkka ei omien sanojensa mukaan syö minkäänlaisia lääkkeitä, vaan lääkitsee itseään kirkkaalla viinalla. Eräänä yönä Henkka piti häätää yövalvojan toimesta asukkaiden oleskelutilasta, koska se meni kiinni klo 24 ja säännöt ovat kaikille samat. Paniikkihäiriöön vetoamiset eivät auttaneet, vaan hän joutui menemään omaan huoneeseensa. Haastattelun aluksi kävin Henkan pyynnöstä hänen rahoillaan ostamassa hänelle purkillisen suolakurkkua.”

Huumeet olivat olleet mukana ainakin kahdeksan haastattelun elämässä ja muutama heistä oli jo lopettanut aineiden käytön. 43-vuotias Sari aloitti huumeiden käytön noin kaksikymmentä vuotta sitten 1990-luvun puolivälin tienoilla. Sarilla kertoi että hänellä oli hyvä työpaikka, hyvä koulutus ja omistusasunto. Amfetamiini käytön aloittamisen jälkeen hänellä säilyi työpaikka muutaman vuoden ja omistusasunto vielä viisi vuotta. Myöhemmin hän halvaantui ja samalla fyysinen kunto huononi. Hän tunnusti tätä nykyä käyttävänsä esimerkiksi MVPD (metyleenidioksipyrovaleroni) nimistä muuntohuumetta. Sari toivoi elävänsä vielä pitkään ja tulevansa parempaan fyysiseen kuntoon. Hän toivoi kuolevansa saattohoidossa. Ongelmista ja vastoinkäymisistä huolimatta Sari omasi valoisan luonteen ja oli täynnä elämäniloa. Joidenkin

työntekijöiltä kuulemieni arvioiden mukaan hän ei olisi elänyt niin pitkään ilman positiivista asennettaan. Pari kuukautta haastattelun jälkeen hän kuoli pitkäaikaiseen sairauteen. Hän mainitsi ohimennen vakavasta sairaudestaan haastattelusta, mutta emme käsitelleet asiaa tarkemmin.

Kahdella 1940-luvun puolenvälin tienoilla syntyneellä haastatellulla vankila- ja laitospolku alkoi hyvin nuorena: koulukodit, nuorisokodit, vankilat ja muut laitokset tulivat tutuiksi. Seppo kertoi, että laitospolku oli hänen osaltaan alkanut jo lapsena edeten koulukodin kautta vankilaan ja armeijaan.

”SEPPÖ (69): Joo. Sen jälkeen koulukoti, vankila, armeija. Siviilissä meni (?), armeijassa riehuin, puoli vuotta yypeetä. Tää mun elämä on mennyt ihan hevon...”

Sepon mukaan laitospolku on jatkunut läpi koko elämän, tällä hetkellä terveys on huono ja yhteyksiä sukulaisiin ei ole. Toinen laitospolkuessa ollut Erkki kertoo olleensa hyvin vilkas lapsi ja otaksuu sen johtuvan siitä, että oli asunut osan lapsuudestaan sukulaisten luona saaden tehdä mitä haluaa vailla vanhempien puuttumista. Hänen ongelmansa ovat alkaneet nuorena ja sen johdosta tutuksi tulivat sen ajan kasvatusinstituutiot ja vankila. Erkin mukaan häntä ei huolitettu 15-vuotiaana armeijaan, mutta sen sijaan vankilaan hän kelpasi. Jossain vaiheessa hän ryhtyi kuitenkin pohtimaan rikosten hyötyjen ja haittojen välistä suhdetta ja päätti ryhtyä elämään niin kutsuttua tavallista perhe-elämää, mutta siinäkin oli omat vaikeutensa: perheen perustaminen ei ollutkaan niin yksinkertaista kuin hän oli kuvitellut huomaten sen taidon puuttuvan häneltä kokonaan.

”Erkki (70): Kun ei oo kotia ja sitten kun tulin tultiin seitkytluvulle kaheksankytluvulle niin sitten kun mä rupesin niinku ajattelemaan että täytyyhän elämässä muutakin olla kun tämmöset murtovarkaudet niin mä rupesin perustamaan kotia. Ja ne epäonnistu just siihen, että sitä taitoo mulla ei ollu ollenkaan.

H: Okei.

Erkki (70): Ei sitä kovin monella muullakaan oo mä huomaan mut se ei oo mikään helppo juttu sinänsä oo. Että et että tehdään lapsia ja pidetään kotia eli no mä oon havainnut että se ei kovin helppoa ole.”

6.2.3 Perustiedot asukkaista

Tässä luvussa kuvaan millaista on asukkaiden päihteidenkäyttö alkoholin ja huumeiden osalta heidän omien sanojensa, oman osallistuvan havainnoinnin mukaan tuoman näkökulman, sekä asumisyksikössä työskentelevien tai muiden lähellä olevien tahojen näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen asukkaiden fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa ja heidän omia näkemyksiään omasta terveydentilasta. Kuvaan asukkaiden heterogeenistä luonnetta, koska se selventää asukkaiden kompetenssia pärjätä vastarinnan kamppailuissa autonomisena toimijana.

6.2.3.1 Asukkaiden päihteiden käyttö

Asukkaiden haastatteluissa yleisimmät esille nousseet päihteet olivat alkoholi ja sen jälkeen erilaiset kovat huumeet kuten amfetamiini, korvaushoitolääkkeenä käytetty Subutex ja kannabis. Eräs haastateltu kertoi hakeneensa pitkään korvaushoiton saadakseen ilmaiseksi Subutexiä, mutta tuloksetta. Muutama asukas kertoi käyttävänsä ajoittain Subutexia taloudellisten resurssien salliessa.

Kaikista haastatelluista vajaa kolme neljäsosaa käytti alkoholia ja heistä sitä runsaasti kymmenen henkilöä eli noin puolet haastatelluista. Pieni osa alkoholia käyttävistä käytti alkoholin kanssa lisäksi ajoittain kovia huumeita ja Subutexia. Yleensä asukkaiden ongelmat olivat moninaisia ja kaikille päihteet eivät olleet ongelma, varsinkin jos heiltä itseltään sitä tiedusteltiin. Osalla haastatelluista juominen oli vähentynyt tai se oli kokonaan tauolla. 1960-luvun puolivälissä syntynyt Tuomo käytti pelkästään kannabistuotteita ja kertoi polttavansa niitä niin kauan kuin ”henki pihisee” aikomatta lopettaa sen käyttöä koskaan: hän ei kokenut kannabistuotteiden käyttöä ongelmaksi. Tuomo oli mukana paljon erilaisessa asukkaiden yhteistoiminnassa. Hän kertoi lopettaneensa amfetamiinin käyttämisen vuosia sitten, muistona amfetamiininhuuruista vuosista oli jäänyt huonot hampaat. Tuomo ei voi juoda alkoholia ollenkaan, koska alkoholi aiheutti antabusreaktion eli toisin sanoen hänellä on harvinainen sairaus nimeltään alkoholi-intoleranssi. Muutama haastateltu tai osallistuvan havainnoinnin kautta tavattu asukas kertoi, että he olivat käyttäneet amfetamiinia aiemmin, mutta sittemmin lopettaneet. Asukkaat saattoivat siirtyä alkoholista huumeisiin tai päinvastoin. Henkilökunnan edustajan Mintun mukaan samalla saattoi siirtyä myös asukkaan rooli: ennen alkoholia käyttänyt henkilö

käyttäytyi huumeita käyttäessään kuten huumeidenkäyttäjä sisäisten heidän kulttuurin ylenkatsoa alkoholinkäyttäjiä.

Asumisyksikön muuhun henkilökuntaan kuuluva Siiri tiesi kertoa, että asukkaiden suosikkijuoma on maustettu väkevä viini nimeltä Doris. Doris maksaa Alkossa (2015) 6,99 euroa 0,75 litran pullo. Siiri tiesi myös kertoa, että asukkaat suosivat paljon myös Venäjältä ja Tallinnasta tuotuja viinaa ja ostavat sitä omista paikoistaan. Havainnointiaikana huomasi asukkaiden juovan ainakin väkevää viinaa, olutta, väkeviä juomasekoituksia ja itse valmistettua kiljua.

Monet olivat aloittaneet päihteidenkäytön hyvin nuorina kuten 11-vuotiaana. Eräs haastateltu väitti juoneensa alkoholia humaltumistarkoituksessa noin 6–7-vuotiaana. Lea Pulkkisen ja Tuuli Pitkäsen (2002) mukaan varhain aloitettu alkoholinkäyttö lisää todennäköisyyttä alkoholisoitumiseen aikuisiässä. 1970-luvun lopulla syntynyt Marko kertoi olleensa ensimmäistä kertaa humalassa vasta 17-vuotiaana, toisin kuin monet hyvin nuorena aloittaneet. Mutta hänen päihteidenkäytönsä oli ollut sitä seuraavalla noin kahdenkymmenen vuoden ajanjaksolla rajua ja päihdehoitopaikat mukaan lukien useille asukkaille tuttu Tervalampi tuli tutuksi. Reilusti alle 40-vuotiaana Marko oli valinnan edessä: alkoholin käyttö pitäisi lopettaa kokonaan, mikäli haluaa säilyttää terveytensä ja henkensä. Kaikille viinanjuonti ei ollut kuitenkaan kokopäivätyö. Ismo kertoi juovansa pullon viinaa lauantaisin, niin kuin on tehnyt jo kauan aikaa ollessaan mukana työelämässä. Viinapullon juominen lauantaisin oli aina ollut hänellä eräänlainen viikon kohokohta ja rituaali, jolloin ikään kuin palkittiin itsensä rankan työviikon päätteeksi. Hän kertoi juovansa korkeintaan kaksi kertaa viikossa, mutta sen enempää hän ei omien sanojensa mukaan pysty. Miehen mukaan hänen suhteensa alkoholiin aiheuttaa harvoissa hänen tuntemissaan kanssa-asukkaissa kateutta. Monelle naapurille nimittäin kaksi päivää ei merkitse vielä yhtään mitään.

Asukkaiden päihdeongelmien takana on monia erilaisia syitä ja sosiaalisia ongelmia, yhtenä tärkeänä miesten kohdalla avioero. Voidaan pohtia että onko avioero alkoholinkäytön syy vai seuraus ja mitä kaikkea avioeron taustalta löytyy, mutta avioero oli vahvasti läsnä monen asukkaan kertomuksissa. Erään työntekijän mukaan miehen asema avioeron yhteydessä on kovin heikko ja se näkyy hänen mukaansa täälläkin. Lapsena elämä on saattanut mennä pois raiteiltaan vastoinkäymisen kautta. Eräs

haastateltu oli kokenut vakavaa seksuaalista väkivaltaa teini-iässä. Seksuaalisen väkivallan aiheuttaja oli ollut vanhempi puolittu henkilö. Väkivallan teon tapahtumisen jälkeen hänen elämänsä oli käytännössä pilalla entisen iloisen nuoren loistaessa poissaolollaan. Vuosia myöhemmin haavoja parsittiin haastatellun mukaan juomalla yhä enemmän alkoholia. Nuorena koettu tragedia vaikutti kahden haastatellun elämässä merkittävänä tekijänä elämänhallinnassa vanhemmalla iällä. Molemmat nostivat kokemansa tragedian ja sen seurauksena aiheutuneet ongelmat esille voimakkaasti.

Erään henkilökunnalta kuullun arvion mukaan noin 40 prosenttia Kanervakorttelin asukkaista käyttää huumeita. Ruusuvuoren henkilökuntaan kuuluvan mukaan luku oli Ruusuvuoressa vielä suurempi. Haastattelin erästä Ruusuvuoressa asuvaa entistä narkomaania, Lassea, jolla on useiden vuosikymmenien kokemus huumeiden käytöstä. Tullessaan asumisyksikköön Lasse oli omien sanojensa mukaan aivan pihalla, mutta nyt hän oli ollut yli vuoden korvaushoidossa. Haastatelllessani häntä Lassella oli Mora-puukko taskussa, piimä ja mehukannu kaatuivat lattialle, ja mies ei oikein pystynyt olemaan hetkeäkään aloillaan. Miehen mukaan se johtui neurologisesta sairaudesta. Huumeita mies on käyttänyt koko ikänsä ja tutustuminen ruiskuhuumeisiin alkoi hyvin nuorena jo kaksitoistavuotiaana:

”LASSE (49): On. Mä oon koko ikäni käyttänyt.

H: Ihan niinku sillai oot sä ihan niinku skidistä sillai?

LASSE (49): Joo. Mulle on kaks-kakstoistavuotiaana lyöty ensimmäiset tööt.

H: Eli niinku seitkytluvulla vai milloin sä oot ollut kakstoista? Aika nuorena.

LASSE (49): Joo.

H: Silloin sillai. Pirii tai mitä se on ollut? Heroiini?

LASSE (49) Joo pirii, pirii.

H: Et ei heroiniin vaan pirii enempi vai?

LASSE (49): No mä käytin niinku neljäst viiteen mä käytin niinku piriä ja sit siirryin heroiniin. Sitä mä oon käyttänyt nyt.

H: Vaikka silloin työelämässäkin tai kun silloin olit siellä?

LASSE (49) Joo joo. Silloin mä käytin kokaiini ja heroiniin.”

Huumeista irtautuminen ei ole helppoa. Haastatelluista ja kentällä tapaamissani löytyi muutama, jotka olivat olleet huumehoidossa muutaman kuukauden viettäen koko sen ajan kuivilla. Monella heistä huumeiden käyttö alkoi ensimmäisenä päivänä siviilissä.

Asiaa selitettiin sillä, että huumeet ovat asumisyksiköllä lähellä ja helposti saatavilla. Lisäksi jos huumehoidon asukkaalla on pitkä käyttöhistoria, niin kahden kuukauden hoitajakso on liian lyhyt. Lyhyen jakson hyödyksi katsottiin kunnan hetkinen paraneminen ja palautuminen. Haastateltu mies kertoi että hän on ollut jo vuoden kuivilla:

”H: Ja et huumeongelmasta tulikin tota tota tota , tota tota käyty läpi et nykyään sä olit korvaus, nykyään et sillain käyttänyt enää?

LASSE (49): En vuoteen. Mul tuli nyt eilen tasan vuos aikaa.

H: Joo.

LASSE (49): Raittiutta. Et se oli niin kun semmonen, miten mä sanon, se on ihme.

H: Joo. Vuosi tuli eilen täyteen? Joo.

LASSE (49): Joo. Mä oon sitä ennen ollu korkeintaan kuukauden aina

H: Joo.

LASSE (49): Ja mä olin joka vuos katkolla tän kaks viikkoo. Yritin koettaa niinku saada fysiikkaa parempaan kuntoon ja näin.

H: Ja on onnistunut sillain?

LASSE (49): Niin mä oon pystynyt ole sen muutaman viikon siellä.

H: Joo.”

Noin 30-vuotias Mikko, jonka tapasin Tehdään ry:n tiloissa etsii internetistä puolalaista black metal -musiikkia. Mikko kertoo hyvin avoimesti elämästään kertoen olevansa korvaushoidossa, joka taas auttaa häntä olemaan normaali. Mikko kertoo että monet entiset huumeidenkäyttäjät tarvitsevat paljon apua erinäisillä elämän eri osa-alueilla ja koulutusta arkielämän toimintaan. Mikko tarkoittaa tällä sitä, että monet korvaushoidossa olevat tarvitsevat tukea ihan perusasioihin, kuten siihen, että tupakkaa ei saa viedä kysymättä toisen ihmisen kädestä.

Monet huumeidenkäyttäjät käyttivät huumeiden lisäksi alkoholia ja mitä tahansa. Kuten edellä mainittiin, Sari (43 vuotta) totesi käyttävänsä kaikkea mahdollista. Sari juo haastattelun ajan olutta tölkestä. Tiedustelen Sarilta olisiko päihteidenkäytön lopettaminen helpompaa hajasijoitetussa asumismuodossa. Sari toteaa, että tällaisessa asumisyksiköissä päihteiden käyttämisen lopettaminen on erittäin haastavaa, koska ympäristössä käytetään aineita koko ajan. Hajasijoitetussa asumismuodossa raittius olisi hänen mielestään helpompaa.

”H: Normi ja normi, mut siis niinkun tuota että kaikki asunnottomat mikä on, jos olis vaikka päihdetausta, mut ne olis eri taloissa sillai.

Sari (43): Se olis niinkun helpompaa olla raittiina.

H: Okei.

SARI (43): Tääl kaikkee, jokanen käyttää jotain, ketä käyttää pillereitä, ketä käyttää Subuja, ketä käyttää amfetamiini, ketä käyttää MPVD:tä, ketä käyttää heroiini tai vähä eri tyyppisii.”

6.2.3.2 Terveystila

Monella asukkaalla oli sekä fyysisiä että psyykkisiä ongelmia. Aukkaat puhuivat fyysisistä ongelmistaan avoimesti, mutta vaikeista psyykkisistä ongelmista saatoin kuulla tarkemmin vasta muualta, kuten henkilökunnan palavereista. Joukossa oli myös asukkaita, jotka pitivät omaa fyysistä kuntoaan hyvänä. Muutama haastateltu piti huolta fyysisestä kunnostaan kävelemällä tai pyöräilemällä. Aukkailla oli mahdollisuus käyttää kuntosalia ja saada ilmaislippuja uimahalliin.

Fyysisiä ongelmia tarkastellessa kävi ilmi, että aukkailla oli laaja kirjo erilaisia fyysisiä sairauksia. Osa aukkaista oli päihdeongelmaksi iäkkäitä ja heillä oli myös iän mukanaan tuomia vaivoja. Vanhempi mieshenkilö Erkki tuumasi, että hän oli ymmärtänyt vasta noin 60-vuotiaana mitä sanonta ”vanhuus ei tule yksin” tarkoittaa. Erkki kertoo kärsineensä kuudenkymppin jälkeen paljon erilaisista fyysisistä vaivoista. Erkillä oli ilmaantunut vakava sairaus, jota ei hänen mukaansa tutkittu tarpeeksi huolellisesti julkisen terveydenhoidon puolella hänen taustansa takia. Julkisella puolella epäiltiin, että Erkki puhuu omiaan. Erkki ei kuitenkaan antanut helpolla periksi ja kertoi lainanneensa rahaa päästäkseen yksityiselle lääkäriasemalle. Yksityisellä puolella lääkäri diagnosoi heti välitöntä hoitoa vaativan vakavan sairauden, josta Erkki kertoo myöhemmin parantuneensa. Asumispalveluja käyttävien terveysongelmia ei oteta aina vakavasti, vaan ne voidaan laittaa psyykkisten ongelmien piikkiin. Sydän- ja verisuonisairauksien riskitekijänä tunnettu korkea verenpaine vaivasi monia asukkaita ja usealla heistä oli tällä hetkellä käytössä verenpainelääkitys. Eräs aukas kertoi kärsivänsä korkeasta verenpaineesta, mutta ei heikkojen taloudellisten resurssiensa takia pystynyt kuitenkaan ostamaan kaikkia tarvitsemiansa verenpainelääkkeitä. Aukas käytti runsaasti alkoholia ja ajoittain Subutexia.

Aukkailla oli erilaisia fyysisiä sairauksia ja niistä maininnan saivat lisäksi ainakin sepelvaltimontauti ja muut erilaiset sydän- ja verisuonisairaudet, luuston sairaudet,

astma, epilepsia ja keuhkohtauma. Monella saattoi runsaan ja aktiivisen päihteidenkäyttämisen lisäksi syöminen olla yksipuolista ja koostua pahimmillaan aamupalan lisäksi erään asukkaan sanoin vain ”leivän puputtamisesta”, koska leipää sai aina hyväntekeväisyysjärjestöjen kautta ilmaiseksi. Tupakointi oli asumisyksikköjen asukkaiden keskuudessa todella yleistä: tupakoimattomuus oli pikemminkin poikkeavaa käyttäytymistä. Ilmapiiri tupakoinnille oli kaiken lisäksi erittäin myönteinen: sen lisäksi että valtaosa asukkaista tupakoi, niin teki myös moni asumisyksikön henkilökunnasta. Parvekkeilla tai ulko-oven lähellä sijaitsevalla tupakointipaikoilla polttivat usein niin henkilökunta kuin asukkaat yhdessä. Asukkaista löytyi joitakin tupakoinnin lopettaneita ja sellaisia, jotka eivät ole koskaan tupakoineet. Tupakointi oli monella runsasta, etenkin päihteiden käytön ohessa.

Psykkisistä ongelmia tarkastellessa kävi ilmi, että osa asukkaista oli ollut jossain elämänsä vaiheessa hoidettavana psykiatrisessa sairaalassa ja joillakin psykiatrinen sairaala oli toiminut välietappina ennen saapumista asumisyksikköön. Asukkaat olivat myös ajoittain hoidossa psykiatrisessa sairaalassa säilyttäen asuntonsa asumisyksikössä. Haastatelluilla yleisiä asukkaiden keskusteluissa esille tuotuja psyykkisiä vaivoja olivat erilaiset ahdistuneisuushäiriöt, kuten masennus ja paniikkihäiriö. Vakavammat mielenterveyshäiriöt, kuten vakava skitsofreeninen oireilu, tulivat enemmän ilmi verhon toiselta puolelta henkilökunnan palavereissa.

Muutamalla asukas ilmaisi kärsivänsä asumisyksikössä asumisen aiheuttamasta stigmasta, jonka takia heillä oli vaikeuksia muodostaa ihmissuhteitaan. Stigma haittaa erityisesti sosiaalisia suhteita ja niiden muodostamista, vaikka asukas ei itse tekisi asiasta ongelmaa. Asukkaan on vaikeaa muodostaa parisuhteita, koska hän ei voi kertoa missä asuu, saati kutsua ketään asunnolleen, varsinkin jos kumppani tulee asumispalvelujen ulkopuolelta. Joillekin stigmatisoituminen aiheutti ongelmia päivittäisessä elämässä. Pari haastateltua ilmaisi suoraan, että he eivät halua missään nimessä liikkua muiden kanssa-asukkaiden kanssa julkisella paikalla. He toivoivat, että heitä ei yhdistettäisi asumisyksikön asukkaisiin.

6.2.3 Miten ja miksi asukkaat ovat saapuneet asumisyksikköön

Seuraavaksi tarkastelen asukkaiden saapumista asumisyksikköön ja miksi he ovat päätyneet tänne. Asukkaiden taustoista tiedustelen heidän elämänsä käännekohtia ja tarkastelen niistä erityisesti niitä seikkoja, jotka ovat sitten loppujen lopuksi vaikuttaneet lyhyellä tai pidemmällä tähtäimellä asukkaan tilanteeseen. Asukkaiden asunnottomuushistoria on hyvin kirjavaa. Jotkut eivät ole omien sanojensa mukaan viettäneet päivääkään kadulla, kun taas toiset ovat olleet hyvin pitkään asunnottomana tai poukkoilleet erilaisten asumispalvelujen välillä vuosikausia asuen ajoittain omassa asunnossa. Noin puolet haastatelluista asukkaista mainitsi eläneensä jonkin pituisen ajanjakson kadulla omaamatta paikkaa minne mennä, joillakin kyseinen ajanjakso oli kestänyt vuosikausia tai enemmän kuin 10 vuotta. Osa oli siirretty asumispalvelujen piiriin sairaalasta, mielisairaalasta tai vankilasta: taustalla saattoi olla jokin käännekohta, kuten onnettomuus, masennus ja muut mielenterveysongelmat ja vankilasta vapautuminen. Usealla vaikutti taustalla myös hallitsematon alkoholinkäyttö, huumeet ja sekakäyttö. Avioeron myötä tulleet ongelmat nousivat esille miesasukkaiden haastatteluissa ja osallistuvan havainnoinnin yhteydessä käydyissä keskusteluissa.

Avioero tai eroaminen puolisoista oli miehillä merkittävä elämän käännekohta. Ero ilmeni kahdella kolmasosalla haastatelluista joko suoraan tai epäsuorasti merkittäväksi elämän käännekohtaksi. Jotkut olivat päässeet erosta suhteellisen pienillä vaurioilla, mutta monella siitä oli seurannut ikäviä seurauksia. Pääteet voivat olla avioeron syy tai seuraus, asiaa ei kysytty tarkemmin. Eron aiheuttamat ongelmat saattoivat ilmetä haastatelluilla heti tai vasta pidemmän ajan päästä: eräs silloin noin 50-vuotias mies kertoi sairastuneensa salakavalasti kuin huomaamattaan vuoden jälkeen erosta masennukseen, jonka jälkeen hän ensinnäkin lopetti uupuneena työt, sen jälkeen menetti vuokra-asunnon maksamattomien vuokrien takia ja lopuksi tuli psykiatrisen sairaalan kautta asumispalvelujen asukkaaksi. Mies ei yksinkertaisesti jaksanut enää käydä töissä saati maksaa laskuja. Eräälle haastatellulle avioero oli aiheuttanut vakavia ongelmia jo hyvin lyhyellä aikavälillä. Yrittäjänä ja muutenkin työelämässä aktiivisena ollut Tuomo kertoo joutuneensa asunnottomaksi välittömästi eron jälkeen ja asuneensa sen jälkeisen kesän roskalaatikossa.

”TUOMO (48): Niin no silloin avioeron jälkeen mä nukuin Koivukylässä lehtiroskiksissa yhden kesän.

H: Joo-o.

TUOMO (48): Valitsin sellaisen talon missä asuu eläkeläisiä ja...

H: Okei.

TUOMO (48): Ne kävi aamulla kun ne näki mut siellä en toi mulla ruokaa ja heti ensimmäisenä aamuna ne tilas mulle ambulanssin ja ambulanssi kävi mittaamassa verenpaineen ja sano vaan että onkos kaikki hyvin. Mä sanoin että o.

H: Joo.

TUOMO (48): Mee takas nukkumaan ne sano vaan.

H: Joo. Vuonna 1992 se oli?

TUOMO (48): 1992 joo. Täytin vuosia samana päivänä.”

1990-luvun alun lama yhteiskunnallisena käännekohtana toistuu jonkin verran asukkaiden kertomuksissa. Muutamalla asunnottomuuskierte oli alkanut jo ennen lamaa ja tuoreimmilla tapauksilla vasta pitkälti 2000-luvun puolella. Laman myötä yhteiskuntaa saneerattiin kovalla kädellä ja kohdalle osuessaan se kirpaisi. 1950-luvulla syntynyt mies oli asunut vielä 1990-luvun alussa työsuhdeasunnossa ja pitkäaikaisen työsuhteen päättymisen jälkeen meni samalla myös asunto alta. Sen jälkeen alkoi nopea alamäki:

”OLAVI (64): Valtion virastossa töissä, valtiolta sain silloin asunnon Munkkiniemestä ja tuota (2s) mutta kun tää valtion pitkä ja kapea leipä loppu. Siihen loppu Olavinkin (1s) elämä.

H: Okei.

OLAVI (64): Niin.

H: Eli lopputili oli se tuota? Siitä tuli lähti asunto ja kaikki sitten tuota, sitten?

OLAVI (64) Joo, kyllä.

H: Oliko se yheksänkytluvun lama sitten vai?

OLAVI (64): Se oli justiin sitä aikaa niin.

H: Joo muistan, sehän aiheutti kellekin vaikka mitä. Firmat meni nurin ja sitten siinä yht’äkkiä ollaanki tuota (2s) pennittömänä.

OLAVI (64): Se minua, se minua työmiestä ihmetytti, että valtion virasto menee nurin.”

Muutama asukas on joutunut ennen asunnottomuutta syystä tai toisesta sairaalaan, joko fyysisen tai psyykkisen ongelman takia. Syynä voi olla myös äkillinen tapaturma, kuten tulipalo tai muu onnettomuus. Kahdella haastatellulle asukkaalle oli tullut tulipalon aiheuttamien syiden takia häätö. Toisessa tulipalossa paloi asunto, toisessa asukas sai vakavia palovammoja palossa, joka ei sattunut asunnossa, mutta häneltä lähti pitkän sairaalajakson takia asunto alta. Masennus ja muut mielenterveysongelmat maksamattomien vuokrien kera ovat johtaneet loppujen lopuksi häätöön. Masennuksesta kärsivä ihminen ei pysty hoitamaan asioitaan niiden edellyttämällä

tavalla ja sen takia vuokrat ja muut laskut jäävät maksamatta. Monelta puuttuu lisäksi hädän hetkellä sukulaisten ja yhteiskunnan turvaverkostot tai he eivät pysty niitä hyödyntämään. Asumisyksikköön tultiin suoraan sairaalasta ja metsäasunnosta. Ennen ulkona sinnikkäästi asunut Olavi sai lopulta asunnon Kanervakorttelista, mutta hän halusi silti takaisin omaan metsäasuntoonsa, koijaan. Hän olisi jo muuttanutkin sinne, ellei kohtalo olisi puuttunut peliin.

”OLAVI (64): Ja sitten kun mä sain pääsin tähän Kanervakortteliin, niin tuota niin minä olisin muuttanut jo sinne takasin siihen koijaan.

H: Jaa.

OLAVI (64): Mutta niin pojat (viittaa asunnottomiin kavereihinsa) poltti sen. Kun minä annoin avaimet siihen.”

Väkivalta, erilaiset tapaturmat ja sairaudet olivat muutaman asukkaan kokema merkittävä käännekohta. Koettu väkivalta tai tapaturmat saattavat jättää ikuiset arvet, joista ei pääse koskaan irti ja elämä sellaisena se kuin se oli sitä ennen, on lopullisesti ohi. Yksi haastatelluista oli joutunut väkivallan uhriksi, josta ajasta hänellä on hatarat muistikuvat. Väkivallan johdosta asukas oli ollut pidemmän aikaa sairaalassa ollen mahdollisesti koomassa. Kun haastateltu oli toipunut, niin hänellä ei ollut edes asuntoa, kun ennen sairaalajaksoa hän oli ollut kertomansa mukaan vielä töissä. Yhdelle asukkaalle oli sattunut nuorena tapaturma, jonka seuraukset hän on joutunut kantamaan myöhemmässä elämässä. Toisella asukkaalla pysäyttävä hetki oli 1980-luvulla koettu syöpä, mutta loppujen lopuksi selvisi siitä pelkällä säikähdyksellä. Sairaus voi olla fyysinen tai psyykinen tai molempia.

Reilu kolmasosa haastatelluista otti puheeksi vankilassaoloaikansa, joko suoraan yhtenä elämän käännekohtana tai muussa yhteydessä. Vankilassa vietetyissä ajanjaksoista ei kysytty erikseen, mutta monella oli lyhyempiä ja pidempiä tuomioita huumausainerikoksista ja ainakin yhdellä haastatellulla oli yksi hyvin pitkä tuomio rikoksesta, jonka syytä hän ei erikseen tarkentanut. Kettusen (2013, 569) mukaan vangeista vapautui 28–34 prosenttia vailla asuntoa. Haastatteluilla huumeiden käyttäjillä tai niitä käyttäneillä yleinen syy joutua vankilaan on haastateltujen käyttämällä kielellä ha eli huumausainerikokset. Pisimmillään vankilassa vietetty aika oli haastatelluilla asukkailla noin yhdeksän vuotta ja joillakin heistä oli takana useita lyhyempiä esimerkiksi muutaman kuukauden pituisia ajanjaksoja. Haastateltujen

vankilakokemukset olivat karttuneet pääasiassa Suomesta, mutta kokemusta löytyi yhdeltä haastatellulta hänen kertomansa mukaan Kaakkois-Aasiasta.

Yhteenvetona voin todeta asunnon menettämiseen johtavien syiden olevan hyvin moninaisia ja tulevan joskus yllättäen inhimillisen tragedian kautta. Asunnon menettämiseen johtava ketju voi alkaa hyvin salakavalasti esimerkiksi psyykkisen sairauden johdosta alkaneen toimintakyvyn alenemisen seurauksena. Joillakin asukkailla asunnon menettämiseen johtavat syyt voivat olla hyvin raskauttavia, kuten jatkuvaa aggressiivista häiriköintiä tai omasta huolimattomuudesta johtuva tulipalo, mutta joidenkin asukkaiden häätö sitä kautta putoaminen yhteiskunnan pohjalle olisi saattanut olla estettävissä joko riittävän oman tai yhteiskunnallisen turvaverkoston kautta. Avioero on ollut monelle haastatellulle miehelle hyvin raskas asia ja se on pidemmällä tähtäimellä ilmennyt niin mielenterveys kuin päihdeongelmina, molempina tai jollain muulla tavalla.

6.2.4 Normaali päivä asumisyksikössä

Asukkaiden päivärytmi vaihteli hyvin paljon, mutta päivänkulkuun säännöllisyyttä toivat lääkkeiden jakaminen, aamiainen sekä iltapäiväkahvit. Joillakin asukkailla lääkkeet olivat säilössä henkilökunnan kaapissa, josta he kävivät hakemassa lääkkeensä aamulla, illalla ja tarvittaessa. Asukkaiden aamu alkoi heille tarjolla olevasta aamupuurosta, kahvista ja teestä. Monet söivät puuroa hyvin hanakasti lisäten siihen runsaasti sokeria, maitoa tai margariinia. Asukkaat toivat keittiöön oman kahvimukinsa ja lautasensa. Kahvimukina toimi kupin lisäksi esimerkiksi puolen litran oluttuoppi. Aamiaispöydässä esiintyi solidaarisuutta toisia kohtaan ja ruokailuvälineitä lainattiin niitä tarvitseville. Keittiön ovet aukaistiin tasan kello kahdeksan ja oven takana oli asukkaita yleensä jo heti aamusta. Osanottajien lukumäärä aamiaisaikaan vaihteli, joskus siellä saattoi olla hyvinkin hiljaista, mutta pääsääntöisesti asukkaat osallistuivat kohtuullisen hyvällä osanottajamäärällä aamupuurolle. Jotkut asukkaat kävivät noutamassa puuronsa nopeasti, kenties nyökkäsivät ovelta tervehdykseksi muille, ottivat puuron ja kahvin kävellen nopeasti takaisin omaan huoneeseensa. Osa taas saattoi jäädä juttelemaan toisten asukkaiden kanssa pidemmäksi aikaa keittiöön, jossa oli keittiön pöytä tuoleineen ja muutamia muita istumapaikkoja sohva mukaan luettuna. Keittiössä

oli liesi, uuni ja tiskiallas. Aamiaiseen tarvittavat raaka-aineet olivat lukollisessa kaapissa, jonka avaimet olivat vain henkilökunnalla. Keittiössä aamupalaa nautti usein eräänlainen kanta-asiakasporukka, joka oli lähes aina aamiaisella läsnä. Muuten kokoonpano vaihteli ja aamut saattoivat olla ruuhkaisia tai hiljaisempia. Kaiken kaikkiaan ilmainen aamupuuro antoi osallistuneille hyvä alun uudelle päivälle: ainakin yksi varma aterialla on nautittu päivän aikana. Aamupuuro tuo säännöllisyyttä asukkaan päivään ja aterialla saa tarvittavaa energiaa päivän alkuun. Muuten syöminen voi jäädä osalla yksipuoliseksi tai se voi myös unohtua. Aamupala sujui pääsääntöisesti hyvässä hengessä, monesti vitsejä ja erilaisia anekdootteja kertoen, mutta joskus myös jonkun asukkaiden ongelmat saattoivat aiheuttaa kiivaita tunteenpurkauksia, myös ilman näkyvää syytä.

Ote tutkimuspäiväkirjasta:

”Aamupalalla kerrottu huumori oli välillä ronskia. Eräänkin kerran eräs huumoria viljellyt asukas ilmoittaa kertovansa hyvän vitsin, johon toinen asukas kiittää, että älä kerro taas samoja. Mies kertoo kuitenkin saman kaikille tutun vitsin, minkä hän on kertonut myös muutaman kerran aikaisemmin. Aamupalalla huumori voi olla joskus toki hyvinkin kaukana, johtuen esimerkiksi aamun olotilasta, rahatilanteesta, terveysongelmista, tämänhetkisestä kunnosta tai jostain muusta asiasta. Joskus sattui myös häiriöitä ja silloin kyse saattoi olla mielenterveysongelmista, päihteidenkäytöstä tai molemmista. Erään kerran hyvin raivoissaan oleva alushousuisillaan oleva Lasse tulee keittiöön ja rupeaa huutamaan kurkku suorana epämääräisiä syytöksiä toiselle miehelle Reinolle luultavasti ilman mitään todellista syytä. Reino hermostuu miehen raivokohtauksesta ja lähtee hiljaa kiukkua täynnä kohti hissiä. Kun hissien ovi on sulkeutumassa, Reino huutaa hissien oven välistä miehelle takaisin että ”Laita nyt saatana edes housut jalkaan!”. Reinon hissi lähtee ylöspäin, Lasse rauhoittuu viimein ja poistuu paikalta.”

Aamiaisen jälkeen päivällä asumisyksikössä oli yleensä hiukan hiljaisempaa. Asukkaat olivat omien askareiden parissa: joku voi viettää aikaa asunnossaan, joku olla leipäjonossa tai jossain muualla. Ajasta ei ole puutetta, kuten 52-vuotias Kalle tuumasi normaalista päivän kulusta: ”Noh, kymmeniä vuosia on kolmesataakuuskytviispäivää lomaa vuodessa.” Päivän aktiviteetit liittyivät kauppareissuihin ja juoksevien asioiden hoitamiseen. Aikaa menee päihteiden käyttämiseen ja niiden hankkimiseen. Taustoistaan huolimatta kaikki haastatellut eivät käyttäneet päihteitä kovin aktiivisesti ainakaan tällä hetkellä. Asukkaiden terveys asetti arkipäivän toiminnalle omat

rajoituksensa. Joillakin saattoi olla liikuntarajoitteita ja tarvetta apuun liikkua etenkin pidemmällä matkoilla. Eräiden miesten arkeen kuului ahkera pelaaminen Playstationilla: miehet pelasivat toisiaan vastaan ja lainasivat pelejä toisilleen. 60-vuotias mies taas kertoi, että päivät menee televisiota katsella, joko yhteistilassa tai sitten omassa asunnossa. Tehdään ry tarjosi asukkaille vaihtoehtoista toimintaa osan mennessä sinne viettämään aikaansa.

Asukkailla oli erilaisia sopimuksia rahan käytön suhteen ja muutamalla heistä oli edunvalvoja hoitamassa raha-asioita. Asukas saattoi saada esimerkiksi 70 euroa kahdessa osassa viikossa: tiistaina ja perjantaina. Rahaa tuntui monella menevän ruoan lisäksi lähinnä päihteiden hankintaan ja tupakkaan. Aamuisin aamupalalta asukkaat suuntasivat usein lähellä olevaan Alkoon tai matkustivat hyväntekeväisyysjärjestön ruokajakeluun. Viinakauppaan ja ostoskeskukseen mennessä sattui ja tapahtui. 1960-luvulla syntynyt Päivi kertoi anekdootin aamuisesta viinanhakureissulla miesystävänsä kanssa, jossa he päätyivät valokuvamalleiksi taideopiskelijoille. Pariskunta poseerasi kadunkulmassa opiskelijoille ja tulevat taiteen ammattilaiset kuvasivat. Päivi selittää tilannetta kirjavin sanankääntein ja vakuuttaa, että hauskaa oli ollut molemmilla osapuolilla. Tilanteen takia heidän ostosmatkansa Alkoon oli viivästynyt. Marko taas kertoi menevänsä välillä aamulenkille jo hyvin aikaisin aamulla hankkiakseen lisätienestiä keräämällä pantillisia pulloja ja tölkkejä.

Normaalin päivän kulusta kysyttäessä monet osasivat selittää sen, mitä he tekevät aamulla, mutta päivän tapahtumat jäivät kertomuksissa usein puutteellisemmiksi. Asukkaat lähtivät kuitenkin usein aamiaisen jälkeen liikkeelle ja saattoi nähdä heitä myöhemmin paikallisen Alkon ja kauppakeskuksen kulmilla. Asukkaat liikkuvat kävellen ja julkisilla. Joidenkin asukkaiden räjähtänyt habitus yhdistettynä kovaääniseen tai muulla tavoin epäsosiaaliseen käytökseen saattoi hämmentää ja aiheuttaa paheksuntaa muissa matkustajissa. Iltapäivällä asukkaat ottivat iltalääkkeet ja kävivät keittiössä iltakahvilla. Jotkut saattoivat katsoa televisiota televisiohuoneessa tai lukea päivän lehden. Tupakkapaikoilla asukkaat vaihtoivat ulkona kuulumisiaan sekä keskenään että henkilökunnan kanssa. Osa asukkaita meni nukkumaan säännöllisesti, mutta jotkut saattoivat herätä aamulla aamukahville samoilla silmillä nukkumatta ollenkaan tai sitten vasta myöhään iltapäivällä. Pääsääntöisesti vanhemmat

alkoholinkäyttäjät menivät nukkumaan säännöllisemmin, toisin kuin nuoremmat kovien aineiden käyttäjät, joiden unirytmiksi oli tyystin toisenlainen.

6.3 Valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutuminen asumisyksikössä

Tässä luvussa kuvaan valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutumista teknisen, taloudellisen ja terveyden kontrollin ja asukkaiden sosiaalisten suhteiden kautta, jotka kietoutuvat tässä yhteen. Ensiksi kuvaan asukkaisiin kohdistuvaa teknistä kontrollia, kuten kameravalvontaa, liikkumisen kontrollointia ja muita erilaisia asumiseen liittyviä järjestyssääntöjä. Toiseksi tarkastelen asukkaiden taloudellista kontrollia. Osa asukkaista saa rahansa pienemmissä erissä esimerkiksi kaksi kertaa viikossa. Muutamalla haastattelemani henkilöllä sekä muussa yhteydessä jututtamallani oli käytössään edunvalvoja, joka huolehti heidän raha-asioista. Kolmanneksi tarkastelussa on asukkaiden terveyden kontrolli. Asukkaiden terveyttä kontrolloitiin siten, että monella asukkaalla lääkkeet olivat henkilökunnan takana säilössä, mutta asukkailla oli kuitenkin viime kädessä vastuu siinä, että he hakevat ja syövät omat lääkkeensä. Asukkailta mitattiin tarvittaessa verenpaine ja henkilökunnan perusvalmiuksiin kuului elvyttämisen osaaminen. Tuupertuneelta tai muuten huonovointiselta asukkaalta mitattiin tarvittaessa verenpaine asukkaan tilanteen selvittämiseksi, havainnoidessa kysymys oli yleensä sammumisesta. Asukas sai myös mittauttaa verenpaineensa niin halutessaan. Lopuksi tarkastelussa ovat asukkaiden sosiaaliset suhteet: heidän tärkeimmät sosiaaliset suhteensa, suhteet naapureihin, henkilökuntaan ja ympäristöön. Alkuperäisessä Yhdysvaltalaisessa sovelluksessa integraatio asuinalueeseen kuului mallin pääperiaatteisiin. Millä tavalla integraatio toteutuu suomalaisessa sovelluksessa vai toteutuuko se olleenkaan?

Tässä kaikessa tiivistyy valvonnan, hoidon ja asukkaiden vastuuttamisen yhteenkietoutuminen. Kontrollin muodot limittyvät toistensa kanssa: taloudellinen kontrolli voi sisältää elementtejä terveyden kontrollista ja se voi olla osin teknistä kontrollia. Edunvalvoja valvoo, että asukas ei saa liian suurta summaa rahaa kerralla ja sen voi ymmärtää sekä taloudellisen kontrollin lisäksi terveyden kontrolliksi ja tekniseksi keinoksi säädellä asukkaan elämää hankaloittamalla päihteiden hankkimista.

6.3.1 Tekninen kontrolli

Teknisesti asumisyksikköä kontrolloidaan monella eri tavalla. Kotiin tullessaan asukkaat eivät pääse ulko-ovesta sisälle avaimella, vaan heidän pitää soittaa erikseen summeria. Sen jälkeen asumisyksiköstä ja ajankohdasta riippuen joko vahtimestari tai henkilökunta aukaisee oven napista painamalla. Kanervakorttelin asumisyksikössä liikkuminen oli vapaata kerrosten välillä, mutta toisessa asumisyksikössä käytettävä tunnistelätkä toimi vain asukkaiden omaan kerrokseen, koska kerrokset olivat toisistaan erillisiä yksiköitä.

Ote tutkimuspäiväkirjasta:

”Ensimmäiseen Kanervakorttelin kahdeksankerroksiseen asumisyksikköön menin sisälle huhtikuun alussa. Harmaan kerrostalorakennuksen ala-aulassa oli summeri, jolla voi soittaa henkilökunnan huoneeseen. Jouduin selvittämään henkilökunnalle tarkemmin kuka olen ja millä asioilla liikun, jonka jälkeen henkilökunta aukaisi sisältä ovenavauspainikkeesta oven ja toivotti minut tervetulleeksi paikalle. Heti sisälle päästyäni käytävällä minua tervehtivät asumisyksikön säännöt vierailukäytännöistä. Ensinnäkin vierailuaika on klo 8–20 välisenä aikana. Asukkaan täytyy lisäksi ilmoittaa henkilökunnalle vieraista ja vieraiden täytyy itse ilmoittautua henkilökunnalle saapuessaan ja poistuessaan. Vieraiden saapuessa henkilökunta ei myöskään hae erikseen asukkaita ulko-ovelle, vaan asukkaan täytyy itse huolehtia siitä, että on henkilökohtaisesti paikalla vieraiden saapuessa. Päähtyneet ja aggressiivisesti käyttäytyvät vieraat voidaan poistaa ja viime kädessä asukas on vastuussa vieraistaan. Vieraiden täytyy poistua asumisyksiköstä, jos asukaskin poistuu. Lisäksi vierailujen täytyy tapahtua asukkaan omassa asunnossa.”

Ruusuvuoren asumisyksikössä asukkaat pystyvät menemään hissillä ja ovista oman yksikkönsä kerrokseen. Ruusuvuoren asumisyksikössä liikkumista kontrolloidaan tunnistelätkällä, josta jää käytettäessä digitaalinen muistijälki järjestelmään. Asukkaan oman asunnon ovi aukeaa Abloy-avaimella. Ulko-oveen ei toimi edes asukkaiden tunnistelätkät, vaan asukas joutuu itse soittamaan ovikelloa, jolloin ovi aukaistaan omasta kerroksesta tai sitten yöllä avaamisesta voi huolehtia joko yövalvoja tai vahtimestari. Vahtimestarit, yövalvojat ja eri kerrosten asumisyksiköiden työntekijät näkevät tietokoneen ruudulta valvontakamerasta kuka on alhaalla soittamassa ovikelloa. Asukkaiden liikkumisen kontrolloiminen Asunto ensin -periaatteen mukaisessa asumisyksikössä on itsessään teknistä kontrollia. Asukkaat ovat pääosin

pitkäaikaisasunnottomia ja moni heistä kärsii päihdeongelmien lisäksi erilaisista psyykkisistä ongelmista. Asunto ensin –periaate onnistuu siinä, missä aiempi lineaarinen malli on epäonnistunut eli asukkaiden sopeuttamisesta pysyvimpien asumispalvelujen piiriin. Ellei pitkäaikaisasunnottomuudesta kärsivillä olisi turvattua omaa asuntoa, niin moni heistä saattaisi olla yötä kadulla aiheuttaen turvattomuuden tunnetta niin asunnottomilla itsellään kuin ympäristöllä. Asunto ensin –periaatteen kaltainen malli yrittää sopeuttaa vaikeista asunnottomuusongelmista kärsiviä takaisin yhteiskuntaan tarjoamalla heille asunnon ja samalla entiset pitkäaikaisasunnottomat ovat valvonnan ja kontrollin kohteena ja viranomaisten tavoitettavissa heille tarkoitettujen asumispalveluiden piiristä. Viisikymppisen Joren mielestä asumisyksiköt ovat hyvä asia, koska kaikki ovat fyysisesti samassa paikassa sen sijaan, että ne olisivat hajautettuna ympäri kaupunkia. Hajasijoituksessa Jore näki ongelmana sen, että moniongelmainen ryhmä löytää kuitenkin aina toisensa ja tuottaa häiriötä asuinympäristölleen.

Asumisyhteisön sääntöihin suhtauduttiin kriittistä huolimatta pääsääntöisesti positiivisesti. Sen sijaan ongelma oli se, että sääntöjä ei noudatettu. Käytännössä tämä ilmeni esimerkiksi öisinä meluhaittoina. Toistuva yöllinen kolistelu, koputtelu ja meuhkaaminen häiritsivät monien, erityisesti omassa viiteryhmässään vanhempien ihmisten yöunia. Eräs asukas kritisoi voimakkaasti sääntöjä, mutta ei eritellyt tarkemmin sitä, mikä niissä on vikana. Vierailukäytäntöihin ja paloturvallisuuteen liittyvä kontrollointi häiritsi kahta asukasta. Toisaalta vierailukäytäntöjen kontrollointi osoittautui hyväksi tavaksi kontrolloida myös asukkaan itsensä sekä sivullisten turvallisuutta: henkilökunnan ja asukkaiden kertoman ulko-oven takana on käynyt aika ajoittain vieraita väkivaltaisissa aikeissa. Häiriötä tuottavia ulkopuolisia ihmisiä kontrolloitiin jakamalla heille porttikielloja alueelle: osa porttikielloista oli pienempiä esimerkiksi viikkojen tai kuukausien mittaisia, mutta jotkut käytännöllisesti katsoen ikuisia kuten 36 vuotta aina vuoteen 2050 saakka. Toisaalta porttikiellon saanut vieras saattoi hyvinkin olla täällä myöhemmin itse asukkaana ja mahdollisten alkuvaikeuksien jälkeen sopeutua tänne muiden mukana samalla tavalla kuin muu talonväki.

Kalle (52 vuotta) oli vahvasti sitä mieltä, että henkilökunta kontrolloi liikaa hänen elämäänsä. Hänen mielestä kontrolli oli täällä ankaraa ja hän vertasi asumisyksikön taholta tulevaa kontrollointia kuubalaiseen Guantanamo Bayn vankileiriin. Hän piti

asumisyksikköä ankarana kurinalaisena paikkana ja koki että kaikki hänelle kuuluvat oikeudet eivät toteutuneet lain kirjaimen edellyttämällä tavalla. Asukas vertasi asumisyksikköä myös avovankilaan. Miehen mukaan ”Siperian talvi on kylmä” ja hän sanoo ironisesti että helsinkiläisten perintö jälkipolville on kaksi rappua eräässä pääkaupungin ydinkeskustassa sijaitsevassa kaupunginosassa, joiden patteripaikoista asunnottomat tappelevat keskenään. Kalle viittaa anekdotilla siihen, että katuasunnottomien olot Suomessa ovat huonot maantieteellisten tosiasioiden takia, eikä katuasunnottomille ole juuri tilaa heidät ulos sulkevassa kaupunkiympäristössä. Eli toisin sanoen yleisestä hygieniasta huolehditaan kaupunkitasolla kontrolloiden ympäristöä ei-toivottujen ryhmien ulossulkemiseksi, kuten David Sibley (1995, 69, 81–89) asiasta toteaa. Kyseessä on sama asia mistä Willsen (2010) mukaan Jacques Donzelot (2008) puhuu siirtymästä sosiaalisesta hyvinvointivaltiosta kohti sosiaalista investointiyhteiskuntaa. Kodittomien hallinnasta tulee taloudellista toimintaa ja kuluttajaa ja turismitaloutta palvelee köyhyydestä muistuttavien asunnottomien siirtämien pois näkyvistä. Teknisesti tarkasteltuna katu-asunnottoman käyttämät tilapaiseen yöpymisen käytetyt perinteiset tilat kuten rappukäytävät ovat lukkoineen kontrolloitu tarkemmin ja on yhä vaikeampi löytää paikkaa, jonne pääsee yöksi nukkumaan. Toisin oli ennen: 70-vuotias Erkki kertoi, että 1960-luvulla Helsingin päärautatieasemalla junien ovet olivat yöllä auki ja asunnoton pystyi menemään yöksi junavaunuun.

Ellei asukkaasta ole kuulunut mitään kolmeen vuorokauteen, niin asumisyksikön henkilökunta käy tarkastamassa omilla avaimillaan onko asukkaalla kaikki kunnossa. Tarkastusväli vaihtelee asumisyksikön ja asukkaan tarpeiden mukaan. Tätä voidaan pitää valvonnan muotona, mutta periaatteessa sen takana on aito huoli asukkaiden terveydestä. Asukas myös välttää henkilökunnan kontrollin ilmoittamalla heille ollessaan kauemmin poissa. Näin asukkaat myös vastuutetaan ilmoittamaan itsestään, elleivät he halua henkilökunnan käyvän heidän asuntonsa sisällä. Moni asukas myös ilmoittaa, mikäli he ovat poissa pidempään. Asukkaan huoneisto tarkastetaan kerran kuukaudessa ja asunnon ollessa epäsiisti asukas voi saada siivouskehotuksen. Kehotus voi olla suullinen tai se voi olla kiinnitettyä asukkaan oveen, kuten Kanervakorttelissa asuvalla 41-vuotiaalla Johanilla oli. Hänen ovesa ollessa lapussa kehoitettiin siivoamaan asunto viikon kuluessa. Siisteyden kontrollin lisäksi myös kielletyt esineet otetaan talteen. Johanilta löytyi hyvin paksu rautaketju, riimu, joka näytti siltä että sitä

käytettäisiin taisteluvälineenä. Vuorokauden aikana pidetään kolme henkilökunnan palaveria, jossa käydään läpi asukkaiden asiat ja samalla uusi vuoroon tuleva henkilökunta saa tietää mitä on asumisyksikön tilanne tällä hetkellä. Akuutteihin asioihin kiinnitetään tarkempaa huomiota. Esimerkiksi jollakin asukkaalla saattaa olla parhaillaan päällä maaninen vaihe tai skitsofrenia ja tilanteen etenemistä seurataan. Palavereissa pidetään kirjanpitoa siitä, ketä asukkaita on nähty ja kenestä ei ole kuultu mitään.

Asumisyksikössä huomaan alakerran toimiston seinällä listan, jossa on lueteltu kaikki ne, joilla on voimassa oleva porttikielto asumisyksikköön. ”Hullu-Huovisen” porttikielto kestää vielä 36 vuotta eli vuoteen 2050 saakka ollen käytännössä ikuinen. Syynä siihen on listan mukaan toistuva väkivaltainen käytös. Lyhyemmätkin porttikiellot kestävät vähintään kuukausia. Henkilökunta on viime kädessä vastuussa asukkaiden turvallisuudesta ja porttikieltoja on langetettu henkilöille, jotka eivät ole noudattaneet asumisyksikön järjestyssääntöjä ja ovat käyttäytymisellään aiheuttaneet häiriöitä muille asukkaille. Osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen tekoajankohtana sattui tapaus, että erään asukkaan ulkomailla asuvat tuttavat tulivat jonkinlaiselle ”kostoreissulle”. En ollut itse silloin paikalla, mutta asumisyksikössä työskentelevän mukaan henkilökunta esti vieraiden sisäänpääsyn ja teki välikohtauksesta ilmoituksen poliisille. Asumisyksikön asukkaan turvallisuus säilyi. Kyse on tässäkin tapauksessa myös hoivasta, että asukkaiden turvallisuus olisi taattu. Asukas vastuutetaan olemaan päästämättä sisälle muita kutsumattomia vieraita, mutta käytännössä kaikki eivät kuitenkaan menettele niin.

Henkilökunnalla oli mahdollisuus seurata valvontakameroista, mitä tapahtui milläkin käytävällä tai kuka soitti ulkona ovikelloa. Ulko-ovessa oli myös ovipuhelin, jonka välityksellä oli mahdollisuus keskustella sisälle pyrkivän kanssa. Henkilökunta pystyy tekemään havaintoja ja arvioita asukkaan tilasta valvontakameran kautta. Huumeidenkäyttäjän tunnisti henkilökuntaan kuuluvan Matin mukaan esimerkiksi siitä, että asukkaan kädet eivät pysyneet hetkeäkään paikallaan hissiä odottaessa. Iltapäivälehtien seksihuumeeksi lanseeraaman muuntohuumeen MDPV:n tulo markkinoille ei myöskään jäänyt henkilökunnalta huomaamatta. Henkilökunnan piti tietää, jos asukkaalle oli tulossa vieras, muuten sisäänpääsy ei ollut mahdollista. Henkilökunta ei hae ketään erikseen ketään ulko-ovelle, vaan vieraan kutsuneen

asukkaan pitää itse tietään milloin vieras on tulossa. Vieraan täytyi oleskella asukkaan asunnossa. Vierailuaika tapahtui sallittujen aikarajojen tai sopimusten puitteissa. Asukkaan piti myös ilmoittaa vieraan saapumisen lisäksi vieraan poistumisesta, niin kuin myös vieraiden itse. Jos asukas jostain syystä poistuu asumisyksiköstä, niin silloin vieraidenkin piti poistua. Päihtyneet ja aggressiiviset vieraat voidaan poistaa henkilökunnan toimesta. Asukas vastasi itse aina omista vieraistaan. Kontrolli ovella oli tarkkaa ja asiattomat vieraat eivät päässeet helposti sisälle.

Jouduin myös itse tarkemman kontrollin kohteeksi, kun uusi työntekijä tuli lomaltaan tietämättä minusta tai tutkimuksestani. Kontrolli ei ollut kiusantekoa, vaan sillä suojeltiin viime kädessä asumisyksiköiden asukkaiden koskemattomuutta. Erilaisten tiedotteiden avulla myös informoitiin asukkaita tulevista heille tarkoitetuista osallistuttavista tapahtumista ja esimerkiksi uusien muuntohuumeiden vaaroista. Keittiössä oli esimerkiksi tulostettuna tietopaketti MDPV eli metyleenidioksiropyrovaleroni -nimisestä muuntohuumeesta. Tietoa jaettiin esimerkiksi opiskelijoiden järjestämästä ruoanlaittohetkestä ja erään asukkaan muistotilaisuudesta. Kahdella asukkaalla oli jätetty erikseen kehotus siivota huoneensa tiettyyn päivämäärään mennessä. Toisella kehotus oli asukkaan oveensa kiinnittämisen kansallismielisen rekvisiitan ympäröimä ja toisella se oli tehty erikseen ko. tarkoitusta varten räätälöidylle valmiille pohjalle, johon oli vaihdettu vain päivämäärät.

Asumisyksiköissä saapuminen oli summerin ja valvontakameroiden avulla kontrolloitua. Ruusuvuoressa liikkumista oli rajoitettu erillisen lätkällä toimivan kulkuluvan avulla. Itsellenikään ei ollut kulkulupaa, joten jouduin kulkemaan siellä eri osastojen työntekijöiden avustuksella. Asukkaiden ja muiden piti soittaa alhaalla ovikelloa päästäkseen omaan kerrokseensa. Hissi toimi kulkulupakortilla siihen kerrokseen, missä itse asui. Jos ei ollut kulkulupaan oikeuttavaa lätkää, niin jonkun osaston työntekijä tilasi sinut hissillä kerrokseen missä itse oli ja kerrosten välillä siirtyessäni leimasi tarvittaessa omalla kulkuluvallaan hissien eteenpäin johonkin toiseen kerrokseen. Asukkaille jaettavat lääkkeet olivat lukkojen takana. Siitä huolimatta henkilökunnalle tuli kerran vakava ”kriisin paikka”, kun lääkekaapin avain oli varastettu aivan ohjaajien nenän edestä heidän sitä heti huomaamatta. Kaapin avain oli lukittavissa toimintakyvyttömäksi, avaimen anastaja yritettiin kuitenkin saada kiinni. Asumisyksikön julkisista tiloista oli joskus viety tai ainakin yritetty varastaa eri

tavaroita. Sen estämiksi Ruusuvuoren eri kerrosten julkisissa tiloissa televisio oli pultattu tukevasti seinään kiinni sekä suojattu erillisellä lasilla. Siitä huolimatta televisio oli yritetty irrottaa seinästä. Aina valvova silmä ei kuitenkaan ulottunut kaikkialle: erään kerroksen keittiön liedon sähköuunissa oli yritetty polttaa puita ja jälki oli sen mukaista.

Asumisyksikköön ei saanut tuoda ollenkaan omia lakanoita tai petivaatteita, koska niiden piti olla tulenkestäviä. Sen lisäksi kiellettyjen esineiden listalla oli liesi, grilliuuni, leivänpaahdin ja erilaiset vaaralliset välineet kuten kirveet ja paksut kettingit. Aukkailla saattaa kuitenkin olla kiellettyjä esineitä huoneessaan ja havainnoidessa huomasi, kun eräältä asukkaalta oli takavarikoitu grilliuuni ja kirves. Kyseiset toimenpiteet grilliuunin kohdalla liittyivät enemmän erinäisiin paloturvallisuusmääräyksiin ja olivat sidoksissa pikemminkin itse Kanervakorttelin rakennuksen fyysiseen kuntoon kuin itsessään Asunto ensin –periaatteen toimintaperiaatteisiin Suomessa. Paloturvallisuusmääräykset ja niiden tiukka tulkinta harmitti monia asukkaita, koska se heikensi oleellisesti heidän ruoanlaittomahdollisuuksiaan. Ismo kertoi, että kun ei ole kunnollisia ruoanlaittomahdollisuuksia niin ruoan syöminen jää helposti ”leivän puputtamiseksi” ja se taas vaikuttaa suoraan painoindeksiin ja yleisemmin terveyteen. Asukkaiden pääsääntöisesti pienet taloudelliset resurssit ja mahdollisuus saada leipää ilmaisoin, ohjaa asukkaita osaltaan Ismon mainitsemaan ”leivän puputtamiseen”. Aukkailla on yhteiskeittiö, missä he voivat laittaa ruokaa. Yhteinen keittiö ei sovi monien asukkaiden käyttötarpeisiin, vaan monet haluaisivat tehdä ruokansa yksityisesti ja muiden katseilta rauhassa. Keittiössä saattoi olla myös ajoittain ruuhkaa. PHF-mallin filosofia itsenäisessä asumisesta ei tältä osin toteudu tässä asumisyksikössä puutteellisten ruoanlaittomahdollisuuksien takia.

Asuminen Asunto ensin –periaatteen mukaisessa asumisyksikössä koetaan kaikesta huolimatta yleensä vapaaksi, erityisesti verrattuna aikaisempiin pitkäaikaisasunnottomille suunnattuihin enemmän kurivaltaan perustuviin asumispalveluihin. Kollektiivisia ikäviä muistoja asukkaiden keskuudessa aiheuttaa edesmennyt Pelastusarmeijan Rälläkkänä tunnettu asuntola. Rälläkästä kerrotaan paljon erilaisia anekdootteja asukkaiden kesken ja usealla heistä on kyseisen asuntolan suhteen oma sanansa sanottavansa. Kallella oli kokemusta Rälläkästä jo toisessa sukupolvessa ja hän oli vahvasti sitä mieltä, että Rälläkkä on ”spartalainen asumismuoto”. Rälläkkään ei

päässyt sisälle humalassa, jos puhalsi yli sallitun lukeman. Poikkeus ei vahvistanut sääntöä edes pakkasyöllä vaan asukkaiden kertomaan mukaan heidät lähetettiin yön selkään vallitsevasta säätilasta huolimatta. Humalatilaa selviteltiin 60-vuotiaan Jukan muistoissa ajelemalla raitiovaunulla pitkin kaupunkia, muiden lämpimien tilojen loistaessa poissaolollaan. Jukka kertoo anekdootin siitä, että häneltä oli joskus evätty humalatilasta johdosta sisäänpääsy Rälläkkään ja käsketty menemään ulos selviämään. Jukka oli lähtenyt takaisin pakkaseen, istunut raitiovaunun kyydissä seuraavat pari tuntia juoden lisää väkeviä alkoholijuomia päässään ”selvittyään” viimein sisälle lämpimään. Entinen Rälläkkänä tunnettu asuntola toimii nykyään eri nimellä ja Asunto ensin –periaatteella ja uudistetulla toiminnalla ei ole enää teknisesti mitään tekemistä entisen asuntolan kanssa. Asunto ensin –periaate koetaan kaikesta huolimatta vapaana ja voimaannuttavana, ainakin jos sitä verrataan monella asukkaalle tuttuun Rälläkkään, jota hallinnoitiin ankaran kurivallan avulla.

6.3.2 Taloudellinen kontrolli

Asukkaiden taloudenpitoa vastuutettiin yleisen edunvalvonnan avulla. Edunvalvoja piti huolta siitä, että maksut vuokra mukaan luettuna hoidetaan ajallaan. Asukasta on joissain tapauksissa saatettu yrittää velvoittaa ottamaan edunvalvoja maksamattomien vuokrien takia tai jostain muusta syystä. Asukas on voinut olla myös itse aktiivinen ottaessaan edunvalvojan. Syynä on voinut olla yksinkertaisesti se, että raha-asioiden hoitaminen on tällä hetkellä ylivoimaista omassa elämäntilanteessa. Asukkaiden näkökulmasta edunvalvojan kontrolli aiheutti ainakin osalle harmia. Jos eläke oli korkeampi tai jostain muusta syystä kuten perinnön takia rahaa oli enemmän käytössä, niin varat olivat edunvalvojan takana. Asukkaat saivat rahaa edunvalvojalta tarpeen mukaan esimerkiksi vaatteiden hankkimiseen. Useat haastatellut asukkaat totesivat, että nykytilanteella ei ole juurikaan merkitystä siihen, miten tunnollisesti he hoitavat laskunsa. Laskut hoidettiin joko yhtä hyvin tai huonosti kuin aina ennenkin, ellei edunvalvoja ollut mukana kuvioissa. Edunvalvonnassa olevat asukkaat joutuivat pakostakin hoitamaan maksuliikenteensä tunnollisesti. 1950-luvun alussa syntynyt Juhani totesi tyynesti laskujen menevän silppuriin niin kuin aina ennekin. Antero taas totesi, että laskut on maksettu aina tunnollisesti, eikä raha-asioiden hoitamisen kanssa ole ollut koskaan ongelmia. Anterolta on lähtenyt ainakin kerran asunto alta, mutta

hädän syy ei ollut maksamattomissa vuokrissa. Monet asukkaat olivat vähään tyytyväisiä ja olivat tottuneet tulemaan toimeen vähällä rahalla. 1950-luvulla syntynyt mies oli tyytyväinen jo pelkästään siihen, että on katto pään päällä, eikä hän ollut ainoa. Asukkaissa oli myös niitä, joilla oli hyvä eläke ja toimeentulo viiteryhmäänsä nähden. Hyvä pitkä työhistoria ja ansiot näkyivät parempana eläkkeenä. Kuusikymppinen mieshenkilö kertoo olleensa aina hyvässä taloudellisessa tilanteessa ja kertoo tukeneensa yliopistossa opiskelevaa jälkeläistään taloudellisesti.

Kuten edellä mainittiin, asukkaiden taloudenpitoa vastuutetaan, tosin pääsääntöisesti heidän omasta tahdostaan, joskin heitä voidaan ohjata ottamaan edunvalvoja. Asukas voi saada esimerkiksi 35 euroa kaksi kertaa viikossa tai jonkun muun summan kolmesti. Rahasummat riippuvat asukkaan varallisuudesta ja siitä mitä kulujen jälkeen jää käteen. Pääsääntöisesti asukkaat tuntuvat elävän melko pienillä avustuksilla, kuten toimeentulotuella. Korvaushoidossa oleva entinen huumeidenkäyttäjä 49-vuotias Lasse naurahti sitä, että käyttäessään aktiivisesti huumeita hänellä oli paljon rahaa käytössä ja nyt ulosotto vie kaiken. Huonoon toimeentuloon tasoon vaikutti osalla se, että heidän eläkkeensä oli pieni, he eivät saaneet sitä vielä täysimääräisenä tai vasta odottivat siitä päätöstä. Aamulla rahaa oli mahdollista saada heti kello yhdeksältä. Erään asukkaan mukaan jotkut aamulla rahansa saaneet saattoivat olla tuntia myöhemmin tuhdissa humalassa.

53-vuotias Ismo oli sitä mieltä, että yksi hänen tämän hetkisen köyhyyden syy on rehellisyys. Ismo ei kompensoi pieniä tulojaan vilpillisesti tai varastamalla. Ismo kertoo, että hän ei läpeensä rehellisenä ihmisenä matkusta koskaan ilman matkalippua julkisissa kulkuvälineissä, ei myy viinaa tai välitä huumeita, varasta ja myy polkupyöriä tai muuta varastettua tavaraa tai tee ”kilinkaleja” eli murtokeikkoja, kuten osa kanssa-asukkaista. Minkäänlaisiin omaisuusrikoksiin hän ei ole omien sanojensa mukaan koskaan syyllistynyt. Mies kertoo käyvänsä paljon ilmaistapahtumissa, mutta sielläkin käyminen on yhtä tuskaa, ellei ole varaa ostaa ollenkaan ruokaa tai edes sitä yhtä kuppia kahvia, ainoan virikkeen ollessa haalenneella hanavedellä täytetty muovipullo. Ismo kertookin joidenkin tapahtumien jäävän taloudellisten realiteettien takia väliin. Elämä niukkojen taloudellisten resurssien kanssa on hankalaa. Monet asukkaat tekivätkin monenlaista kauppaa rahoittaakseen arkeansa. Rahattomuuteen ei alistuta ja vastarintana pienituloisuudella rahaa hankitaan jollain muulla keinolla. Eräs mies kertoo tuoneensa

maahan Virosta savukepapereita ja myyneensä ne voitolla. Edellisessä asumisyksikössä mies kertoi pyörittäneensä omaa sekatavarakauppaa, mutta sanoo kyllästyneensä lopulta siihen, että muut asukkaat koputtelevat hänen oveaan öisin ja eivät lopulta maksaneet velkojaan. Nykyään mies kertoo myyvänsä vain käteisellä, jos hänellä on jotain myymistä.

Huumeilla ja alkoholilla on myös omat markkinansa, niin täällä kuin muualla, kun kerta päihdeongelmaisista puhutaan. Ainakin yksi asukas myönsi kärehtäneensä viinan myynnistä muille asukkaille ja olleensa sen takia asumisyksikön johdon puhuttelussa. Päihdeongelmaiset käyttäjät myyvät muitakin päihteitä toisilleen, kuten olettaa sopii. Erilainen työtoiminta tuo myös rahaa asukkaille. Joku voi siivota lattian ja saada siitä muutaman euron tai ruokasetelin, jolla voi syödä ravintolassa. Muutama asukas tekee silloin tällöin lisätyötä saadakseen lisäansioita, jotkut heistä työskentelevät säännöllisesti. Erno-nimisellä 45-vuotiaalla asukkaalla oli akuutti ongelma henkilöllisyyspapereiden kanssa. Hän oli kadottanut henkilöllisyyspaperinsa ja sen takia Erno ei saanut nostettua pankista rahaa. Erno pohti asiaa useampana päivänä. Henkilökunta avusti asiassa aloitteellista Ernoa henkilöllisyyspapereiden hankintaan liittyvien kysymysten kanssa. Itse avustin Ernoa etsimällä hänelle internetistä suoran numeron poliisin lupapalveluihin, ettei hänen tarvinnut soittaa sinne keskuksen kautta. Erno sopi henkilökunnan kanssa työtoiminnasta ja rupesi siivoamaan käytäviä saadakseen tienattu rahaa uusia henkilöllisyyspapereita varten. Ernon henkilöllisyyspaperien ongelmat ratkaistiin niin, että asukkaan itsemääräämisoikeus säilyi. Henkilökunta ei tuputtanut työtoimintaa asukkaalle tai neuvonut ottamaan yhteyttä sosiaalitoimistoon, vaan Erno joutui ottamaan vastuun asian ratkaisemisesta itse autonomisena toimijana.

Jansku on 1960-luvun lopulla syntynyt Ruusuvuoren asumisyksikössä asuva mieshenkilö, jolta tiedustelen asumisyksikössä asumisen hyviä ja huonoja puolia. Jansku kertoo minulle, että jos täällä ei hoida velkojaan, niin joutuu vaikeuksiin. Myöhässä olevaan velkaan lisätään konnakorko, joka kaksinkertaistaa lainatun summan. Kyselin lainojen perimisestä myös monilta muilta haastatellulta, mutta en saanut mitään viitteitä siihen, että tämän kaltainen konnakorko olisi laajemassa käytössä.

”H: Okei. Ja onko sulla mitä tota tota tota... Hyvät ja huonot puolet tässä asumisessa?”

JANSKU (46): Niin tota, mun kohalla täällä ei ole ollut oikein mitään niin tota ainut on että jos sä teet täällä velkaa, niin sit sä joudut vaikeuksiin, jos et pysty maksaa.

H: Niin kavereiden kesken, vai?”

JANSKU (46): Niin kun täällä on pari sellaista tyyppiä nimiä mainitsematta mitkä ottaa velkaa semmoseen päivään mikä on niinkun huuhaa-puhetta ettei saakaan rahoja, niin se selittää sitten että fatta on tehnyt virheen vaikka rahat tulee joskus.

H: Niinkun sä lainaat vai sä otat?”

JANSKU (46): Niin jos ottaa lainaa.

H: Peritäänkö sitä jotenkin sitä lainaa?”

JANSKU (46): Joo. Kyl niinkun sitten ja... Konnakorko on puolet aina.

H: Ai puolet lisää tulee?”

JANSKU (46): Joo, konnakorko.

H: Eli jos on viiskyt euroo velkaa, niin se on 75 euroo sitten?”

JANSKU (46) Sata euroo. Mut kyl mä ainakin omaltani osaltani, mitä mä... ...mulla on luottamus hyvä täällä. Mää on maksanut aina kaiken ja ottanut varman päälle, niin kyl mä saan röökiä tosta lainaks ja... Onks sulla muuten yhtään savuketta?”

Osa asukkaista kertoo taloudenpitonsa parantuneen sen jälkeen, kun he ovat muuttaneet asumisyksikköön. Kyse ei ollut siitä, että he saisivat enemmän rahaa, vaan siitä, että laskut ja muut taloudelliset velvoitteet hoidettiin paremmin yleisen edunvalvojan avulla. Toiseksi joillekin siitä sopimuksen tehneille asukkaille heidän käytettävässä oleva rahamäärä jaettiin tasaisesti kuukauden kulussa, esimerkiksi kaksi kertaa viikossa. Osa asukkaista koki, että he hoitavat laskunsa yhtä hyvin tai huonosti kuin ennen. Edunvalvojan kautta laskut tuli hoidettua, ellei niihin ole aikaisemmin kiinnittänyt huomiota. Se taas saattoi harmittaa asukkaita, kun sen seurauksena käytettävissä oleva rahamäärä pieneni.

6.3.3 Terveiden kontrolli

Asumisyksiköissä pidettiin työvuorojen vaihtumisen yhteydessä kolmesti päivässä palaveriteita, joissa kartoitettiin muun muassa sitä, milloin asukas on viimeksi tavattu tai milloin hän oli viimeksi ilmoittanut itsestään. Ellei asukkaasta ei ole kuultu mitään kolmeen päivään, niin henkilökunta menee omilla avaimillaan asukkaan asuntoon sisälle tarkastamaan, onko kaikki kunnossa. Kolmen päivän sääntöä sovelletaan yksikkö- ja tapauskohtaisesti henkilön kunnosta ja tuen tarpeesta riippuen, aika voi olla

lyhyempi. Käytäntö on omaksuttu Ruusulankadun asumisyksikössä ilmenneiden kuolemantapausten herättämän julkisuuden myötävaikutuksesta, kun asumisyksikön asunnoista oli löydetty pidempään kuolleen olleita asukkaita (Helsingin Sanomat 11.11.2013). Asukkaat saattavat olla asumassa välillä muualla, kuten sukulaisilla, ystäville tai puolisonsa luona. Samoin asukkaat saattavat olla sairaalassa, psykiatrisessa sairaalassa, katkaisuhoidossa, putkassa tai muuten vaan teillä tietämättömillä. Asukkaat ilmoittavat usein henkilökunnalle itsestään, jos he ovat pidempään poissa. Jos asukas on valittanut jostain vaivasta, häntä saatetaan pitää paremmin silmällä, varsinkin jos asukas sitä erikseen pyytää tai siihen ilmenee tarvetta. 35-vuotias Marko kertoi, että sairaalassaoloaikansa jälkeen hän oli sopinut henkilökunnan kanssa, että he käyvät katsomassa häntä tiheämmin ja hän piti sitä hyvänä asiana. 60-vuotias Jukka piti henkilökunnan kontrollipolitiikkaa hyvänä asiana oman ailahtelevan terveydentilansa takia. Terveyden kontrollointi pitää viime kädessä huolta asiakaan terveydestä ja turvallisuudesta. Monelle asukkaalle se on tuki ja turva, koska heillä on erinäisiä vaivoja. Kontrolli merkitsee joillekin hoivaa ja huolenpitoa.

”JUKKA (60): Joo, kyl tääl saa olla. Mut jos ei, ne on tottunut että mä käyn tossa aamupuurot, kahvit ja iltapäiväkahvilla niin jos ei pariin kolmeen päivään näy, niin ne tulee kyllä kattoo onko kaikki kunnossa.

H: Okei.

JUKKA (60): Ne tietää sen, että mulla vähän tuo verenpaine heittelee, että mä en oo kupsahtanut.”

Viime kädessä asukkaiden tukena ja turvana oli asunnosta löytyvä hälytysnappi, josta viesti meni suoraan henkilökunnalle. 1940-luvun alussa syntynyt Seppo oli haastatelluista henkilöistä toiseksi vanhin. Seppo käytti runsaasti alkoholia ja hänen itsetuhoista asenteesta huolimatta hän vaikutti aidosti pelkäävänsä sitä, ehtiikö hän painaa seinällä olevaa hälytysnappia viinakramppien yllättäessä. Hälytysnappi kontrolloi viime kädessä asukkaan terveyttä ja turvallisuutta auttaen tarpeen vaatiessa nopeassa avun saamisessa. Alkoholin aiheuttamat epileptiset kouristukset eli viinakramppit herättivät huolestuneisuutta yleisimminkin haastateltujen alkoholistien keskuudessa ja se otettiin eri yhteyksissä asukkaiden toimesta esille.

1970-luvulla syntynyt nelikymppinen Toni kertoi kärsivänsä korkeasta verenpaineesta, mutta ei niukkojen taloudellisten resurssiensa takia pystynyt aina ostamaan kaikkia tarvitsemiansa lääkkeitä. Toni käytti alkoholia ja sitä kului runsaasti. Toni kertoo

rakastavansa myös Subutexia ja käyttävänsä sitä aina, kun käsiinsä sai. Hän kertoo yrittäneensä hakea korvaushoitoon jo toistakymmentä vuotta - tuloksetta. Tonia harmittaa, että häntä puolta nuoremmat nuoret pääsevät korvaushoitoon, mutta hänen asiansa ei etene mihinkään suuntaan. Toisaalta Tonin huumeidenkäyttö ei vaikuta olevan päivittäistä, vaan hänen päihteidenkäyttönsä vaikuttaa pyörivän paljon alkoholin ympärillä. Korvaushoitoon ei pääse helposti, eikä perusteetta. Runsaasta alkoholin ja ajoittaisesta Subutexin käytöstä huolimatta Toni on hyvin sisäistänyt terveellisen ja monipuolisen ruokavalion eetoksen ilmeisesti lääkärin konsultaation ansiosta ja pöydällä notkui hedelmiä ja vihanneksia. Täysjyväruisleivän päälle hän sipaisi kolesterolia alentavaa margariinia. Miehen tekemä myöhemmin asukaskeittiön uuniin laitettava lihainen pataruoka oli monimutkaisempi valmistaa ja näytti siltä, että hänessä eli jonkinasteinen kulinaristi myös omien sanojensa mukaan. Tonin korkeaa verenpainetta kontrolloitiin kahdella eri verenpainelääkkeellä. Taloudellisten resurssien puutteesta johtuen Toni oli varaa käyttää vain toista reseptillä määrätyistä verenpainelääkkeistä.

”H: Niin. Sitten toi terveystilanne. Mikäs terveystilanne itellä nytten?

TONI (41): No se on aika pohjalla. Mä joudun niit verenpainelääkkeitä vetää ja.

H: Joo.

TONI (41): Nyt mä oon ollu (4s) reilu kolme viikkoo. Mä jouduin tos yhdessä vaiheessa kahta eri verenpainelääkettä vetää. Nyt mulla ei ollu varaa niihin toiseen, ne mitä mä tos mittasin (3s) kauan tästä on aikaa niin ilman sitä toista ryyniin niin paineet oli (lukee paperista) satanelkytkuus kaheksankyt neljä (146/84) pulssi kaheksankytseitämän (87). Se ei mun mielestä mikään hirveen paha oo toi.”

Henkilökunta kontrolloi asukkaiden lääkkeiden jakamista jakamalla lääkkeet aamulla ja illalla, jos niin oli asukkaan kanssa sovittu. Henkilökunta ei tiedä kaikkien asukkaiden lääkitystä. Eräs asukas kertoi humalassa syöneensä kerralla kaikki lääkkeensä, jonka johdosta henkilökunta oli takavarikoinut miehen kaikki lääkkeet ja hän joutui hakemaan lääkeannoksensa aina henkilökunnalta. Asukas koki tämänkaltaisen kontrollin nöyryyttävänä ja kertoi kiistelleensä siitä henkilökunnan kanssa. Ajan myötä asukkaan ja henkilökunnan välinen keskinäinen luottamus palautui ja hän sai lääkkeensä takaisin. 1960-luvun lopulla syntynyt Jansku kertoi, että HIV-potilaat saavat ruiskunsa suoraan henkilökunnalta, eikä heidän tarvitse erikseen asioida ruiskujenvaihtopisteessä. Jansku

piti käytäntöä epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä haluten samat oikeudet kuin muutkin asumisyksikössä asuvat asukkaat.

Eri asukkaiden mielenterveyteen liittyvät ongelmat saattoivat tulla ilmi henkilökunnalle ja niistä puhuttiin henkilökunnan päivittäisissä palavereissa. Tilanteita seurattiin ja niihin puututtiin mahdollisuuksien mukaan. Eräässä toukokuussa pidetyssä palaverissa henkilökunta oli kiinnittänyt huomiota erään asukkaan depressiivisyyteen viittaaviin oireisiin. Olin myös itse tavannut kyseisen asukkaan useampaan kertaan eri yhteyksissä. Miehen lääkitys oli uusittu hiljattain ja henkilökunta oletti ongelman johtuvan mahdollisesti lääkkeen sopimattomuudesta asukkaalle. Palaverissa kävi ilmi, että henkilökunnan yrittäessä ottaa asiaa hänen kanssaan mies rupesi arastelemaan ja hermostui siitä silmin nähden. Toisessa tapauksessa puhuttiin kahden asukaan skitsofreniasta ja sen uudelleen ilmenneistä oireista. Toinen asukas lääkitsee itsensä Subutexilla, joka taas ei ole henkilökunnan mukaan se kaikkein paras lääke skitsofreniaan. Asukkaiden tilannetta seurataan palaveri palaverilta kirjaten tiedot ylös ja tieto välittyy sekä raporttien että henkilökunnan yhteisten palaverien kautta työvuorolta toiselle.

6.3.4 Sosiaaliset suhteet, kontrolli ja solidaarisuus

Seuraavaksi käyn läpi asukkaiden sosiaalisia suhteita, kontrollia ja solidaarisuutta. Kyselin ensiksi asukkailta heidän tärkeimpiä sosiaalisia suhteitaan. Tärkeimpiä sosiaalisia suhteita olivat monelle omat perheenjäsenet kuten lapset, vanhemmat tai sisarukset, toisilla taas ainoat sosiaaliset suhteet löytyivät heidän kertomansa mukaan ympärillä olevista runsaasti päihteitä käyttävistä kavereista. Sen jälkeen tarkasteltiin asukkaiden suhteita omiin naapureihinsa. Jotkut tulivat mainiosti toimeen naapureidensa kanssa, kun taas osalla naapureiden häiritsevä käyttäytyminen oli painajaismaista: naapuria myös pelättiin. Kolmanneksi haastatteluissa nostettiin esille henkilökunnan ja asukkaiden keskinäiset välit. Henkilökuntaan oltiin lähes poikkeuksetta tyytyväisiä, mutta kritiikiltä ei myöskään välttytty. Toisaalta heitä kritisoineet arvostivat yleensä siitä huolimatta henkilökuntaa ja heidän tekemäänsä työtä. Viimeiseksi pureuduttiin asukkaiden suhteeseen omaan ympäristöönsä. Alkuperäisessä New Yorkissa 1990-

luvun alussa syntyneessä mallissa oli keskeisellä sijalla integraatio asuinympäristöön. Miten se toteutuu suomalaisessa sovelluksessa vai toteutuuko se ollenkaan?

6.3.4.1 Tärkeimmät sosiaaliset suhteet

Tiedustelin asukkailta heidän tärkeimpiä sosiaalisia suhteitaan. Asukkaiden sosiaalisista suhteista oli puhetta myös työntekijöiden kanssa. Asumisyksikön työntekijän Hillevin mukaan ikävintä Asunto ensin –periaatteen mukaisessa asumisyksikössä on olla töissä jouluna ja isänpäivänä: ”Asukkailla ei ole turvaverkosta, sukulaisiin on sillat poltettu ja lapsia ei kiinnosta.” Hillevin kertoman mukaan jouluna postikortteja tulee vain muutamia, vaikka asukkaita voi olla yhdessä asumisyksikössä useita kymmeniä. Haastatteluissa asukkailla oli oman kertomansa mukaan tärkeitä sosiaalisia suhteita ainakin jonkun sukulaisen kanssa, kaikki eivät olleet polttaneet siltoja sukulaisiin. Suurimmalla osalla asukkaista oli käytössään matkapuhelin, joillakin älypuhelimia sekä taulutietokoneita, internetyhteydet tai mahdollisuus pitää yhteyttä sitä kautta. Postikorttien määrä ei liene koko totuus. Toisen työntekijän Ellin mukaan on mahdollista, että työntekijät eivät huomaa minkälaisia sidoksia asukkailla on omiin sukulaisiinsa pitäen mahdollisena, että työntekijän saama kuva voi olla osittain virheellinen. Elli kuitenkin jatkaa todeten, että asukkaan kuollessa omaisille soitettaessa vastaus luurin päässä saattaa olla hyvin tyly, vaikka kyseessä olisi omat lapset: ”Tehkää mitä haluatte, ei kiinnosta ptkääkään. Ei kiinnosta tavarat, eikä mikään muukaan.”

Olavin mukaan hänen tärkeimmät sosiaaliset suhteensa ovat talon henkilökunta ja juoppokaverit, mutta hän kertoo kaipaavansa aikuista poikaansa. Olavi esitti minulle pyynnön, että voisinko soittaa hänen pojalleen ja kertoa että isällä on häntä ikävä. Soitin hänen pojalleen muutaman päivän päästä, mutta terveiset eivät herättäneet innostusta. Poika myönsi tuntevansa Olavin, mutta hän ei halunnut keskustella asiasta enempää. Asukkaan toive kuitenkin toteutui, vaikka keskusteluyhteyttä ei syntynyt. 13 haastattelemallani henkilöllä oli yksi tai useampi lapsi. Sen lisäksi eräs haastateltu mies piti mahdollisena sitä, että hänellä on jälkikasvu. Lapsen oletettu äiti ei kuitenkaan halua pitää mieheen minkäänlaista yhteyttä. Asukkaista ainakin kuusi kertoi suoraan tai antoi muulla tavoin ymmärtää, että heillä on huonot suhteet lapsiinsa joko yhteen tai

useampaan. Seitsemän asukasta kertoi tärkeimmän tai yhden tärkeän sosiaalisen suhteen olevan oma lapsi, osaan lapsista saattoi siitä huolimatta olla välit poikki. Monella asukkaalla oli tarve parantaa suhteita lapsiinsa, mutta asia saattoi olla myös toisinpäin. Kolme haastateltua kertoi, että heidän lapsensa haluaisivat olla heidän kanssaan enemmän yhteydessä, mutta he eivät syystä tai toisesta kykene yhteydenpitoon tällä hetkellä. Kyse voi olla esimerkiksi riittämättömyyden, voimattomuuden tai jonkinlaisen häpeän tunteesta, jonka vuoksi he eivät itse olleet aktiivisia. Haastateltuja miehiä vaivasi myös se, että he eivät pystyneet asettumaan kokemiensa ongelmien takia isän rooliin tarpeeksi, koska he eivät tällä hetkellä yksinkertaisesti kyenneet siihen. Kun odotettuja rooli-odotuksia ei pystytty täyttämään, niin siitä taas koettiin syyllisyyden tunnetta. Lasten lisäksi monella oli tärkeimpänä sosiaalisena suhteen sisar tai sisarukset, vanhemmat ja muut sukulaiset ja ystävät. Sukulaisiin oli monesti sillat poltettu, kuten lähes 70-vuotiaalla Sepolla.

”H: Joo. Onkos sukulaisia miten tuota paljon mitä pidät yhteyttä sukulaisiin?”

SEPPO (69): Kuule, se on semmonen homma että tuota... ..vaikee kysymys. Ei ne pidä.

H: Ei pidä? Okei. Onko ne sillai... Onko niinku sillä tavalla sillat poltettu tai voiko niin sanoo tai...? Onko sillai ihan?”

SEPPO (69): Ne on katsonut (taukoa) sukulaiset katsonut (?) renttu mikä renttu on.”

Ismo kertoo että puhelinnumerot asumisyksikön ulkopuolelta eli ”siviilistä” vähenevät tasaisen tappavaan tahtiin ja numeroita ei enää juuri ole matkapuhelimessa tallennettuna muilta, kuin tutuilta asumispalvelujen piiristä, sekä muuten näissä ympyröissä pyöriviltä kavereilta. Jore kertoo menevänsä vanhan työporukkansa kanssa joka kesä viikoksi reissuun Saimaalle. Joren entisiä työkavereita löytyy myös asumisyksikön henkilökunnasta ja yksi entinen työkaveri vahvistaa Joren kertomuksen. Mökkireissulla on yli kahdenkymmenen vuoden perinne ja Jore on yhä tervetullut mukaan matkalle, vaikka hän ei ole työskennellyt entisessä työpaikassaan vuosiin. Jukka taas kertoo menevänsä veljensä ja hänen vaimonsa kanssa kesällä viikoksi mökille maaseudulle. Yhteiseksi säännöksi mökkimatkalle on Jukan mukaan sovittu, että hän saa ottaa mukaan korkeintaan korin olutta eli hänen mukaansa juuri sen verran, että saa yöllä nukutuksi. Eräs huumeita käyttävä naishenkilö Sari kertoo, että hänellä on ystävinä

entisiä narkomaaneja, jotka auttavat häntä päivittäisissä askareissa. Nainen mukaan kaikesta huolimatta välit siskoon ovat säilyneet hyvänä:

”H: Ja onks sukulaisii mitä pitää yhtettä tai?

SARI (43): Siis siskoon mä pidän yhteyttä.

H: Joo, niin sä puhuitkin joo. Joo sisko, sisko.

SARI (43): Joo. Et hänen kanssa, vaikka me ollaankin ihan eri maailmasta tavallaan niinku,

H: Joo.

SARI (43): Mä oon hirvee narkkari, narkkari ja juoppo, mutta kuitenkin hyvin tullaan toimeen keskenään.”

6.3.4.2 Suhteet naapureihin

Asukkaiden suhde naapureihin on pääosin hyvä. Kolme neljäsosaa asukkaista koki, että he tulevat toimeen naapureiden tai joidenkin naapureidensa kanssa, heistä noin kymmenen hyvin. Monia kuitenkin häiritsi joidenkin naapureiden yöelämä: jotkut nukkuivat päivisin ja kolistelivat öisin. Monet haastattemistani asukkaista olivat päihdeongelmaksi iäkkäämpiä 1940- ja 1950-luvuilla syntyneitä yli 55-vuotiaita henkilöitä. Pääsääntöisesti mitä vanhempia asukkaat olivat, sitä todennäköisemmin he kaipasivat kunnollisia yöunia. Seura valikoituu helposti sen mukaan mitä päihteitä kukin käytti ja osaltaan jakoi ihmisiä omiin porukoihinsa. Runsaasti alkoholia käyttävät asukkaat viihtyivät toisensa seurassa ja samaistuivat helpommin toisiin alkoholisteihin. Samoin oli asia huumeiden käyttäjien kanssa. Monet tosin käyttivät sekä alkoholia että huumeita, kuten eräs haastateltava, joka kertoi juoneensa haastattelupäivän kuluessa pullon viiniä ja ottaneen annoksen Subutexia. Huumeidenkäyttäjän viiteryhmä oli huumeidenkäyttäjä, huolimatta mahdollisesta alkoholinkäytöstä. Asukkaat voivat myös liikkua viiteryhmästä toiseen, esimerkiksi muutamalla alkoholia juovalla oli taustaa amfetamiinin käyttäjänä. Arkipäivän vuorovaikutussuhteissa kuten keittiössä tapahtuvassa kanssakäymisessä haudattiin mahdolliset erimielisyydet ja aamiaista syötiin yleensä sulassa sovussa, mikäli jäätiin keittiöön syömään. Raskas elämäntapa aiheutti ahdistusta ja välillä keittiössäkkin näkyi raivokkaita tunteenpurkauksia, mutta yleensä ottaen siellä oli hyvin rauhallista. Yhteisillä ruokahetkillä asukkaat saattoivat saada toisiltaan eräänlaista vertaistukea ja yhdessäoloon kuului ajoittain musta huumori, jolla osaltaan tuotettiin tietynlaista yhteisöllisyyttä.

Puolet asukkaista eli mainittu kymmenkunta henkilöä kertoi olevansa suhteellisen hyvissä väleissä naapureiden kanssa ja tulevansa heidän kanssaan toimeen. Päivin mielestä hänen kerroksessaan Ruusuvuoressa oli tosi mukava ilmapiiri, koska yksikkö koostuu samanlaisista ongelmista kärsivistä asukkaita. Hän jatkaa, että kaikki hänen lähimmät ystävänsä asuvat asumisyksikössä ja kertoo pitävänsä naapurien kanssa seurustelua ja yhdessä tekemistä tärkeänä asiana. Yhdessäoloon liittyi toki päihteidenkäyttö ja niiden hankkiminen, mutta se ei ollut koko totuus. Päivi teki naapurien kanssa yhdessä paljon muutakin, kuten laittoi ruokaa, vei naapureiden roskat roskakoriin ja jakoi yhdessä elämän ilot ja surut. Neljäsosalla vuorovaikutus naapurien kanssa oli pääasiassa hyvin muodollista. Vuorovaikutuksen pitäminen muodollisena välit tarkoittaa tiivistetysti sitä, että kanssakäyminen naapurin kanssa pidetään minimissä unohtamatta kuitenkaan hyviä käytöstapoja, kuten Esko asian ilmaisee.

”ESKO (62): Ei tehdä. Ei tehdä oikein mitään paitsi yks mikä on tärkeä olen tuota, jonka olen oppinut, en täällä mutta jo hyvin nuorena on että sanon pyrin sanomaan huomenta, päivää tai näkemii tai aina aina tuota riippumatta siitä millä tuulella satun olemaan. Niin niin niin ne on opittu. Minä olen oppinut ne. Olin yks harvinainen jo silloin ennen kuin synnyin.”

Eräs naapureiden kanssa tarkoituksella etäiset välit pitävä mieshenkilö kertoi kuitenkin välillä käyvänsä asukkaiden yhteisissä tiloissa lukemassa päivän lehden. Toinen naapureita karttava haastateltu taas kertoi, että hänen televisionsa oli ollut aiemmin talvella rikki pari kuukautta ja kertoi viettäneen sen ajan kokonaan ilman televisiota, vaikka televisiota olisi voinut katsella yhteisissä tiloissa. Kolmas haastateltu kertoi välttelevänsä naapureita ihan oman jaksamisensa takia, koska koki seurustelun runsaasti alkoholia käyttävien naapurien kanssa henkisesti raskaaksi. Yleensä hyvin formaalit välit naapureihin pitävät olivat ihmisiä, joiden päihteiden käyttö oli hallitumpaa ja kohtuullisempaa. Osalla heistäkin saattaa olla yksittäisiä tuttavuuksia asukkaiden taholta, yhdistävänä tekijänä saattoi olla yhteinen harrastus.

Asukkaat tulevat osittain hyvin erilaisista lähtökohdista ja elämäntilanteista. Osa asukkaista on viettänyt kauan niin sanottua normaalia elämää ja he ovat päätyneet asunnottomuuspolulle vasta myöhemmin. Nuorena käytön aloittaneet huumeidenkäyttäjät eivät joidenkin asukkaiden mukaan olleet töitä ikinä nähneetkään, eivätkö kokeneet sitä samaa arkitodellisuutta ja työntekoa kuin he ”vanhan liiton

miehet”. Erilaiset kulttuuriset lähtökohdat työn, päihteidenkäytön tai jonkun muun asian suhteen itsessään muodostavat henkisen kuilun asukkaiden suhteessa toisiinsa. Osa huumeidenkäyttäjistä halveksuu alkoholin käyttäjiä ja jotkut alkoholistit pelkäävät mielestään arvaamattomia usein nuorempia huumeiden käyttäjiä.

6.3.4.3 Suhteet henkilökuntaan

Asukkaiden suhteet henkilökuntaan olivat haastateltujen mukaan lähes poikkeuksetta hyvät ja henkilökunta koetaan yleisesti positiivisena voimavarana, joka osaltaan voimaannuttaa asukkaita. Eräs asukas tosin koki, että henkilökunta kontrolloi aivan liikaa hänen yksityiselämäänsä. Kolme haastateltua kertoi henkilökunnan määrävän liikaa. Toisaalta viidesosa haastatelluista kertoi kokevansa positiivisena sen, että henkilökunta pitää välillä kuria talossa. Kuten Kukkis (36 vuotta) tiivisti: ”henkilökunta potkii välillä perseelle” ja ”antaa jöötä”. Henkilökunta osaa paimentaa laumaansa olemalla tarvittaessa ankara ja ainakin osa asukkaista oli siihen tyytyväisiä. Tämänkaltaisissa kohtaamisissa korostuu asukkaiden ja henkilökunnan tuttavalliset välit. Eräs asukas kertoi ihmettelevänsä sitä, että henkilökunta jaksaa olla niin ystävällisiä, vaikka hän on itse aina niin sekaisin, tekee tyhmyyksiä ja käyttäytyy joskus ilkeästi henkilökuntaa kohtaan. Kaksi pääasiassa huumeita käyttävää haastateltua kertoi arvostavansa sitä, että henkilökunnan joukosta löytyy myös kokemusasiantuntijoita, jotka ovat nähneet ja kokeneet huumeet itse.

”SARI (43): Hyvät puolet on että saan tukea ohjaajilta. (taukoa) Täällähän on töissä tälläsii niinkun harjoittelijoita ja jotka on niinkun entisii käyttäjii ja..

H: Niinku työntekijät?

SARI (43): Niin mitkä on kiertänyt tän kamamaailman.

H: Niin niin et tää on niinku...

SARI (43): Mitkä on käyny kaikki läpi... (ei saa selvää)

H: Niin niin, et löytyy sieltäkin puolen taustaa, et molem-

SARI (43): Joo.

H: -milla puolen joo.

SARI (43): Joo.”

Eräs keski-ikäinen työntekijä kertoi, että asukkaat saattavat pitää henkilökuntaa heille kuuluvana palveluna, koska erinäisissä asiakirjoissa viitataan palveluun. Hänen mielestään sana palvelu itsessään on omiaan ruokkimaan väriä mielikuvia asukkaiden

keskuudessa. Haastatteluissa käsitys henkilökunnasta asukkaiden palvelijoina ei noussut esille, mutta siihen viitattiin joissakin yhteyksissä. 1950-luvun lopulla syntynyt mies ihmetteli sitä, että miksi henkilökunta ei leikannut hänen kynsiään tai pessyt hänen likaisia vaatteitaan, vaikka hän oli itse sitä pyytänyt. Mies oli sairautensa takia henkilökunnassa kiinni, mutta oli muuten kykenevä huolehtimaan omista asioistaan, kuten vaatteidensa pesemisestä. Henkilökunnan kanssa vähemmän tekemisissä olevat parempikuntoiset haastatellut asukkaat olivat sitä mieltä, että henkilökunta osaa asiansa. He saattoivat itse tarvita henkilökunnan apua lomakkeiden täyttämiseen ja asunnon hakemiseen. Mitä enemmän asukkailla oli ongelmia terveyden kanssa, sitä enemmän he tarvitsivat henkilökunnan tukea. Parempikuntoisten avuntarve liittyi enemmän käytännön asioihin, kuten tiedon etsimiseen. 70-vuotiaalle Erkille henkilökunta tarjosi samaistumisen kohteen, jota ei hänen mukaansa ”inhimillisestä ongelmajätelaitoksesta” helposti löydä.

”ERKKI (70): No minä tuun hyvin toimeen. Mul ei oo kyl mi-mitään. Must se on niinku et et et jos tässä niinku sillai kun joukossa on ja laumassa ihmiseläimenä niin sitä hakee tietysti jossain määrin sellaisia samaistumisen kohteita ja näin pois päin niin en mä sitä kyl muualta löydä kun henkilökunnasta (naurahtaa) niitä samaistumisen kohteita.

H: Okei.

ERKKI (70): Ja ja ja sellasta jotka et et muiden kanssa nyt ei niin hirveesti. On täällä joitakin.

H: Okei.

ERKKI (70): Joitakin on jotka on niinku tullu tutuiksi ja sillä tavalla vois sanoa että ja ajatella et et kavereiks, mutta hyvin vähän.

H: Okei.

ERKKI (70): Hyvin vähä. Et kyllä me sillä lailla ollaan ollaan inhimillisessä ongelmajätelaitoksessa.”

Kentällä havainnoidessa kohtasin muutaman kerran tilanteen, jossa työntekijä joutui ottamaan vastaa aggressiivista palautetta asukkaalta. Kyse on huono-osaisen asukkaan vallankäytöstä niillä vähillä valtaresursseilla, joita hänellä on käytössä. Työntekijä voi käyttää valtaansa monella tavalla, kuten soittamalla poliisit häiriköivälle asukkaalle tai nostamalla asukkaan tilanteen esille henkilökunnan päivittäisissä palaverissa. Yksittäisen runsaasti päihteitä käyttävän heikon autonomisen toimijan aseman omaavan asukkaan vallankäyttö voi ilmetä huutamisena tai muuten aggressiivisena käytöksenä kenties vailla mitään tolkkua. Yhden kerran keskustellessani Taina nimisen työntekijän kanssa tuli tilanteeseen mukaan keski-ikäinen mieshenkilö, joka oli kirjoittanut

piipoonsa tussilla helsinkiläisen jääkiekkjoukkueen nimen. Mies huusi ja raivosi Tainalle, mutta mitään erityistä syytä ei ollut jonkinasteisen huomion hakemisen lisäksi taustalla. Työntekijä otti tilanteen rauhallisesti ja myös asukas rauhoittui lopulta. Toisen kerran keski-ikäinen mies, ”Suhonen”, raivoaa ulkona naama punaisena asumisyksikön työntekijälle. Pidemmän aikaa asumisyksikössä asunut mieshenkilö raivoaa aggressiivisesti siitä, että hänelle oli tarjottu asunnon vaihdon yhteydessä sotkuista asuntoa. Työntekijä kertoo, että mies on käyttäytynyt uhkaavasti jo asumisyksikössä ja sitä ennen Suhonen oli nauttinut aamulla nopeassa tahdissa väkevää viinaa, jonka seurauksena hänen humalatilansa on kova. Lopulta Suhonen rauhoittuu ja jatkaa matkaansa kohti Tehdään ry:n tilaa. Hän huutaa matkalla tummaihoiselle lakaisukoneenkuljettajalle jotain hänen etnisestä alkuperästään kuljettajan keskittyessä kuitenkin työnsä tekoon. Asumisyksikön työntekijä haluaa Tehdään ry:n työntekijän soittavan Suhoselle poliisit, mutta Tehdään ry:n työntekijä ei soita poliiseja vaan pyytää miehen ystävällisesti kahville. Suhonen menee sisälle ja nauttii kahvista sekä pullasta, pahimman kiukun jäädessä ulkopuolelle. Episodissa ilmeni hyvin kolmannen sektorin toimijan riippumattomuus, joskin olin itse siinä paikalla ja asemani osallistuvana havainnoijana tiedettiin ainakin kolmannen sektorin toimijan taholta.

Kenttätyöskentely jaksoni lopussa huomasin Ruusuvuorella tilanteen, jossa työntekijät jännittivät uutta asukasta, jonka oli määrä tulla asumaan asumisyksikköön. Mies oli käynyt täällä kyseisen päivän aamuna ja uhannut tulla uudestaan tällä kertaa aseensa kanssa. Miehellä on ollut aikaisemmin porttikielto asumisyksikön alueelle. Työntekijöillä oli kuitenkin hyvin positiivinen asenne tilanteeseen sekä kokemuksen tuomaa viisautta. Työntekijä naurahti ja kertoi, että tässä käy todennäköisesti niin kuin aina ennenkin monien aluksi hankalien uusien asukkaiden kanssa: kaikesta uhosta huolimatta uusi asukas sopeutuu ja jää asumaan yksikköön.

6.3.4.4 Suhteet ympäristöön

Tiedustelin asukkailta minkälaiset suhteet heillä on lähiympäristöön asumisyksikön alueen ulkopuolelle. Neljänneksellä asukkailla oli tuttava tai tuttavita lähialueella asumisyksikön ulkopuolella. Tässä yhteydessä tiedustelin asukkailta onko heillä alueella tuttuja, jonka luona he pystyivät kyläilemään. Muutama asukas oli asunut

asumisyksikön lähistöllä aikaisemminkin, mutta siitä huolimatta heillä ei ollut kyläpaikkoja alueella. Eräs asukas kertoi tuntevansa paljon ihmisiä asumisyksikön lähistöltä, koska oli asunut kauan lähialueella olevassa kiinteistössä. Asukkaiden kontaktit lähialueelle olivat pääasiassa olemattomia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kontaktit lähialueen ihmisiin olivat siis harvassa poikkeuksen vahvistaessa säännön. Havainnoinnin ja haastattelun pohjalta voin yksiselitteisesti todeta, että integroituminen asumisyksikön alueen paikallisyhteisöön on hankalaa ja haasteellista. Asukkaat, joilla oli paremmat mahdollisuudet pärjätä autonomisena toimijana asumisyhteisössä, eivät kaikki halunneet kertoa ulkopuoliselle asuvansa täällä, vaan pitivät mielellään asian salassa. Ympäristön harjoittama tiukempi sosiaalinen kontrolli näkyi esimerkiksi bussimatalla asumisyksiköstä pois päin.

Ote tutkimuspäiväkirjasta:

”Ensimmäisinä päivinä poistuessani iltapäivällä asumisyksikön alueelta huomaan että pitkäpartainen mies virtsaa kadunkulmaan. Mennessäni bussiin sisälle sinne tulee asumisyksiköstä nainen, jolla hiukset harottaa joka suuntaan ja vaatteet ovat pari numeroa liian suuret. Monet bussin matkustajat luovat naiseen moralisoivan ja hyvin paheksuvan katseensa: sosiaalinen kontrolli vaikuttaa tiukemmalta alueen ulkopuolella.”

Kun siirtymä normaalista asumisesta eri polkujen kautta asumisyksikköön tapahtuu, myös asukkaan status muuttuu. Lähistöllä pitkään asunut nykyään jo eläkeikäinen Erkki toteaa, että asumisyksikön lähialueella ei nimby-ilmiö ole onneksi voimakasta, mutta sitä kyllä esiintyy. Erkki kertoo alueella sijaitsevasta Ravintola Paasikivestä, jossa sijaitsi hänen pitkäaikainen ajalta ennen asumisyksiköissä asumista oleva kantanuppilansa. Erkki oli viettänyt aikaansa kuppilassa niin vuosikymmenellä kuin toisella. Muuton jälkeen kaikki sujui jonkin aikaa hyvin kunnes ravintoloitsija sai vihiä siitä, että Erkki asuu nykyään päihdeongelmallisille pitkäaikaisasunnottomille suunnatussa asumisyksikössä. Sen jälkeen suhtautuminen muuttui hyvin nopeasti:

”ERKKI (70): Ravintola Paasikivi, mikä se nyt, niin onks se nyt vieläkin? Niin siellä silloin kun muutin tähä. Koska mä olin siellä käynyt usein ja näin pois päin niin siellä kävin niin sit kun mulla on huono kuulo, niin mulle tulee myös kova ääni. Et kun mä en oikein kuule kunnolla kun varsinkin kun vieraan kanssa juttelee niin siinä oli joku meni kuukausi tai pari viikkoo niin menin uudestaan uudestaan sinne sano ei sulla on niin kova ääni.

H: Okei.

ERKKI (70): Joo, ei oteta. Ja siinä on just tällänen, miten sitä sanois että se se (4s) että luulee en mä tiedä tiedä mun mielestä se liittyy liittyy kyllä siihen hän niinkun tajus silloin jo siellä paikan päällä että että mä olin just muuttanut tonne asumisyksikköön ja asuun siellä tai ainakin käyn siellä ja puhun kovalla äänellä ja ja ja ja...

H: Niin niin.

ERKKI (70): Ja tietysti vääriä asioitakin, niin niin niin niin niin sit seuraavalla kerralla ei enää sisälle.

H: Oolrait.

ERKKI (70): Tän tyyppistä.

H: Okei. Tommosta. Saattaa olla vähän sellasii huomaamattomii mutta on on kummiskii.

ERKKI (70): Joo.

H: Se lähtee suoraan...

ERKKI (70): Mä oon niille hyvin herkkä.

H: Okei.

ERKKI (70): Tälläsille.”

6.4 Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet, solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuuden muodot

Lopuksi tarkastelen asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia, solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuutta ja niiden ilmenemismuotoja. Kokevatko Asunto ensin –periaatteen suomalaisen sovelluksen mukaisessa asumisyksikössä asuvat, että heillä on vaikutusmahdollisuuksia tai onko kaikilla edes halua siihen. Mitä solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuuksia asukkaalla on ja miten se ilmenee käytännössä. Viimeiseksi tarkastelen kuolemaa, vastarinnan äärimmäistä muotoa.

6.4.1 Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet

Tarkasteltaessa asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia ilmeni, että vain noin puolet haastatelluista koki voivansa vaikuttaa asioihin osan heistäkin ollessa varovaisella kannalla. Asukkaat huomioivat asioiden suhteellisuuden ja totesivat, että se riippuu asiasta. 53-vuotias Ismo oli sitä mieltä, että asumisyksikössä voi vaikuttaa ja arvosti kovasti henkilökuntaa ja heidän työtään. Ismo kertoo, että hänellä on vakaa aikomus päästä asumisyksikön ulkopuolelle omaan asuntoon ja ilmaisee halunsa osallistua yhteiskuntaan jossain muodossa. Mies oli nuorempana haaveillut yliopisto-opinnoista,

mutta oli päätyneet sosiaalialalle ja myöhemmin työntekijäksi valtionyhtiöön. Vaikka yleisesti asukkaat olivat sitä mieltä, että asumisyksikön toimintaan voi ainakin jotenkin vaikuttaa, niin esille nousi myös aivan päinvastaisia mielipiteitä. Yksi ongelma oli se, että naapurin pelosta johtuen ihan kaikkiin asioihin ei uskallettu vaikuttaa, jos kyse oli esimerkiksi aggressiivisesta häiriköivästä naapurista. 47-vuotiaan Päivin vaikuttaminen oli taas välillä hyvin impulsiivista ja hän myönsi, että joskus hänen olisi hyvä rauhoittua ja ”painaa asioita villaisella”. Muutama haastateltu käsitti vaikuttamisen synonyymiksi omalla raitistumiselleen ja he ymmärsivät vaikuttamisen aluksi päihdeongelmaisen roolin kautta. Erään miehen mielestä vaikuttamisen esteenä oli liiallinen byrokratia: henkilökunnan kautta ei voi suoraan vaikuttaa kaikkiin asioihin, koska kyseessä on monimutkaisempi prosessi, johon liittyy monet muut asiat kuten paloturvallisuusmääräykset ja muut erilaiset sopimukset ja käytännöt.

Mitkä epäkohdat asumisessa nousivat asukkaiden haastatteluissa esille ja olisivat vaatineet parantamista? Tiedustellessani asukkaiden viihtymistä asumisyksikössä kolme neljäsosaa asukkaista kertoi tai antoi ymmärtää olevansa jollain tavalla tyytyväinen nykyisiin asumisolosuhteisiinsa. Puolet haastatelluista ilmaisi viihtyvänsä ilmaisematta tarkemmin mitään olennaisia epäkohtia asumisviihtyvyyteen liittyen. Neljännes ilmaisi hyvin selkeästi sen, että he eivät viihdy tämän kaltaisessa asumismuodossa. Siitä huolimatta asukkaat olivat monesti puun ja kuoren välissä ja syynä oli asumisen tarjonnan vaihtoehdottomuus: toinen vaihtoehto oli asua kadulla. Kaikki portit oli jo suljettu. Osa oli riippuvaisia asumisyksikössä saatavilla olevasta tuesta ja heillä oli vaihtoehtoja parempikuntoisia vähemmän. 56-vuotias Antti kyseenalaisti kysymykseni järkevyyden ja kehotti minua pohtimaan asunnon hyviä puolia kuten sijaintia, rauhallisuutta, edullisuutta ja muita hänen mielestään hyviä puolia. Asumisyksikössä viihtyvillä saattoi olla ongelmia meluavien naapurien taholta. Neljännes asukkaista viihtyi asumisyksikössä todella huonosti ja kolme heistä mainitsi yhdeksi suureksi ongelmaksi asumismuodon aiheuttaman stigman. Stigmatisoituminen haittaisi parisuhteen syntymistä, koska asukkaat eivät iljenneet kertoa potentiaaliselle kumppanille missä asuivat, koska uskoivat että naiset eivät voisi mitenkään ymmärtää ja hyväksyä miesten asuvan päihteidenkäyttäjille tarkoitettussa asumisyksikössä. Yksi haastatelluista nosti esille haittatekijänä henkilökunnan taholta tulevan kontrollin, joka häiritsee hänen ihmissuhteidensa kehittymistä. Asumisyksikössä tapahtuvaa Asunto ensin -periaatteen mukaista asumismuotoa kuvattiin ankaraksi, liekkihotelliksi,

likaiseksi, avovankilaksi, kontrollikopiksi ja valitettiin huonosti käyttäytyvistä kanssasujista.

Esille nousi myös se, että kaikki eivät edes halunneet vaikuttaa. Aasukkaat olivat kiinnostuneet vain ja ainoastaan omista asioistaan, eivätkä olleet kiinnostuneita laajemmin osallistumaan vaikuttamiseen. Toisaalta ketään ei voida pakottaa vaikuttamaan, ei asumisyksikössä tai sen ulkopuolella. 52-vuotias Kalle kertoi ironiseen sävyyn, että asumisyksikössä ei ole ongelmia lainkaan. Miehen äänenpaino kertoi asian olevan hänen mielestään juuri päinvastoin. Henkilökunnalle mies ei kerro ikinä ongelmiaan. Mies myös korosti toisessa yhteydessä sitä, että asuu täällä kaupungin vuokrasäännösten mukaan. Hän koki syvää huolta myös siitä, että henkilökunta rajoittaa hänen henkilökohtaisia suhteitaan liikaa.

”KALLE (52): Mikäs meillä on me ollaan niinkun Ketun hännässä.

H: Mites toi henkilökunta? Tuutko hyvin toimeen henkilö-henkilökunnan?

KALLE (52): Ei kai siinä mitään. (hyvin hiljaisella äänellä) Hyvin tai huonosti, ei oo välii. Ihan sama.

H: Saaks niiltä tukee tarvittaessa jos tulee joku tommonen... ..probleema?

KALLE (52): Eihän niille probleemia esitetä ollenkaan.”

38-vuotias Kukkis tarvitsi paljon paljon henkilökunnan apua päivittäisissä askareissaan ja oli sitä mieltä että asioihin voi vaikuttaa olemalla itse aloitteellinen osapuoli. Itsellään hänellä ei ollut kuitenkaan enää halua vaikuttaa. Mies oli sitä mieltä, että hän oli tehnyt pelisäännöt henkilökunnan kanssa selväksi, eikä hänellä ollut enää tarvetta ottaa kantaa yhtään mihinkään. Hän oli laitoksessa ja sillä selvä. Hän ei odottanutkaan nousevansa täältä ylöspäin, esimerkiksi omaan itsenäiseen asuntoon, vaan tiedosti sen, että on riippuvainen ulkopuolisesta tuesta.

”KUKKIS (38): No voihan täällä vaikuttaa tietysti jollain tavalla niinku omiin asioihin, mutta ei mun tarvitse vaikuttaa. (tauko) Sen mikä mun tarvii vaikuttaa, niin mä oon sanonut niille.

H: Okei. Sillai. Oot pystyny henkilökunnalle sanoo mitä tarttet?

KUKKIS (38): Mä oon sanonu henkilökunnalle mikä asia on.”

Kentällä haastatteluja ja havainnointia tehdessä pistin merkille, että henkilökunta yrittää aktiivisesti osallistuttaa asumisyksikön asukkaita ottamaan kantaa omassa asuinympäristössä tapahtuviin asioihin. Yksikkökokouksia eri paikoissa oli ollut eräiden

kommenttien perusteella jossain vaiheessa jopa viikoittain tai joka toinen viikko. Kuitenkin käytännössä niitä oli ilmeisesti lähes kuukausittain. Ongelma näissä kokouksissa oli, että ne eivät haastateltujen asukkaiden mukaan saaneet kanssasukkaita osallistumaan kokouksiin. Moni asukas oli ainakin joskus osallistunut yksikkökokoukseen. Nuorempi mieshenkilö koki yksikkökokoukseen osallistumisen siten, että se menee huutamiseksi, kun kaikki yrittävät saada huomiota vain ja ainoastaan omille asioilleen. Asukkaille järjestettiin henkilökunnan ja kolmannen osapuolen taholta tiimikokous, jonka kautta he pääsivät vaikuttamaan erilaisten järjestettävien tapahtumien kulkuun. Olin mukana muutamassa kokouksessa asukasosallistujamäärän ollessa parhaillaan kolme henkilöä. Asukkaat pääsivät vaikuttamaan siihen, mitä ulkona järjestettävässä tapahtumassa tarjoillaan. Lisäksi keskusteltiin siitä, mikä järjestö kustantaa tarjottavat ruuat, minkä instanssin rahoilla ne hankitaan, kuka käy ne ostamassa ja kuka hoitaa ruoan valmistamisen. Yleensä ottaen muutama asukas oli sitä mieltä, että vaikutusvalta on kuitenkin viime kädessä henkilökunnalla, joka sanoo aina sen viimeisen sanan. Omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa he suhtautuivat kriittisesti. Erkki oli sitä mieltä, että tämä johtuu siitä, että asukkailla ei ollut kiinnostusta osallistua kokouksiin.

”ERKKI (70): Se siellä on tota koska tämä on hieman sekasta ollut tämä varsinkin tämä alkulähtökohdat ja näin pois päin niin niin sitten kun siinä tapahtuu semmosta että paikkoja hajotellaan ja ja näin pois päin niin niin henkilökunta on ottanut aika niinku sellasen että he nyt tekee ne päätökset, he ei enää kysele keltään mitään.

H: Oi, niin.

ERKKI (70): Ja sillä tavalla kun näihin asukaskokouksiin, joita silloin alussa oli oli niin kun viikoittain ja näin pois päin, jossa olis saanut ilmaista itseään ja niin eipä siellä paljon väkeä näkynyt. Niin se on nyt sitten mennyt siihen että henkilökunta tekee yksin ne ja et niin olis ollut mahdollisuus ja olis jos kaikki yhtei yhdessä oltas haluttu niin. Oltas päästy ihan mukaan hyvin mukaan siihen. Mut ku siellä ei paljon muita ollut kun minä joka olisin ollut aktiivinen siinä niin.”

Niukkojen taloudellisten resurssien takia oman elämänlaadun parantaminen ei ollut aina helppoa. Ruoan valmistaminen, huoneen sisustaminen ja muiden arjen toimien harjoittaminen oli asia, jossa toiset pärjäsivät paremmin kuin toiset. Joidenkin ruoka tuli valmiina ja joillakin irtaimistoa oli jo valmiiksi. Jouluku, vappu, uusivuosi ja muut juhlapäivät eivät näy juuri millään tavalla asukkaiden arjessa. Asukkaiden juhlapäiviä ovat pikemminkin rahapäivät. Vapunpäivän aamuna ihmettelin ääneen keittiössä

istuville harvalukuisille asukkaille asumisyksikön hiljaisuutta. Päältä kaljuuntunut viiksekäs mieshenkilö Reima tuumasi siihen: ”Niin kuin jouluna ja juhannuksena.” Tiedustellessani sitä mitä hän mahtaa tarkoittaa sain nopeasti ironisen palautteen ja huomasin kysymykseni olleen jo lähtökohtaisesti typerä: ”Juhannuksena ollaan saaristossa. Moottoriveneellä. Hyvä jos surffilaudalla pääsee.”

6.4.2 Solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuus

Tarkastelen seuraavaksi solidaarisuuden ja vastarinnan mahdollisuuksia. Pohdin sitä, millä tavoin solidaarisuus ilmenee Asunto ensin –periaatteessa vai ilmeneekö se ollenkaan. Asunto ensin –periaate tarjoaa asukkaille vapautta ja vastuuta. Asukkaat saavat vapautta, mutta millä tavoin ilmenee vastuullisuus? Näkyykö vapaus vastarintana järjestelmää kohtaan? Jos näkyy, niin miten se käytännössä ilmenee.

Havaintojeni mukaan solidaarisuutta esiintyy asukkaiden keskuudessa kanssa-asukkaita kohtaan. Se voi ilmetä esimerkiksi alkoholin tai tupakan tarjoamisena, yhteisinä matkoina pankkiin, ruoanjakelupisteeseen, Alkoon tai ruokakauppaan. Huonompikuntoista kaveria saatetaan auttaa, esimerkiksi työntämällä rullatuolissa olevaa asukasta kauppareissulla. Paniikkikohtauksia poteva saattaa maksaa hakupalkkion toiselle asukkaalle viinapullosta, kun ei itse uskalla mennä Alkoon. Aamu lähtee käyntiin aamupuurolla, siinä samalla asukkaat tapaavat myös toisiaan. Puuron ja kahvin lomassa voidaan käydä läpi ajankohtaiset asiat, kuten edellisen päivän hölmöilyt tai tulevan päivän ohjelma. Solidaarisuus kukkii aamiaispöydässä muutenkin kuin ruokailuvälineiden lainaamisena. Eräänä toukokuuisena aamuna Reino saapui aamiaiselle poikkeuksellisen huonovointisen näköisenä kovassa krapulassa. Apu oli kuitenkin lähellä.

”Eräänä huhtikuuisena keskiviikkoaamuna Reino tulee kädet täristen hirveässä krapulassa keittiöön. Reino on hermostunut ja näyttää siltä että hän on maansa myynyt. Reinolle tuttuja miehiä saapuu kahville. Nahkatakkinen mies ilmoittaa, että hänellä on viinaa. Reinolle tulee lapsenomainen onnellinen hymy naamalle ja hän naurahtaa iloisesti virnistäen, että hän on syttynyt onnellisten tähtien olla.”

Osa asukkaista tarjoaa vertaistukea toisilleen, osalla asukkaista välit muihin asukkaisiin ovat neutraalit ja muita asukkaita vältellään. Myös muita asukkaita karttavilla voi olla joku yksittäinen tuttavuus asukkaissa. Asukkailla saattaa olla jokin yhdistävä tekijä, jonka takia heistä tulee kavereita. Kyse voi olla esimerkiksi musiikista, kirjallisuudesta tai videopeleistä. Videopelejä voidaan pelata toisiaan vastaa ja lainata niitä toisille, jos molemmilla on samanlaiset pelikoneet. Kanervakorttelin henkilökunnalla on tarjolla lainattava pelikone. 60-vuotias Jukka antaa vertaistukea häntä toista vuosikymmentä nuoremmalle Artole. Jukka kertoo saaneensa Arton ylipuhuttua jäämään kesäleirille. Tällä kertaa Artoa harmitti juopunut asukas, Reino:

”Jukka kertoo ystävästään Artosta: ”Me ollaan Arton kanssa ystäväystytty vuosi sitten kesäleirillä.” Arto kertoi, että hän lähtee vittuun täältä, koska hän ei jaksaa. Jukka sanoi, että hei, älä mene. Seuraavana päivänä Arto sanoo Jukalle, että hienoa kun sanoit että älä lähde, paha olo meni jo ohi. Arto kertoi Jukalle, että häntä harmitti kun Reino oli aina hirveässä humalassa ja hänen puheenaiheet ovat: ”viinaa, viinaa, viinaa”. Tänä aamulla he olivat kuunnelleet ”Twisted Sister -yhtyettä ja muuta 1980-luvun heviä Youtubesta”. Jukalla on oma nettiyhteys.”

47-vuotiaan Ruusuvuorella asuvan Päivin mielestä asukkaat täällä ovat pääosin kivoja ja hän tykkää viettää aikaa heidän kanssaan:

”Ja mut sit on kuitenkin loppujen lopuksi siitä on iloa paljon kavereista ystäväistä iloa ja pidän niitten kanssa hauskaa ja me bailataan!”

Erinäisissä seminaareissa nostettiin esille asukkaiden työtoiminta ja muu solidaarisuutta edistävä toiminta, joka vaikutti asukkaisiin positiivisesti edistäen heidän hyvinvointiaan mielekkään tekemisen muodossa. Valtakunnallisen asunnottomuuspäivän seminaarissa vuonna 2014 Espoon Dipolissa eräs ryhmä Asunto ensin -periaatteen mukaan toimivasta asumisyksikössä esitteli työtoimintaansa yhdessä ja kehui sen positiivisia vaikutuksia. Kävin myös vierailmassa ”Siltakorven” asumisyksikössä, jossa asukkaat tekivät yhdessä töitä saaden siitä pientä palkkaa. Työ vaikutti yksitoikkoiselta, mutta asukkaat tykkäsivät tehdä sitä. Monen asukkaan elämään tämän kaltaisen työtoiminnan ja yhdessä olemisen vaikutus oli positiivinen. Mutta se ei sulje pois sitä tosiasiaa, että osalle asukkaista solidaarisuus ja yhdessä tekeminen muiden asukkaiden kanssa ei sovi ollenkaan. Asukkaat näkevät sen sijaan vaivaa välttääkseen muita asukkaita, jotkut heistä jo ihan oman jaksamisensa takia. Kosketuspintojen välttäminen muihin

asukkaihin toimii heille voimaannuttavana tekijänä. Työtoiminta ja yhteisöllisyyden ihanne toimii samalla tavalla siihen osallistuville asukkaille voimaannuttavana tekijänä, mutta joillekin sen nostamisen esille ideaalina aiheuttaa vastarintaa. Työtoiminnan ja muiden yhteisöllisyyttä korostavien toimien välttäminen toimii siis vastarinnan positiivisena muotona joillekin asukkaille päinvastoin kuin useimmilla. Välttelemällä heihin kohdennettuja toimia niin yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen ihanteita, he yrittävät kertomuksensa mukaan parantaa omaa hyvinvointiaan.

Muiden asukkaiden vältteleminen ja työtoiminta eivät ole aina toisiaan poissulkevia tekijöitä. Asukas voi vältellä muita asukkaita, mutta voi silti osallistua työtoimintaan tai muihin aktiviteetteihin. Ellei asukkaista löydy seuraa, niin paikalla on kuitenkin henkilökuntaa tai muita asumispalveluja lähellä olevia tahoja. Samansuuntaista linjaa piti viidennes haastatelluista, joskaan linja ei ollut kaikille ehdoton. Antero ei ole juuri tekemissä muiden asukkaiden kanssa, mutta muistaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyvät kohteliaat käytöstavat, kuten muiden tervehtimisen. Antero on 60-vuotias kainuulaistaustainen mies, joka ei tällä hetkellä käyttänyt ollenkaan alkoholia. Hänellä on asumisyksikön ulkopuolella paljon sosiaalisia suhteita, mutta asumisyksikössä ei yhtäkään. Antero oli tarkka siitä, ettei rupea kaveeraamaan kenenkään asukkaan kanssa, eikä esimerkiksi rahan lainaaminen tullut missään nimessä kysymykseen. Asumisyksikön ulkopuolella olevia ystäviään hän tapaa hyvin tiiviisti. Hänellä on myös erittäin hyvät suhteet lapseensa, mutta hän ei ole iljennyt kutsua häntä kylään, ettei ”tämä järkyty nähdessään minkälaisessa läävässä isä asuu”. Antero ei oleskele juuri ollenkaan yhteisissä tiloissa, mutta kertoo kyllä ajoittain lukevansa siellä päivän lehden. Anteron tiukka linja koskee päihteiden lisäksi myös täällä asuvia raittiita: hän ei ole tekemissä heidänkään kanssa. Anteron valitsema linja on toiminut ja hän on saanut asua asumisyksikössä rauhassa omissa oloissaan.

”ANTERO (60): Mä en oo missään tekemisissä juoppoporukan, niin sanotun juoppoporukan kanssa juovien kanssa täällä, enkä myöskään raittiiden kanssa täällä. Mä oon... Voin sanoo et hyvin vähän oon kenenkään kanssa tekemisissä.”

”ANTERO (60): Se on just siitä kun mä oon ottanut sen linjan että mä en kellekään lainaa täällä mitään, että ei sitä tunnelmaa tuu että toltä lähetään hakemaan muutama kymppi rahaa että saadaan viinapullo.”

Asukkaat tekevät keskenään eri asioita yhdessä ja usein yksi tapahtumapaikka on Tehdään ry:n tiloissa. Edellä mainittu asumisyksikön ulkopuolinen organisaatio Tehdään ry tarjoaa asukkaille erilaista tekemistä tuoden asukkaiden arkeen sisältöä. Kolmannen sektorin toimija saa rahoituksen toimintaansa muualta. Yhdistyksen tarjoama toiminta ei ole tarkoitettu pelkästään asumisyksikköjen asukkaille, vaan se on avointa kaikille, joka haluaa tulla mukaan. Tehdään ry:n tarjoama aktiviteetti houkuttelee paikalle myös ulkopuolisia, mutta moni heidän palvelujaan käyttävistä asuu Asunto ensin –periaatteen mukaisessa asumismuodossa ja he ovat taustaltaan päihdeongelmaisia. Tehdään ry:n tiloissa voi lukea päivän lehden, käyttää internetiä ja soittaa vaikka musiikki-instrumentteja, jos halua löytyy. Heidän tiloista löytyy lisäksi kuntosalin käyttömahdollisuus ja muita liikunnallisia aktiviteetteja. Tehdään ry suhtautuu liberaalisti päihteenkäyttöön: heidän tiloissaan ei saa käyttää päihkeitä, mutta humalassa tai erilaisten aineiden vaikutuksen alaisena oleskelu ei ole heidän tiloissaan kiellettyä, eikä kenenkään sisäänpääsyä evätä päihtymyksen takia.

1950-luvulla syntyneen Joren mielestä Tehdään ry:llä on resursseja järjestää erilaista toimintaa asukkaille. Jore kertoo että he olivat olleet Tehdään ry:n retkellä pelaamassa Megazone-laserpeliä maaliskuussa. Kokemus oli ollut Jorelle mielenpainuva: peliareenalla oli ollut hänen mukaansa paljon erilaisia välineitä aina kiipeilytelineistä lähtien. Tehdään ry tekee yhteistyötä myös muiden järjestöjen kanssa. 70-vuotias Erkki kertoo, että tekee talon asukkaiden ja kanssa talossa ja sen ulkopuolella yhdessä asioita paljon juuri Tehdään ry:n takia. Mies on kysyttäessä sitä mieltä, että ilman Tehdään ry:n panosta elämä asumisyksikössä saattaisi olla paljon tylsempää ja nihkeämpää.

Ote tutkimuspäiväkirjasta:

”Tehdään ry:n tiloissa on aina kahvi- ja teepannu kuumana. Asumisyksikössä asuva 50-vuotias mies tekee makkara- ja juustovoileipiä ja saa siitä palkkioksi ruokasetelin, jonka voi käyttää ravintolassa. Mieskaksikko tutkimukseeni nähden ulkopuolisesta asumisyksiköstä on tullut lukemaan päivän lehtiä Tehdään ry:n tiloihin. Heidän oma asumisyksikkönsä toimii myös Asunto ensin –periaatteen mukaan. Vanhempi harmaapartainen mies kertoo tekevänsä arkipäivisin töitä kirpputorilla. Nuorempi vaaleahiuksinen mies kääntelee ja lukee keskittyneen näköisenä Helsingin Sanomien uutisia käännele verkkaisesti sivuja. Kuullessaan tutkimuksestani, miehillä on paljon asiaa asunnottomuudesta. Vanhemmalla miehellä on kokemusta koija-

asumisesta, joka tapahtuu metsässä itse rakennetussa majapaikassa. Kysyn mieheltä tietääkö tämä asuuko kojia yhä Helsingissä, vai onko kojia-asuminen jo menneen talven lumia. Miehen mukaan kojia asuu yhä 2010-luvun puolivälissä Helsingissä jopa kantakaupungissa tai ainakin sen välittömässä läheisyydessä. Miehet juttelevat avoimesti asunnottomuudesta.”

Artolla elämässä päihteidenkäytöllä on rooli vastarinnan muotona. Vastarinta kohdistuu vallitsevaa tilannetta vastaan ja päihteet auttavat jaksamaan nykyhetkeä. Arto kertoo että hän on noin kolmasosan ajasta humalassa, koska hän ei yksinkertaisesti kestä olla täällä selvin päin juoppojen ja narkomaanien takia. Artoa harmittaa suunnattomasti hänen nykyinen tilanteensa asuntomarkkinoilla. Naapureissa häntä inhottaa esimerkiksi se, että heidän elämänsä ei pyöri minkään muun kuin päihteiden ympärillä.

”Arto sanoo siihen että häntä inhottaa Reino. Arton mukaan Reinolla ei ole muuta elämässä mielessä kun viinaa, viinaa, viinaa. Reino saa välillä deliriumkohtauksia, on välillä soittamassa ambulanssia ja hankkimassa apua itselle ja muille. Kun Reino on joskus tarvinnut apua ja ollut hirveä hätä, niin Arto on kysynyt jälkepäin että mikä sulla olikaan se juttu silloin, niin Reino ei vastaa selvin päin tämän kaltaisiin kysymyksiin ollenkaan. Reino on hyvin nyrpeänä ja sanoo että ei muista mitään. Arton mukaan Reino vetoaa aina muistamattomuuteen, vaikka niin ei liene todellisuudessa asian laita. Arto sanoo, että silloin hän käskää Reinon suksia kuuseen. Arto purkaa muutenkin sydäntään. Hänellä on hirmu hankala asua asumisyksikössä, koska täällä on paljon juoppoja ja narkkareita. Arto juo itsekin ja voi havainnoinnin mukaan satunnaisesti ottaa myös amfetamiinia, mutta on kuitenkin omien sanojensa mukaan kaksi kolmasosaa ajasta selvin päin. Osin Arto juo myös siksi, että ei kestä olla täällä selvin päin.”

Vastarinta voi ilmetä väkivaltaisena ja aggressiivisena käytöksenä ympäristöä, muita asukkaita ja henkilökuntaan kohtaan. Väkivallan ja aggressiivisen käyttäytymisen uhkaavaksi koki ainakin viidesosa haastatelluista. Neljä haastateltua kertoi suoraan tai ilmaisi jotenkin muuten pelkäävänsä muita asumisyksikön ja eivät sen takia uskaltaneet valittaa mahdollisista häiriöistä henkilökunnalle, etteivät joutuisi naapurin koston kohteeksi. Ristiriitoja oli huumeidenkäyttäjien ja alkoholistien kesken.

”OLAVI (64): Mutta siinä on toinen juttu. Siinä ei voi vaikuttaa sillain että jos naapuri jos mennee huumehörhöjä menee tuota niin sanomaan tuonne alhaalle...”

H: Niin?

OLAVI (64): Minä saan puukosta.

*H: Niin niin, et se on semmonen et ne on vähä...
OLAVI (64): Hmmm. Siinä on se ongelma.”*

Henkilökuntaan kuuluvan Eijan mielestä asukkaat pitävät kyllä huolta siitä, että omaa pesää ei liata. Jos yöllinen häirikkö hajoti tai varasti yhteistilojen tavaroita, se harmitti kanssa-asukkaita suunnattomasti. Henkilökunnan mukaan asukkaat osasivat tehdä ilmiantoja ja yksi keino oli tehdä ne anonyymisti tai nimettömästi. Näin ovelasti vastarinnan positiiviset puolet ja solidaarisuus omaa pesää kohtaan asukkaiden puolelta toimivat. Keski-ikäinen nainen kertoi väkivallan kuuluvan asumisyksikön arkeen ja hän kertoi joutuneensa kokemaan väkivaltaa täällä myös itse. Haastattelun kertoman mukaan väkivallan kohteeksi voi joutua niin mies kuin nainen. Haastateltu väittää joidenkin tapausten olevan täällä poliisiasioita. Hän tosin myöntää kerran joutuneensa aamiaiselta putkaan, koska väittely henkilökunnan kanssa oli mennyt liian aggressiiviseksi. Haastatteluissa nostettiin esille myös alueella hiljattain tapahtunut puukotus. Jos toiminta ei ole väkivaltaista, niin ainakin se voi olla kuluttavaa niin henkilökunnalle kuin asukkaille. Eräs asukas mainitsee, että täällä koputellaan, pummaillaan, uhkaillaan ja tehdään muuta ikävää. Kuulin tapauksista, jossa autolla liikkuneet henkilöt olivat pyrkineet tulemaan sisälle asumisyksikköön mukanaan kättä pidempää. Kaikesta huolimatta monella ei kuitenkaan ole kokemuksia väkivallasta tai sen uhasta. Osan mielestä asuminen täällä on rauhallista ja asumisyksikön maine liioiteltua.

6.4.3 Vastarinnan äärimmäinen muoto

Lopuksi tarkastelen vastarinnan äärimmäistä muotoa, kuolemaa. Kuolema kuuluu elämään asumisyksikössä. Asumisyksikössä ohjaajana toimiva Hannele kertoi, että Asunto ensin –periaatteen mukainen asuminen tuo asukkaille lisää elinvuosia ja parempaa elämänlaatua. Toisille Asunto ensin –periaate toimii siitä huolimatta ikään kuin pitkänä saattohoitona. Ifeoma Onyekan (2015) väitöskirjan mukaan ennenaikaisen kuolemanriski on huumeidenkäyttäjillä lähes yhdeksänkertainen. Riski on suurempi naisilla ja erityisesti se koskee ruiskuhuumeiden käyttäjiä. Suurin huumeidenkäyttäjien kuolinsyy on tahaton yliannostus ja sen jälkeen itsemurha. Huumeidenkäyttäjien kuolemat eivät ole pelkästään huumeisiin liittyviä yliannostuskuolemia ja itsemurhia. Mikko Piispa (2011, 169–180) tarkastelee Yhteiskuntapolitiikka-lehden artikkelissaan

mitä huumekuolema on, miten huumekuolevat jakautuvat ja mitä niiden taustalla on. Kun Piispan mukaan puhutaan huumeisiin liittyvistä kuolemista, niin sillä tarkoitetaan sitä, että vainajalta on löytynyt ruumiinavauksessa positiivinen näyttö huumeista. Vuonna 2007 huumeisiin liittyviä kuolemia todettiin 234, joista noin 60 prosenttia oli tapaturmaisia yliannostuskuolemia. Tapaturmaiset yliannostuskuolemat jaettiin huumeperäisiin ja huume- ja alkoholiperäisiin kuolemiin. Loput huumeisiin liittyvistä kuolemista sisälsivät itsemurhat, muut tapaturmat, sairaudet ja henkirikokset. Tärkeimpänä ainelöydöksenä yliannostuksiin liittyvissä kuolemissa buprenorfiini (40 tapausta), muut opioidit (36 tapausta) ja metadoni (19 tapausta). Kipulääkkeenä ja korvaushoidossa käytettävää synteettistä opioidia buprenorfiinia löytyy asukkaiden laillisesti ja laittomasti käyttämästä Subutexista.

Kysyin iäkkäältä runsaasti alkoholia käyttävältä asukkaalta sitä, mitä hän toivoo ja mistä haaveilee. Asukas kertoi toivovansa hautaa ja sitä, ettei hänen tarvitse enää herätä, kun täällä ei ole enää mitään. Asukkaan negatiiviseen asenteeseen saattoi tosin vaikuttaa hänen silloinen päihtymistilansa, mutta asian yhteyttä todellisuuteen ei kiistänyt ainakaan henkilökuntaa kuuluva Hannele. Hannele kertoo että jotkut asukkaat ovat sanoneet suoraan tekevänsä päihteidenkäytöllään hidasta kuolemaa. Hidas kuolema vastarinnan äärimmäisenä muotona nousi esille myös Erkin haastattelussa, jossa hän lähestyi asiaan sosiologisesti ikään kuin ulkopuolisena hiukan syvemmin asioita pohdiskelleena. Miehen mielestä monen ihmisen päihteiden käytössä on kysymys vastarinnasta: heidän olemassaoloon on loukattu niin paljon, että heillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin tehdä hidas itsemurha viinalla. Näin Erkille oli hänen mukaansa kerrottu kanssa-asukkaiden taholta.

*”ERKKI (70): Juttuja. Jos nyt on kaks kolme neljä kertaa vuodessa on humalassa ja silloin vähän konttaa niin ei se mitään, mut jos on joka päivä humalassa ja joka päivä konttaa ja joka päivä oksentaa ja joka päivä rikkoo kaiken maailman esineet niin siinä jo vähän tuntuu liialta tää juttu.
H: Okei.*

ERKKI (70): Ja se ei siinä mä palaan taas palaan siihen, että kysymys ei oo päihteistä vaan kysymys on vastarinnasta. Siitä että ihmistä on loukattu niin pahasti sen omassa olemassaolossa, että se ei keksi, siis mulle on sanottu suoraan niin.

H: Joo.

ERKKI (70): Toiset on sanonut että hän juo niin kauan että hänestä lähtee henki. Se on helppo tapa tehdä itsemurha. Kun kun kun kun tavallaan niinkun ei löydä muuta pakotietä sen kun et et et halua pois ja sitten ei ei

ei viitti kiikkuun vetää itteensä niin niin vetää joka päivä jos on jos on mahdollisuus siihen niin vetää joka päivä niin paljon viina kun sielu sietää niin niin niin myrkkyhän se on.”

Kenttätöyjakson aikana asumisyksiköissä sattui vähintään yksi kuolemantapaus. Lisäksi yksi asukas oli kuollut maaliskuun 2014 lopussa juuri ennen kenttätöni alkamista ja asia nousi esille haastatteluissa. Haastatelluista vähintään kaksi kuoli kenttätöni päättymisen jälkeen myöhemmin samana vuonna. Kentällä tutuksi tullut asukas kuoli tapaturmaisesti keväällä 2015. Haastatellut ottivat usein haastatteluissa puheeksi kuoleman: kyse saattoi olla naapurista tai asumisyksikön kuolemista yleensä. Aina kun joku kuolee, niin aina kuolemantapauksen jälkeen asunto siivotaan ja kalusteet vaihdetaan uusiin. Kyseinen toimenpide tehtiin vaivihkaa ja suhteellisen nopealla aikataululla. Asia voi olla myös henkilökunnalle raskas, vaikka kuolemantapauksia sattuu. Kuolemantapaukseen liittyy erilaisia käytännön asioita, jotka työntekijöiden pitää hoitaa: omaisiin pitää ottaa yhteyttä ja sopia käytännön järjestelyistä. Tutkimuksen kenttätöni ajankohtana sattuneessa kuolemantapauksessa käytännön järjestelyt jäivät asumisyksikön henkilökunnan tehtäväksi.

Tutkimusaikana Kanervakorttelin asumisyksiköstä kuollut mies oli noin 50-vuotias Raimo Miettinen. Miettinen oli kotoisin Lapin käsivarresta ja hän oli ollut nuorempana kova erämies, jonka toinen koti oli ollut luonnossa. Tarina siitä miten Raimo Miettinen oli päätenyt lakkasoilta ja Lapin erämailta riistan metsästyksestä pääkaupunkiseudulle katu-asunnottomaksi ja sittemmin asumisyksikköön asumaan jäi ainakin osin arvoitukseksi. Asumisyksikössä Miettiselle pidettiin yhteisissä tiloissa muistohetki, jossa oli kahden henkilökunnan edustajan, papin ja akustisella kitaralla säestävän kanttorin lisäksi läsnä ainoastaan yksi asumisyksikössä asuva asukas. Kahvipöydällä oli kulhossa valkoisia ja punaisia ruusuja ja pöydällä paloi yksi valkoinen kynttilä. Toukokuinen ilma oli tukahduttavan kuuma ja ikkuna laitettiin auki. Itse toimin tuulensuojana kynttilän ja ikkunan välissä. Seuraavaksi muisteltiin papin johdolla Miettistä. Hän oli tullut tänne vuonna 2011 viihtyen lähinnä omissa oloissaan. Muistotilaisuudessa paikalla ollut asukas kertoi, että hän näki Raimoa vain yhteisillä kahvihetkillä, vaikka oli asunut täällä yhtä kauan kuin Miettinen. Sen jälkeen kanttori säestää jylhällä äänellä Immi Hellénin sanoittaman laulun ”Maan korvessa kulkevi lapsosen tie”. Tilaisuuden päätteeksi joimme kahvit ja söimme Domino-keksejä. Kuulen asianosailta, että hautajaisia vietetään täällä usein. Joskus kuolemat voivat tulla

sykleissä: välillä ketään ei kuole pitkään aikaan ja sitten keväällä ja loppuvuonna kuoleekin kolme peräkkäin.

Raimo Miettisen siunaustilaisuus pidettiin viikon kuluttua muistohetkestä. Kirkossa oli asumisyksikön henkilökuntaa, yksikön johtoa ja kaksi kantajaa lähellä asumisyksikköä olevasta tahosta. Sukulaiset asuivat kaukana, eikä heillä ollut mahdollisuutta osallistua. Papin puheesta selviää, että Miettinen oli suurperheen kolmanneksi nuorin lapsi. Miettisen isä oli kuollut jo ennen kuin Miettinen oli koulussa: kuolema tuli jo hänelle tutuksi jo varhain. Pappi puhui Miettisen toimista rauhanturvaajana Libanonissa. Oliko sittenkin niin, että Miettisen henkilökohtainen panos maailmanrauhalle oli jättänyt liian syvät jäljet ja suuret haavat, joista Miettinen ei koskaan toipunut, pappi pohdiskeli muistopuheessa. Papin mukaan Libanonissa rauhanturvaajien yhteisö oli tiivis ja siellä tapahtuneet asiat jäivät sinne. Libanonissa vietetyn ajan jälkeinen elämä jäi arvoitukseksi. Mitä tapahtui luontoa rakastavalle erämiehelle 1980-luvulta lopun ja vuoden 2011 välillä, jolloin Miettinen muutti asumisyksikköön asumaan? Miten rauhanturvaajasta tuli lopulta katuasunnoton, joka pääsi lopulta asumisyksikön hoiviin? Lopuksi kirkossa lauletaan kanttorin jylhän äänen säestämänä Suvivirren kolme ensimmäistä säkeistöä, jonka jälkeen hän lopettaa. Pappi pyytää sen jälkeen kanttoria laulamaan myös Suvivirren kolme viimeistä säkeistöä. Suvivirren viides säkeistö on kuin omistettu Raimo Miettiselle:

*”Ei vertaistasi sulle,
sä lilja Saaronin.
Suo armos lahjat mulle
ja kaste Siionin.
Kun Henkes virvoituksen
vain sielu saanut on,
keväisen kaunistuksen
se saa kuin Libanon.”*

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassani olen analysoinut asukkaiden kokemuksia Asunto ensin -periaatteesta hallinnan analyyttisellä näkökulmalta Yhdysvalloissa kehitetyn järjestelmän soveltamisen suomalaisessa kontekstissa asukkaiden näkökulmasta. Tarkasteluni keskiössä on ollut jännite kontrolli- ja hallintamekanismien ja asukkaiden omaehtoisen toiminnan muotojen välillä. Tutkimuksen taustalla on osallistuvaa havainnointia ja 21 asukashaastattelua kahdesta Asunto ensin -periaatteen suomalaisen yhteisöasumiseen perustuvan sovelluksen mukaan toimivasta asumisyksiköstä. Haastattelut ja osallistuva havainnointi tapahtuivat huhti- ja toukokuussa 2014. Kenttätöskentelystä pidin tutkimuspäiväkirjaa ja haastattelut litteroin puhtaaksi. Lopuksi analysoin tutkimuspäiväkirjan ja asukashaastattelut Atlas.ti ohjelmalla.

Keskeiset tutkimustulokset olivat, että asukasohja oli hyvin heterogeenista ja Asunto ensin -periaatteen suomalaisen asumisyksiköihin perustuvan sovelluksen erilaiset hallinnan mekanismit eivät sovellu samalla tavoin kaikille. Asukkaiden erilaisista taustoista johtuen heidän kykynsä tehdä vastarintaa autonomisen asemansa vuoksi eroavat toisistaan. Perälän mukaan kaikkein huonoimmassa asemassa olevat jäävät uusliberalistisessa hallintatavassa kaikkein heikoimmille. Heikoimmassa asemassa olevat ihmiset tarvitsevat erityisesti kontrollia, koska he eivät osaa käyttää ”oikealla tavalla” autonomista asemaansa. Tämä pätee samalla logiikalla myös Asunto ensin -periaatteessa. Eniten tukea tarvitsevat ajautuvat helpommin kontrollin kohteeksi, koska he eivät onnistu huolehtimaan itsestään, jos heillä on taustalla esimerkiksi vaikea päihde- ja mielenterveysongelma. Neoliberaalilla yhteiskunnalla on näin moraalinen oikeutus kontrolloida asukkaan elämää. Miten asukkaiden heterogeenisuus ilmenee? Haastatelluilla asukkailla on paljon yhteistä. He ovat pääasiassa työväenluokkataustaisia, heillä on alhainen koulutustaso, huono asema työmarkkinoilla ja muutamat heistä ovat joutuneet 1990-luvun alun laman kolhimiksi. Osalla asukkaista oli kuitenkin taustaa yksityisyrittäjänä, finanssialalla ja upseerina. Haastateltujen joukossa ei ollut korkeakoulutettuja, mutta asumisyksiköissä heitä ja hyvät taloudelliset lähtökohdat omanneita löytyi. Alkoholistien ja huumeidenkäyttäjien välillä vallitsee ristiriitoja, heidän päihdeongelmansa kulttuurisen merkityksen vuoksi. Alkoholistit eivät arvosta huumeidenkäyttäjien toimintaan liittyvää kulttuuria eivätkä huumeidenkäyttäjät

alkoholin suurkuluttajien kulttuuria, jotkut parempikuntoiset asukkaat eivät kuulu kumpaakaan ryhmään. Vastarinnan äärimmäinen muoto on kuolema ja siitä kumpuaa ajatus Asunto ensin –periaatteesta pitkänä saattohoitona. Kun kaikkein huonomassa asemassa oleva asukas ei halua ottaa mitään apua vastaan ja haluaa vain juoda tai käyttää muita päihteitä niin kauan kuin on hengissä, voidaan puhua äärimmäisestä vastarinnasta. Äärimmäinen vastarinta näyttäytyi konkreettisesti kentällä häiritsevä käyttäytymisenä, uhoamisena, väkivaltana, rajuna päihteidenkäyttönä ja itsetuhoa korostavana asenteena.

Toiseksi yhteisöasumiseen perustuva asumisyksikkö asumismuotona ei täytä kaikkien asukkaiden käsitystä siitä, millaista on normaali asuminen. Asunto ensin –periaate täyttää kyllä ajatuksen asunnosta kaikille kuuluvana perusoikeutena, jota ei tarvitse erikseen ansaita. Huolimatta perustarpeen täyttämisestä, osa asukkaista kokee asumisen fyysisesti raskaaksi ja henkisesti kuormittavaksi. Asukkaita haittaa asumisyksikössä asumisen ympäristössä aiheuttama stigma, osalla puutteelliset ruoanlaittomahdollisuudet, naapurit ja heidän habitus, metelöinti ja päihteidenkäyttö. Kaikkein heikoimmassa asemassa oleville siirtymä eteenpäin on hyvin epätodennäköistä. Monet asukkaat tekevät jakolinjan asumisyksikössä asumisen ja ”normaalin” asumisen välillä. Normaalista asumista on heidän mukaansa asua vuokralla kerrostalossa, jossa asuu ”tavallisia” ihmisiä, jotka käyvät töissä. Asuminen asumisyksikössä on tämän dikotomian mukaan epänormaalia. Juhila ja Jokinen (1991) tulivat tutkimuksensa johtopäätöksissä siihen tulokseen, että asuntomarkkinoille tarvitaan uusia malleja normaalin hyvätasoisesta asumisen mahdollistamiseksi kaikille. Hyvätasoinen asuminen ei tarkoita monellekaan pelkästään sitä, että asunto on hyväkuntoinen. Mielikuvat kerrostalosta ja sen naapurustosta pullantuoksina tavallisina työssäkäyvinä ihmisinä eli vahvana asukkaiden keskuudessa normaalin asumisen määrittelemisessä.

Perälä törmäsi tutkimuksessaan hallinnassa uusliberalistisen haittojen vähentämisen positiivisiin puoliin sekä eri toimijoiden positiivisiin päämääriin uudistaa huumeidenkäyttäjiin kohdistuvia toimenpiteitä inhimillisempään suuntaan. Törmäsin myös itse Asunto ensin –periaatteessa konkreettisesti haittojen vähentämisen positiivisiin puoliin. Asukkaille tarjottiin kansalaisjärjestöjen kautta erilaista yhteisöllisyyttä korostavaa toimintaa, kuten retkiä, erilaisia tapahtumia,

ruoanlaittohetkiä, sekä muuta virkistystoimintaa, joka tuo osaltaan heidän arkeensa sisältöä ja säännöllisyyttä. Asukkaat antavat myös vertaistukea toisilleen ja aitoa ystävyyttä. Asukkaita yritetään lisäksi saada osallistumaan ja vaikuttamaan asumisyksikön toimintaan asukkaiden yhteisillä palavereilla. Osallistumisaste oli ollut hyvän alun jälkeen asukkaiden palavereissa heikkoa ja joidenkin asukkaiden esittäminen näkemysten mukaan päätäntävalta jäi siitä syystä henkilökunnalle. Toisaalta asukkaat voivat vapaasti valita osallistuvatko he tämän kaltaisiin palavereihin niin kuin asumisyksiköiden ulkopuolellakin. Yhteisöllisyys ja osallistuttaminen sopii monella asukkaalle hyvin ja he ovat siihen tyytyväisiä kokien sen edistävän heidän viihtyvyyttään asumisyksikössä. Haastatteluissa ja osallistuvassa havainnoinnissa nousi esille asukkaiden erilaiset lähtökohdat heidän asunnottomuuspoluillaan. Osalla asumiseen ja elämänhallintaan liittyvät ongelmat ovat jatkuneet vuosikymmeniä, joillakin on takana pienempi inhimillinen tragedia. On myös asukkaita, jotka ilmoittivat suoraan välttävänsä tätä yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen eetosta, jo oman jaksamisensa vuoksi. Toisin kuin Perälällä (2012, 47) omassa tutkimuksessani nousi haastatteluissa ja osallistuvassa havainnoinnissa esille asukkaita, jotka kokivat monille positiivisesti vaikuttavan biovallan kautta tarjotun yhteisöllisyyden ja yhteistoiminnan eetoksen välttelemisen heille voimaannuttavana tekijänä, päinvastoin kuin monet asukkaat. Yhdessä tekeminen muiden kanssa on monella hyvä ja erittäin positiivinen asia, mutta kaikkien asukkaiden toimintakyvyn kehittämiseksi se ei näyttänyt sopivan lainkaan, vaan se edusti heille pikemminkin biovallan negatiivista puolta. Pyrkimykset auttaa asukkaita ovat vilpittömiä ja asukkaat myös tietävät tämän, mutta asukkaiden heterogeenisuuden vuoksi samat keinot eivät sovellu kaikille. Asukashaastatteluja ja osallistuvaa havainnointia tehdessä kiinnitin huomioita myös siihen, että osa asukkaista oli todennäköisesti väärässä paikassa ja tämänkaltaisen asuminen ei ollut heille se kaikkein optimaalisin vaihtoehto.

Willsen (2010. 167; 173–175) mukaan Jack Donzelot (2008) kuvaa etenemistä sosiaaliseen investointiyhteiskuntaan vanhasta sosiaalisesta hyvinvointivaltiosta. Kyse on Willsen mainitsemasta asunnottomuuden biopolitikoitumisesta, jossa muutos menee sosiaalisista ohjelmista taloudellisiin ohjelmiin. Asunto ensin –periaatteessa tavoite pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi palvelee omalta osaltaan kodittomien hallintaan tähtäävänä ohjelmana mainittua uusliberalistista kuluttaja ja turismitaloutta, koska kaikkein huono-osaisimmilla on paikka mihin he voivat mennä ja toisaalta

asunnottomat ovat myös itse markkinoilla eri ohjelmien piirissä. Asunto ensin –periaatteessa asunnottomat elävät pidempään ja palvelevat näin kauemmin uusliberalistisia sosiaalisia ohjelmia ja näin osaltaan pyörittävät talouden rattaita.

Asukkaita yritetään hallita biovallan keinoin osallistumisen kautta ja yksi tärkeä tekijä osallistuttamisessa ja aktivoimisessa on kolmannen sektorin järjestö Tehdään ry. Asunto ensin –periaatteen suomalaisen sovelluksessa asumisyksikössä asukkaita koetetaan hallita kurivallan keinoin erilaisilla valvonnallisina mekanismeilla, kuten kameravalvonnalla, ovisummereilla, kulkurajoituksella, vierailukäytännöillä, asukkaiden turvallisuuden valvonnalla, verenpainemittauksilla ja asiakaan terveyden ja talouden hallinnalla. Tehdään ry:n toimesta asiakasta yritetään osallistuttaa ja yhteiskuntaan tarjoamalla heille virikkeitä yhteisöllisyyteen ja eväitä luovuuteen muun muassa taiteen ja kulttuurin keinoin. Järjestön toiminta on avointa kaikille. Osallistuttaminen on hallinnan muoto, jossa asukkaiden toimintakykyä yritetään edistää. Tehdään ry:n asukkaita osallistuttava ja aktivoiva toiminta on hyvä esimerkki Perälän (2012, 43) esille nostamasta yhteiskunnalliseen hallintaan tähtäävästä projektista.

Kriittisemmät puheenvuorot kuvasivat asumisyksikköä ”kontrollikopiksi” ja asumismuotoa pidettiin ankarana ”spartalaisena asumismuotona”. Asukkaiden vastarintaa vaimensi se, että vaihtoehtoisia asumismuotoja ei liiemmin ollut. Vaikka asumisyksikössä asuminen sai monelta asukkaalta kritiikkiä, niin osa asukkaista myös aidosti viihtyi asumisyksikössä kehuen sen edullista vuokraa tai hyvää sijaintia. Osa taas tiedosti oman puutteellisen kykynsä itsenäiseen asumiseen. Asukkaan viihtyminen on hallinnan kannalta ongelmallista, koska asukas ei edes halua tavoitella parempaa, vaan tyytyy vallitsevaan tilanteeseen. Positiivinen vastarinnan muoto näyttäytyi joillakin siinä, että asukkailla oli aito halu ja luja tahto päästä eteenpäin. Tämänhetkistä elämänvaihetta kuvattiin haastattelussa ”pahaksi uneksi” ja inhimillisen tragedian kautta asunnottomaksi joutuneet kokevat maksaneensa liian kovan hinnan kohtalostaan ja sen tosiasian myöntäminen on hirveää. Päättyminen pitkäaikaisasunnottomaksi inhimillisen tragedian takia voi olla pienestä kiinni, mutta sieltä nouseminen on kaikkea muuta kuin helppoa.

Asukkaiden kokemusten jatkotutkimusta pohjustaisin erään haastatellun sanoin, että asumisyksikössä asuminen pitää kokea itse ymmärtääkseen miltä tuntuu asua paikassa,

jossa päivästä toiseen joutuu sietämään monenlaista häiritsevää meteliä ja on erilaisten kontrollitoimenpiteiden kohteena. Asukas piti Asunto ensin –periaatetta kontrolloivampana kuin monet muut vastaavat keskimäärin ja oli pitkäaikaisasunnon jo toisessa sukupolvessa. Niin tai näin, uskon että Asunto ensin –periaatteen asukkaiden kokemusten kartuttamisessa on haastatteluun ja osallistuvaan havainnointiin sekä etnografiselle tutkimukselle olevan tarvetta asukkaiden kokemuksen analysoimiseksi. Asukkaat eivät välttämättä jatka vastata pitkiin lomaketutkimuksiin tai he vastaavat niihin sen takia, että saavat siitä jonkun pienen palkkion kuten savukkeen. Haastattelun saaminen vaatii joidenkin haastateltujen kanssa aikaa tai hyvän yhteishenkilön henkilökunnasta, ellei sellaista löydy asukkaista. Asukkaiden hyvinvoinnin lisäämistä voisi kokeilla heille tarkemmin kohdistetuilla toimilla, joissa olisi tavoitteena yksilön hyvinvoinnin lisääminen esimerkiksi yrittämällä parantaa asukkaan taustalla olevia elämänhallintaongelmia, kuten esimerkiksi katkenneita suhteita lapsiin ja muihin sukulaisiin. Mielestäni olisi hyvä selvittää, että olisiko tällaisella interventiolla vaikutusta asukkaiden hyvinvoinnin kannalta tai olisiko sillä ylipäättänsä mitään onnistumisen edellytyksiä.

LÄHTEET:

ARA (2007) Nimi ovesa – neljän viisaan ryhmän ehdotukset. Saatavilla <<http://www.ara.fi/download/noname/%7B88CC136B-61A9-4DD3-9FA8-75F2B8BEFE65%7D/40280>>, luettu 14.8.2015.

ARA (2013) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen 2011-2015. Saatavilla <http://www.ara.fi/fi-fi/Ohjelmat_ja_hankkeet/Asunnottomuuden_vahentamisohjelma/PAAVO_II>, luettu 10.12.2015.

Asunto ensin (2015) Asunto ensin -periaate. Saatavilla <http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunto_ensin_-periaate>, luettu 7.9.2015.

Culhane, Dennis; Granfelt, Riitta; Knutagård, Marcus & Nicholas, Pleace (2015) The Finnish Homelessness Strategy: An International Review. Reports of the Ministry of the Environment 3/2015.

Dean, Mitchell (1999) Governmentality: Power and Rule in Modern Society. London: Sage.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani ja Raine Valli: (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-Kustannus. 2015, 27–44.

FEANTSA (2011) ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion. Saatavilla <<http://www.feantsa.org/spip.php?article120>>, luettu 5.9.2015.

Foucault, Michel (2000) Tarkkailla ja rangaista. Keuruu: Otava.

Foucault, Michel (2010) Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977–1978. Helsinki: Tutkijaliitto

Grönfors, Martti: Havaintojen teko aineistokeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, Juhani ja Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-Kustannus. 2015, 146–161.

Hansen Lofstrand, Cecilia & Juhila, Kirsi (2012) The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model. *European Journal of Homelessness* 6:2, 47–68.

Helén, Ipo: Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Kaisto, Jani ja Miikka Pyykkönen (toim.): Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus, Tallinna 2010, 27–48.

Helsingin Sanomat (11.11.2013) Helsinki: Töölön päihdeasuntolan kuolemat vain jäävuoren huippu. Kirjoittaja: Joonas Laitinen. Saatavilla <<http://www.hs.fi/kaupunki/a1384138788496>>, luettu 4.8.2015.

Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2012) Tutkija ja kirjoita. (15.–17. painos) Helsinki: Tammi

Huttunen, Laura: Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvoori (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere 2010, 39–63.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaiset asuntomarkkinat - diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Kaakinen Juha (2012) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008 – 2011 Loppuraportti. Saatavilla <http://www.asuntoensin.fi/files/2648/PAAVO_I_loppuraportti_J_Kaakinen_2012.pdf>, luettu 10.11.2015.

Kaakinen, Juha: Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Hyväri, Susanna ja Sakari Kainulainen (toim.): Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu, A tutkimuksia 39, Helsinki 2013, 15–24.

Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka: Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Kaisto, Jani ja Miikka Pyykkönen (toim.): Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus, Tallinna 2010, 7–24.

Kettunen, Marko (2007) Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 72:4, 380–391.

Kettunen, Marko (2013) Asunto ensin – malli Yhdysvalloista ja sen soveltaminen Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 78:5, 562–570.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan? Tampere: Vastapaino.

Onyeka, Ifeoma (2015) Premature deaths among illicit drug users: a follow-up study on treatment seeking clients in Finland. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Pathways to Housing (2015) Housing First Model Saatavilla <<https://pathwaystohousing.org/housing-first-model>>, luettu 18.12.2015.

Perälä, Jussi: Hidasta ja nopeeta – heroiinin ja amfetamiinin käytön etnografiaa. Teoksessa Kaukonen, Olavi ja Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus, Helsinki 2002. 68–109.

Perälä Riikka (2009) Huumeidenkäyttäjien terveysneuvontakoulutukset liberaalina hallintakäytäntönä: etnografinen analyysi huumeongelman uusista hallintastrategioista. Sosiologia 46:2, 111–126.

Perälä, Riikka (2012) Haittojen vähentäminen suomalaisessa huumehoidossa. Etnografinen tutkimus huumeongelman yhteiskunnallisesta hallinnasta 2000-luvun Suomessa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitos. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/30102/haittoje.pdf?sequence=1>> , luettu 21.10.2015.

Piispa, Mikko (2011) Eivät huumeet yksin tapa – huumeisiin liittyvät kuolemat Suomessa 2007. Yhteiskuntapolitiikka 76:2, 169–180.

Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä (2008) Ahkerat-ohjelmatyöryhmän raportti. ARA. Saatavilla. <<http://www.ara.fi/download/noname/%7B5A2F4A2F-F58F-4FEE-AF13-ED0D1C766ED3%7D/40281>>, luettu 11.12.2013.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmalla halutaan poistaa asunnottomuus kokonaan (2014) ARA. Saatavilla <http://www.ara.fi/fi-fi/Ohjelmat_ja_hankkeet/Asunnottomuuden_vahentamishjelma>, luettu 14.12.2014.

Pitkäaikaisasunnottomuus ja Asunto ensin –periaatteen soveltaminen Suomessa (2015) Sosiaalityön tutkinto-ohjelma. Tampere: Tampereen yliopisto: yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö. Saatavilla <<http://www.uta.fi/yky/sty/yhteystiedot/juhila/first.html>>, luettu 23.11.2015.

Pitkänen, Sari (2010) Selvitys pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelystä ja tilastoinnista. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2010. Saatavilla <<http://hdl.handle.net/10138/41554>>, luettu 14.10.2014.

Pleace, Nicholas (2012) Housing First. Belgium: Feantsa.

Pulkkinen, Lea & Pitkänen, Tuuli (2002) Nuorten alkoholinkäyttö aikuisiän alkoholiongelmien ennustajana. Tiimi, päihdehuollon erikoislehti, 5, 4–7.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2014) Asunto ensin -julkaisujen suuntaukset,

pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:2, 185–196.

Rose, Nikolas (1999) *Powers of freedom: reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sahlin, Ingrid (2005) *The Staircase of transition: Survival through failure*. *The European Journal of Social Sciences* 18:2, 115–135.

Sibley, David (1995) *Geographies of exclusion : society and difference in the West*. London: Routledge.

Sillanpää, Virpi (2013) *Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus – vertailussa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien yksiköt*. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto. Saatavilla <<http://www.ym.fi/download/noname/%7B13F1333B-9C45-438D-B9BD-59D0BEE62339%7D/77950>>, luettu 21.10.2015.

Tainio, Hannele & Fredriksson, Peter (2009) *The Finnish Homelessness Strategy: From a ‘Staircase’ Model to a ‘Housing First’ Approach to Tackling Long-Term Homelessness*. *Innovation: European Journal of Homelessness* 3:1, 181–199.

Tilastokeskus (2015) *Asunnoton*. Saatavilla <<http://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>>, luettu 20.10.2015.

Tsemberis, Sam (2010) *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction Manual*. Minnesota: Hazelden.

Universal Declaration of Human Rights. (1998) *Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistus* 10.12.1948. Saatavilla <<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>>, luettu 14.12.2015.

Valtioneuvoston periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi vuosille 2012-2015. *Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2010*.

ARA. Saatavilla <<http://www.ara.fi/download/noname/%7B94716CF7-5022-445C-B15E-EB7E139DFE46%7D/40279>>, luettu 20.10.2015.

Volker, Busch-Geertsema (2014) Housing First Europe – Results of a European Social Experimentation Project. *European Journal of Homeless*. 8:1, 13–28.

Willse, Craig (2010) Neo-liberal Biopolitics and the Invention of Chronic Homelessness. *Economy and Society* 39:2, 155–184.

LIITE 1

Haastattelurunko

1. Intro

2. Taustaa ja elämäkulkua (intro)

Kerrotko aluksi vähän siitä milloin ja missä päin synnyit, mitä olet puuhannut ja missä asunut ennen tänne tuloa?

Kerrotko omin sanoin miksi ja miten sinusta tuli asunnoton (työttömyys, koulutuksen puute, avioero, mielenterveys, päihteiden rooli, vankilareissut),

Voitko löytää sinun menneisyydestä jotain tärkeitä käännekohtia jotka on vaikuttaneet merkittävästi sinun elämään?

3. Asunto (intro)

Miten viihdyt täällä?

Mitä pidät tämän asumisyksikön säännöistä?

Miten haluaisit muuttaa niitä?

Mitä ajattelet siitä että kaikki pitkäaikaisasunnottomat asuvat täällä samassa asumisyksikössä?

Auttaako nykyinen asuminen, elämäntilanne päihteistä irtipääsystä / kuntoutuksesta, työhön pääsyssä?

Kerrotko omin sanoin miten sinun normaalipäivä sujuu heräämisestä nukkumaanmenoon?

Tunnetko nykyisen asuntosi myös kodiksesi ja jos et, niin mikä olisi sinulle koti?

Mitkä ovat nykyisen asumisesi hyvät ja huonot puolet?

4. Hallinta vs. voimaannuttaminen / vaikutusmahdollisuudet (intro)

Voitko sinä itse vaikuttaa siihen miten asiat täällä tapahtuu? Jos sinulle tulee vaikka joku ongelma, koetko että voit vaikuttaa siihen miten se ratkaistaan?

Miten tulet henkilökunnan kanssa toimeen? Minkälaista tukea saat heiltä?

Voitko esim. vaikuttaa asuntosi huonekalujen ja kotitaloustavaroidesi hankintaa?

Miten tulet taloudellisesti toimeen? Onko täällä asuminen auttanut selviytymään taloudellisesti?

Oletko saanut laskut hoidettua paremmin tänne muutettuasi?

5. Sosiaaliset suhteet (intro)

Mitkä ovat sinun elämäsi tärkeimmät sosiaaliset suhteet ja miten sinä ylläpidät niitä?

Millaiset välit sinulla on muihin talon asukkaisiin? Teettekö jotain asioita yhdessä talossa tai sen ulkopuolella.

Entä henkilökuntaan? Tuntuuko sinusta että he yrittävät auttaa vai määrällä? Kerro esimerkkejä.

Entä suhteesi muihin lähialueella asuviin ihmisiin?

6. Terveys ja hoidot (intro)

Minkälainen sinun terveystilanne on?

Miten sinun suhde päihteisiin on alkanut /kehittynyt? Miten nykyään?

Onko sinun fyysinen tai henkinen terveys parantunut tänne muutettuasi?

7. Jatkosuunnitelmat (intro)

Oletko huolissasi siitä että nykyinen asumisesi täällä päättyy?

Mitkä ovat lähiajan tavoitteesi ja miten näet nykyisen asuinolosuhteidesi auttavan tavoitteidesi toteutumisessa?

Mitkä ovat sinun asumista, elämää työtä koskevat jatkosuunnitelmat

Mitä toivoo, mistä haaveilee, mikä todennäköistä

8. Taustatiedot: tarkista

Etunimi, ikä, syntymävuosi ja paikka, siviilisääty, lapset ja perhesuhteet, ammatti/koulutus, työssä/eläkkeellä, tulot/toimeentulotuki,